

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»

Кафедра музичного мистецтва і хореографії

О.Є. РЕБРОВА

**МЕТОДОЛОГІЯ І МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ ПЕДАГОГІКИ
МИСТЕЦТВА**

Навчальний посібник

ОДЕСА 2023

УДК 001.433+001.42+370+378+169.+700

ББК 87.25+74в+74,251+85

Р 31

Укладач: Олена Євгенівна Реброва, докторка педагогічних наук, професорка, завідувачка кафедри музичного мистецтва і хореографії

Затверджено Вченою радою ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Протокол № 13 від 29.06.2023 р.

Реброва О.Є. *Методологія і методи досліджень педагогіки мистецтва.* Навчальний посібник. Видання 3-є, перероблене, доповнене. Одеса: ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2023. 155 с.

Рецензенти:

Мартинюк Анатодій Кирилович, доктор педагогічних наук, кандидат мистецтвознавства, професор кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання, Університет Григорія Сковороди в Переяславі.

Новська Олена Рудольфівна, кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету музичної та хореографічної освіти, ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Друге видання посібника друкувалося з грифом МОН. Третє видання навчального посібника рекомендоване для здобувачів другого (магістерського) та третього (освітньо-наукового) рівня вищої мистецьких та мистецько-педагогічних спеціальностей. Представлено зміст робочих програм навчальних дисциплін «Методологія і методи досліджень педагогіки мистецтва» спеціальностей 014 Середня освіта (Музичне мистецтво), 025 Музичне мистецтво (для другого рівня вищої освіти); «Методологія наукових досліджень у галузі мистецько-педагогічної освіти» спеціальностей 011 Освітні, педагогічні науки для ОНП «Мистецька педагогіка вищої освіти» та 014 Середня освіта (Музичне мистецтво) для здобувачів третього (освітньо-наукового рівня) вищої освіти. Змістові аспекти посібника дозволяють представити актуальну інформацію для здобувачів двох рівнів, зокрема, й різних спеціальностей, що дозволяє цілісно уявляти науково-методологічних та методичний контент дослідницької діяльності на всіх рівнях освітнього процесу вищої освіти, дає змогу повертатися до попереднього матеріалу, цікавитися інформацією на майбутнє, а також усвідомлювати особливі та універсальні характеристики дослідницької діяльності під час навчання. Головний аспект посібника – його методична спрямованість.

© Реброва О.Є. 2023

ЗМІСТ

Вступ	.....	5
	Розділ 1	
1	Структура, організація і змістовий контент Робочої програми навчальної дисципліни «Методологія і методи досліджень педагогіки мистецтва» для здобувачів другого рівня вищої освіти	8
2	Зміст лекційних курсів з дисципліни «Методологія і методи досліджень педагогіки мистецтва»	14
	Тема 1. Сутність науково-педагогічного дослідження у галузі мистецької освіти та галузі культури і мистецтва Сутність науково-педагогічного дослідження	14
	Тема 2. Особливості методології педагогіки мистецтва	31
	Тема 3. Теоретичні методи дослідження в галузі педагогіки мистецтва та культури і мистецтва	51
	Тема 4. Застосування теоретичних методів у галузі мистецтва та педагогіки мистецтва	54
	Тема 5. Емпіричні методи дослідження у галузі мистецької освіти	62
	Тема 6. Дослідження педагогічного потенціалу мистецтва та його застосування у формульовальному експерименті	85
	Тема 7. Інтерпретація та оформлення отриманих даних.	95
3	Самостійність і творчість у роботі над магістерським дослідженням Робота з літературними джерелами, нотним матеріалом, з документами (Методичні рекомендації до самостійної роботи)	98
	Розділ 2	
4	Структура, організація і змістовий контент Робочої програми навчальної дисципліни «Методологія наукових досліджень у галузі мистецько-педагогічної освіти»	104
	Короткий зміст лекційних курсів з дисципліни «Методологія наукових досліджень у галузі мистецько-педагогічної освіти» (Перший змістовний модуль)	108
	Тема 1. Методологічні та методичні засади наукового пошуку у галузі музичної освіти	108
	Тема 2. Феномен суперечностей мистецького та музично-освітнього процесів	110
	Тема 3. Науковий апарат дисертаційного дослідження в галузі мистецької та мистецько педагогічної освіти	112
	Тема 4. Методичний інструментарій наукових досліджень у галузі	115

мистецької та мистецько-педагогічної освіти

Тема 5. Інформаційна джерельна база дослідження та опрацювання наукових джерел	119
Перелік рекомендованої літератури	122
ДОДАТКИ	127
Методичні поради до дослідницької практики і практичних занять	135
Словник наукових термінів	145

ВСТУП

Формування майбутнього фахівці як творчої особистості – актуальна проблема науково-педагогічної думки. Такі творчі якості особистості майбутнього вчителя, викладача, як креативність, емпатія, рефлексія, творче мислення, комунікативність та інноваційний потенціал забезпечують у своїй сукупності ефективність його самореалізації. Науковий стиль мислення – один з компонентів творчої особистості, адже наука – вищий прояв творчості. Крім того, студенти – музиканти, хореографи, викладачі мистецьких дисциплін – мають справу зі специфічним проявом творчості у мистецтві, яке постійно розвивається, змінюється, оскільки відображує життєві реалії. Зміни в мистецтві, мистецьки інновації зумовлюють формування здатності майбутніх фахівців діяти в нових невизначених умовах, приймати рішення, творчу та методичну винахідливість. Це все є властивостями науково-педагогічного творчого мислення. Таким чином, науково-творчий компонент у підготовці фахівців мистецького та мистецько-педагогічного профілю є складним та інтегрованим.

Проблема формування науково-творчого стилю мислення майбутніх вчителів та викладачів мистецьких дисциплін розглядається у контексті викладання основ мистецької педагогіки. Дотичними до цього є праці О.Рудницької, В.Черкасова, Г.Падалки. Головним посилом науковців є ідея сполучання загальних наукових та мистецьких аспектів, що потребують дослідження. Отже йдеться про взаємозв'язок художньо-естетичного та наукового компонентів у діяльності майбутніх фахівців в галузі мистецької та мистецько-педагогічної освіти, що є необхідною умовою. Без них неможливі ні дослідження музичних/художніх явищ, ні критична їх оцінка, ні педагогічна, виховна, редакторська робота. Поліфункціональність діяльності вчителя та викладачів музичного мистецтва та інших мистецьких дисциплін також передбачає вміння критичної оцінки мистецького явища (особливо в галузі

сучасного мистецтва), і навичок редакційної роботи, і, безумовно, педагогічної, методичної та виховної. Тому, цілком правомірно вважати мистецько-методологічну підготовку студентів-музикантів, хореографів, інших мистецьких дисциплін обов'язковим компонентом їх науково-творчої компетентності, вагомим фактором ефективності формування наукового стилю мислення.

Отже, сучасна мистецька освіта вважає актуальним вивчення взаємозв'язку мистецтва і науки. Інтенсивний розвиток науки в цілому, посилення інтердисциплінарних контактів, впровадження точних методів дослідження в гуманітарну сферу, перетворення матеріальної, технічної бази мистецтва, крім того, подальша еволюція самого мистецтва і його функцій у суспільстві, – усе впливає на структуру та інновації естетичного виховання, викликає до життя безліч нових питань, у тому числі і до науково-дослідної підготовки майбутнього вчителя та викладача мистецьких дисциплін, зокрема музики, хореографії та художньої культури.

Професійне становлення майбутнього вчителя/викладача мистецьких дисциплін складається з декількох суттєвих напрямків професійно-предметної підготовки: це мистецько-теоретичний блок дисциплін за обраним фахом, виконавський блок, методика виховання за напрямом підготовки (музична, хореографічна) та педагогічна практика у школі, у закладах фахової передвищої та вищої освіти. У системі підготовки майбутніх фахівців немає дисципліни, яка б цілеспрямовано вирішувала завдання інтегрування в підготовці студента наукових педагогічних основ професії з глибокими аналітично-творчими процесами осягнення мистецтва. Дисципліна «Методологія та методи педагогічного дослідження», що увійшла до блоку суспільних дисциплін, спрямована на розвиток науково-дослідницької підготовки студентів-спеціалістів і магістрів, а по факту завершення переходу на дворівневу систему може викладатися студентам бакалаврам на 4 курсі в модифікованому варіанті. Такий варіант передбачає спрямованість на дослідницьку та методичну діяльність здобувачів виключно в галузі шкільної освіти та художньо-

естетичного виховання школярів в позашкільних закладах освіти. Оскільки, посилення на фаховий напрямок дисциплін гуманітарного блоку актуалізує концепцію врахування інтеграції мистецтва і науки у підготовці майбутніх учителів та викладачів мистецьких дисциплін стала актуальною розробка і запровадження програми «Методологія і методика досліджень педагогіки мистецтва». Окрім того, що останнім часом проблеми дослідницького характеру активізували попит докторів філософії, що пояснюється необхідністю фахівців бути здатними до мінливості освітнього процесу та прийняття рішень на основі власних досліджень, запроваджено в академічний блок підготовки докторів філософії дисципліни «Методологія наукових досліджень у галузі мистецько-педагогічної освіти».

З урахуванням переходу підготовки фахівців на дворівневу систему – бакалавр, магістр, а за бажанням здобувачів, на третій рівень – передбачено ускладнення окремих тем програми: методологічна база дослідження, актуальні проблеми вищої школи, стратегія науки на їх вирішення, використання наукового підходу до аналізу мистецьких явищ у контексті педагогічного дослідження. Важливо не лише вміти провести педагогічне дослідження, а прослідкувати, проаналізувати та отримати позитивний результат від використання певних методів педагогіки мистецтва, визначити педагогічний потенціал того або іншого музичного репертуару, художнього твору, хореографічної постановки.

Зручним для здобувачів використовувати інформацію, яка відповідає другому та третьому рівням вищої освіти схожої за напрямом дисципліни, а саме науково-дослідницький напрям. У такому форматі надається можливість ознайомитися зі змістом програми попереднього рівня у випадку перехресного навчання в аспірантурі. А також ознайомитися здобувачам магістратури з стратегією дослідницької наукової підготовки на третьому рівні вищої освіти.

Окрім того, навчальний посібник зорієнтований на різні спеціальності, які можуть бути скоординовані в межах дослідницької діяльності. Йдеться про спеціальності 014 Середня освіта (Музичне мистецтва) для другого та третього

рівнів та спеціальностей 025 Музичне мистецтво для другого рівня і 011 Освітні, педагогічні наук для спеціальної програми «Мистецько педагогіка вищої освіти». Таке сполучання зумовлено тим, що педагогіка мистецтва застосовує на практичному та експериментальному рівнях педагогічних потенціал самого мистецтва. Це зумовлює необхідність високої міри здатності здобувачів оперувати творами мистецтва, їх образами задля вирішення тих або тих педагогічних завдань. Щодо здобувачів спеціальностей 025 Музичне мистецтво, то на другому рівні вищої освіти, під час вивчення методик викладання фахових дисциплін вони мають кваліфіковано розробляти методику, усвідомлювати її етапність та процедуру перевірки її ефективності.

Отже, незважаючи на різні галузі знань 01 Освіта/Педагогіка та 02 Культура і мистецтво, науково-дослідницька підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва та майбутніх викладачів дисциплін мистецтва, зокрема музичних дисциплін має певні аспекти, які кореспондуються між собою.

Слід також вказати, що загальні методи дослідження є спільними для усіх наук, але мають свої виявлення та процедуру застосування, що зумовлено змістом науково галузі. Отже, блок теоретичних методів дослідження важливий для здобувачів усіх спеціальностей. Щодо емпіричних методів дослідження, які представлено у посібнику, то вони актуальні для наук, що зв'язані з навчанням та вихованням, професійним становленням фахівця.

У посібнику представлено додатки, які ілюструють певні аспекти досліджень у галузі музичного навчання, отже, будуть слухними для написання як магістерських робіт, так і дисертаційних досліджень.

РОЗДІЛ 1

Структура, організація і змістовий контент Робочої програми навчальної дисципліни «Методологія і методи досліджень педагогіки мистецтва» для здобувачів другого рівня вищої освіти

Викладання навчальної дисципліни «Методологія і методи досліджень педагогіки мистецтва» має за мету формування у здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти, що є майбутніми фахівцями в галузі музичного мистецтва та мистецької освіти, здатності розв'язувати складні завдання і проблеми мистецько-освітнього процесу на основі науково-дослідницької підготовки; володіння знаннями наукової методології педагогіки мистецтва, теоретичних та емпіричних методів дослідження мистецько-освітнього процесу з урахуванням його специфіки; практичного використання методології і методів наукового дослідження педагогіки мистецтва.

Дисципліна вивчається здобувачами другого рівня вищої освіти спеціальностей 014 Середня освіта (Музичне мистецтво), 025 Музичне мистецтво. Дисципліна може викладатися здобувачам спеціальності 014 Середня освіта (Хореографія), у разі потреби ЗВО.

Очікувані результати навчання дисципліни передбачають сформованість певних знань і умінь здобувачів. Отже, після вивчення дисципліни здобувачі мають

знати:

–специфіку галузей знань з наукового-дослідницького погляду: 01 Освіта/Педагогіка; 02 Культура і мистецтво;

–значущість та розмаїття методології наукових досліджень відповідно галузі знань;

–основний науковий апарат дослідження;

–теоретичні методи дослідження та їх екстраполяція у визначену галузь знань;

–емпіричні методи дослідження в педагогіці та їх особливість в галузі мистецької педагогіки;

уміти:

–обґрунтувати проблему дослідження на основі визначених суперечностей;

–застосувати теоретичні методи дослідження в стратегії наукового пошуку;

–робити узагальнення формулювати висновки;

–застосовувати метод теоретичного моделювання та презентувати результати дослідження;

–застосовувати емпіричні методи дослідження в педагогічній практиці;

–розробляти методичні рекомендації, поради, педагогічні умови та методи відповідно до поставлених завдань

вибудовувати стратегію індивідуального розвитку здобувачів мистецької освіти на засадах результатів дослідження та педагогічних спостережень

Курс розрахований на 4 кредити, тобто 120 годин. 16 годин – лекційних, 24 – практичних. 80 годин передбачено на самостійну роботу, з яких – 10 – це індивідуальне навчально-дослідне завдання.

Завданнями курсу є:

- Ознайомлення здобувачів з методологічною основою педагогічних досліджень, зокрема у галузі педагогіки мистецтва.
- Засвоєння студентами основних методик педагогічної діагностики..
- Формування основ науково-педагогічного мислення, що для вчителів та викладачів мистецького профілю включає уміння:
  - а) спостерігати, аналізувати і пояснювати дані спостережень, відділяти суттєві факти від несуттєвих у мистецько-педагогічних явищах;
  - б) здійснювати експериментальні дослідження у художньо-педагогічній сфері на фахово-компетентному рівні;
  - в) користуватися методами збору інформації;

г) усвідомлювати багатомірність і одномірність педагогічних понять і використовувати їх в окремому дослідженні у галузі мистецької освіти;

д) вміти поєднувати наукову проблематику педагогічного дослідження з науково-дослідницькими підходами до художньо-виховних, художньо-естетичних явищ мистецької освіти.

Програмою передбачено надання методичної допомоги в організації наукового дослідження, теоретичного або історичного дослідження художньо-освітніх процесів у контексті розвитку мистецької освіти; оформлення результатів роботи у відповідних наукових жанрах: тезисах, статтях, методичних рекомендаціях, дипломній та магістерській роботах. Отже, програма має професійне спрямування. Це відображено й у тематиці запропонованих тем.

Структурні, організаційні форми та змістовий контент дисципліни «Методологія і методи досліджень педагогіки мистецтва»

Кількість годин – 4;

5.1. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин				
	денна форма				
	усього	у тому числі			
		л	п	с.р.	інд
1	2	3	4	5	6
Модуль 1. Методологічні основи досліджень у галузі мистецтва та мистецької освіти					
Тема 1. Сутність науково-педагогічного дослідження у галузі мистецької освіти та галузі культури і мистецтва	14	2	2	10	
Тема 2. Особливості методології педагогіки мистецтва.	14	2	2	10	
Разом за модулем 1	28	4	4	20	
Модуль 2. Теоретичні методи дослідження та їх застосування в					

магістерській роботі з галузі мистецької освіти та культури і мистецтва					
Тема 3. Теоретичні методи дослідження в галузі педагогіки мистецтва та культури і мистецтва	14	2	4	8	
Тема 4. Застосування теоретичних методів у галузі мистецтва та педагогіки мистецтва	18	2	4	12	
Разом за модулем 2	32	4	8	20	
Модуль 3. Сутність та зміст науково-дослідницької роботи в галузі викладання мистецьких дисциплін у закладах вищої освіти.					
Тема 5. Емпіричні методи дослідження у галузі мистецької освіти	18	4	4	10	
Тема 6. Дослідження педагогічного потенціалу мистецтва та його застосування у формульованому експерименті	16	2	4	10	
Тема 7. Інтерпретація та оформлення отриманих даних.	16	2	4	10	
ІНДЗ	10				10
Разом за модулем 3	60	8	12	30	10
Усього годин	120	16	24	70	10

5.2. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Обговорення (круглий стіл): сутність науково-педагогічного дослідження у галузі мистецької освіти та галузі культури і мистецтва	2
2	Семінар: Особливості методології педагогіки мистецтва	2
3	Семінар: Теоретичні методи дослідження в галузі педагогіки мистецтва та культури і мистецтва	4
4	Презентації: Застосування теоретичних методів у галузі мистецтва та педагогіки мистецтва	4
5	Семінар: Емпіричні методи дослідження у галузі	4

	мистецької освіти	
6	Круглий стіл: Дослідження педагогічного потенціалу мистецтва та його застосування у формульованому експерименті	4
7	Доповідь: Інтерпретація та оформлення отриманих даних.	4
Разом		24

5.3. Самостійна робота

№ з/ п	Назва теми	Кількість годин	Форма контролю
Модуль 1. Методологічні основи досліджень у галузі мистецтва та мистецької освіти		20	
1	Актуальність проблеми наукового дослідження в контексті педагогіки мистецтва	10	Усне опитування
2	Особливості методологічної бази досліджень з питань підготовки вчителів музичного мистецтва, викладачів мистецьких дисциплін	10	
Модуль 2. Теоретичні методи дослідження та їх застосування в магістерській роботі з галузі мистецької освіти та культури і мистецтва		20	
3	Застосування теоретичних методів дослідження в роботі над мистецькими творами	8	Усне опитування, тестування
4	Теоретичні методи дослідження педагогіки мистецтва як основа художньо-творчої діяльності.	12	
Модуль 3. Сутність та зміст науково-дослідницької роботи в галузі викладання мистецьких дисциплін у закладах вищої освіти.		30	
5	Аналітична та дослідницько-пошукова діяльність в інтерпретації творів мистецтва в практиці мистецької освіти	10	Поточне опитування, презентації ІНДЗ, залік
6	Методичні аспекти педагогіки мистецтва та їх практична значущість	10	

	Проектування як процес і результат науково-дослідної роботи в галузі мистецтва та мистецької освіти	10	
	Разом	70	

5.4 Індивідуальні навчально-дослідні завдання (ІНДЗ)

/п	Завдання	кількість годин
	Доповідь, тези, або презентація дослідницького (магістерського) проекту, або його окремих складників.	10
	Усього	10

2. Зміст лекційних курсів з дисципліни «Методологія і методи досліджень педагогіки мистецтва»

Тема 1. Сутність науково-педагогічного дослідження у галузі мистецької освіти та галузі культури і мистецтва

Наука – історичний продукт людської діяльності (Ф. Бекон). Наука як пізнавальний процес, що здійснюється з метою розкриття створення та уточнення нових знань, у цілому поділяється на академічну, галузеву та науку, що розвивається у закладах вищої освіти (ЗВО). Якщо наука у цілому є творчо-пізнавальною діяльністю, в основі якої полягають процеси відображення закономірностей розвитку певних сторін світу, то педагогіка як наука відображає і досліджує закономірності виховання, розвитку і навчання підростаючого покоління. З одного боку, вона змальовує і пояснює педагогічні явища, з іншого – доводить, як потрібно навчати і виховувати дітей. Варто підкреслити цей факт, адже педагогіка як галузь наукового знання виросла у рамках філософії ще у глибокій давнині, зберегла цей зв'язок, а також спадковість з такими науками як психологія, соціологія, естетика і приватні

науки. Між тим, педагогіка має свої закони і закономірності, які характеризують її саме як наукову галузь. Серед таких законів визначимо наступні: вплив особистості вчителя на особистість дитини; розвиваюче навчання; залежність змісту навчання від суспільно-державної політики; відповідність змісту та обсягу засвоєння навчальної інформації віковим особливостям дитини тощо.

Науково-педагогічну діяльність характеризує:

1. Вірогідний характер (залежність від певної кількості спостережень та масиву досліджуваних).
2. Унікальність дослідження: пояснюється індивідуальними характеристиками досліджуваних, що в кожному разі потребує індивідуальних підходів, оновлення змістовної бази досліджень.
3. Складність, багатомірність, що обумовлено входженням педагогічного сегменту в різні галузі знань, породження синтезу наукового знання: педагогіка – математика; педагогіка – лінгвістика; педагогіка – мистецтво тощо.
4. Зростаюча масштабність, трудомісткість, що зумовлено розширенням інформаційного простору, інтеграційними процесами у галузі знань.
5. Зв'язок дослідження з практикою, педагогічне дослідження завжди має теоретично-практичний характер. Практика зв'язана з науково обґрунтованою методикою.

Кожна наука ставить за мету свого розвитку розкриття нових знань, які ще не знайшли відображення у теорії науки, але існують об'єктивно у практиці, або можуть існувати потенційно. Такі знання визначаються дослідницьким шляхом. Педагогічне дослідження залежно від концептуальних ідей може бути теоретичним, емпіричним, історичним, таким, що узагальнює педагогічний досвід, якій має ознаки інноваційного. Слід зауважити, що в науковій теорії використовуються лише перевірені і точні факти, доведені експериментально. Факт у науці – це доведене знання, яке входить до якоїсь теорії і стає теоретичним поняттям, одиницею вірогідного знання про педагогічне явище.

Педагогічне дослідження ґрунтується на таких теоріях, що вже вийшли з практики, доказані експериментально. Однак, педагогіка як наука продовжує свій розвиток і спрямована на розкриття нових знань. Тому вона завжди носить теоретико – експериментальний і практичний характер. Це обумовлює два напрямки педагогічного дослідження – теоретичний і емпіричний. У теоретичному дослідженні узагальнюються наукові підходи, концепції, вибудовуються теоретичні моделі, що відображують структуру досліджуваного феномену або методу його формування, розвитку, вдосконалення. Історичні дослідження спрямовані на аналіз сутності феномену в еволюційному процесі, від етапу виникнення до сучасного стану розвитку, що стає предметом осмислення та привертає увагу науковців. Історична проблематика може охоплювати творчу спадщину видатних педагогів минулого, аналіз їх методичних ідей, поглядів та їх застосування в сучасному художньо-педагогічному процесі. Так, наприклад, історичні дослідження можуть бути присвячені творчій спадщині К.Пігрова (хорове диригування), О.Благовідової (вокал), В.Верховинця (українська народна хореографія) тощо.

У центрі емпіричного науково-педагогічного дослідження завжди міститься визначення **рівня сформованості** того або того якісного показника, що певним чином характеризує особистість, або колектив у цілому, на якому зосереджено увагу дослідника. Рівні сформованості – це ієрархія прояву характерних ознак дослідженого феномену, на основі чого здійснюється розподіл досліджуваних на групи, відповідно до визначеного рівню.

Науково-педагогічне дослідження у галузі мистецької освіти визначає рівень сформованості певних мистецьких якостей, факторів впливу на їх розвиток. Наприклад, рівень сформованості музичної грамотності школярів, їхніх творчих, музичних, хореографічних здібностей, їхньої духовної або художньої культури тощо; рівень сформованості виконавської майстерності здобувачів у певному виді виконавства, їхньої фахової компетентності тощо.

Мистецька освіта – молода галузь педагогічної науки. Більш розвиненою є музична педагогіка, в межах якої набирає обертів науково-дослідницька

проблематика з питань художньої культури особистості, зокрема, музичного або хореографічного виховання, педагогічно-виховного потенціалу театрального мистецтва, режисури позакласних виховних заходів тощо. Обов'язковою складовою частиною змісту досліджень педагогіки мистецтва є методична робота. Вони обов'язково містить розроблені методичні поради, ефективність яких доведена практичним досвідом та експериментальним шляхом. Завершеністю педагогічного дослідження треба вважати подальше запровадження результатів дослідження у практику, а також перспективність для наступних дослідницьких розвідок.

У науковому дослідженні у процесі створення його концептуальних засад та узагальнюючих положень учені оперують фактами, які визначені та доведені експериментально самим дослідником або іншими дослідниками. В останньому випадку беруться за основу узагальнені положення таких досліджень, які вже набули статус теоретичних концепцій, викладок, наукових висновків. Безпосередньо експериментальні дані дослідник має отримати самостійно у практичній діяльності у спеціально створених лабораторних умовах, або наближених до них.

У галузі культури і мистецтва не здійснюється експериментальних досліджень, не встановлюється рівень сформованості тих або тих якостей. Натомість досліджуються різноманітні феномену самого мистецтва. Це можуть бути або творча постать якогось митця, особливості жанрів, стилів творів різних видів мистецтва. Уваги науковців слугують засоби виразності, тобто мова мистецтва.

У галузі культури і мистецтва нерідко предметом є чинники, історичні події, що зв'язані з еволюцією художньої творчості як такої. Досліджуються та розкриваються суттєві категорії мистецтвознавства як науки, образи, символи, текстові та контекстні аспекти мистецької творчості тощо.

Разом з тим, слід зауважити, що викладач музичного мистецтва має володіти вміннями аналізувати твір, надавати розгорнуту характеристику творчої постаті. Він має вміти не лише здійснити якісний мистецтвознавчий

аналіз твору, але й визначити його методичний, педагогічний потенціал. Методика роботи над твором нібито не включена в галузь мистецтвознавства, але вона стає основою фахової компетентності викладача. Отже, в його діяльності мистецтвознавчий науковий контент сполучається з педагогічним.

Науковий апарат дослідження

Перш ніж приступити до розробки плану дослідження за обраною проблематикою, доцільно визначитися з науковим апаратом. Він складається з теми, мети, об'єкту, предмету, гіпотези, завдань, методів дослідження. Саме вони виконують регуляційну функцію та спрямовують педагогічне дослідження у відповідному до обраної актуальної проблематики напрямку. За спеціальністю 025 Музичне мистецтво також формулюється науковий апарат дослідження. Натомість він має орієнтуватися як на музикознавчий аспект роботи, так і на методико-педагогічний. Для майбутніх викладачів музичних дисциплін суттєве значення має оволодіння дослідницьким апаратом саме міждисциплінарного характеру. З одного боку це може бути певне музичне явище, феномен тощо, а з іншого методичні аспекти вивчення певного репертуару, опанування виконавським стилем, уміннями тощо.

Розглянемо основні атрибути наукового апарату.

Тема – конкретизоване формулювання педагогічної, музично-педагогічної, методичної проблеми, яка обрана для дослідження. Педагогічний процес як складна динамічна система, що підлягає впливу суспільних чинників, завжди містить у собі певні суперечності, які необхідно дослідити та знайти шляхи щодо їх уникнення. Якщо педагогічна проблема стає усвідомленою, вона спонукає до пошуку вдосконалення певної галузі педагогічного процесу, що потребує експериментального втручання, бо ефективність теоретично обґрунтованих, пропонованих засобів удосконалення слід довести експериментально.

Перш ніж обрати тему дослідження, слід переконатися в її актуальності.

Актуальність теми дослідження – це також конструкт, який входить до наукового апарату.

Актуальні аспекти в мистецькій освіті проявляються достатньо яскраво, оскільки питання, наприклад, художньо-естетичних потреб, смаків у школярів залежать від факторів зовнішнього впливу: засоби масової інформації, швидкоплинність вікових музичних уподобань, привабливість шоу програм, – усе це впливає на зміни в звуковому що нерідко вступає в суперечність з нормативними завданнями програм у галузі Мистецтво. Разом з тим, програми і нормативні документи також оновлюються, виходять стандарти. Їх треба вивчати, оновлювати зміст та методи викладання. В такому процесі завжди виявляється те, що є актуальним. Учитель має володіти гнучким, критичним мисленням, бути мобільним в моніторингу художньо-естетичних явищ сучасності та методично компетентним щодо позитивного впливу на формування художньої культури школярів, учнів, здобувачів різних рівнів освіти. в сучасних умовах.

Актуальність (від латинського *actualis* – те, що фактично існує, справжній, сучасний), важливість, значність чогось для справжнього моменту, сучасність, злободенність. Отже, визначення актуальності теми дослідження – це доказ того, що ця проблема є сучасною, важливою, необхідною задля певного наукового осмислення та практичного втілення.

Актуальними проблемами мистецької освіти, музичного та хореографічного навчання та виховання сьогодні вважаються такі, що торкаються питань формування духовності особистості, її творчого розвитку, формування навичок розуміння та оцінювання музики, мистецтва в цілому. Особлива увага привертається інноваціям, що зв'язані із застосуванням ІКТ. Наукова проблематика, об'єкт та предмет у педагогічному дослідженні в галузі мистецької педагогіки обираються і формулюються саме у контексті тих проблем.

Актуальність теми дослідження має відповідати наступним вимогам:

- Висвітлення теми дослідження у нормативних документах;

- Відображення деяких аспектів або теми в цілому в історичній ретроспективі наукового знання;
- Наявність сучасних досліджень з визначеної проблеми або теми дослідження.

До нормативних документів відносяться Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту». Так, наприклад, в Законі України «Про освіту» чітко вказано: «Освіта – основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями. Освіта в Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, взаємоповаги між націями і народами». Отже, доводячи актуальність вибору теми дослідження, можна звернутися на процитовану концепцію Закону.

Останніми роками виходять Стандарти освіти. Це Стандарт підготовки вчителя початкової освіти; Стандарт загальної середньої освіти. Важливим напрямком нормативного характеру є Концепція Нової української школи. Актуальним є новий документ Наказ МОН від 06.06.2022 №527 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України».

Однак, вибір актуальної теми, як взагалі науково-пізнавальний та дослідницький процес, – справа творча. Науковий стиль мислення – один з компонентів творчої особистості вчителя, адже наука – вищий прояв творчості. Діяльність учителя та викладача мистецьких дисциплін набуває творчої спрямованості, якщо сутність творчості усвідомлюється ним у повному обсягу, тобто вчителю зрозумілими є закономірності творчого процесу, вікові особливості формування творчої особистості школяра. Розуміння сутності феномену творчості дає можливість вчителю знаходити самостійно засоби

стимулювання творчої діяльності учнів, впливати на процес розвитку творчості, враховуючи індивідуальні риси, якості кожного вихованця.

Творчість розуміється у науці як діяльність, що народжує щось якісно нове, чого ніколи до цього не існувало. Етимологія слова «творчість» походить із слова «творити» та у загальновідомому визначенні розуміється як пошук, винахідливість, побудова чогось нового, чого не було у попередньому досвіді, або індивідуальному, або суспільному. У такому розумінні до творчості повністю відноситься наука, адже її мета – створення нового знання. У діяльному аспекті творчість проявляється з різних боків та пов'язується з ієрархією переживань: від інтересу – через захоплення та натхнення до осяяння. Основними складовими творчості є: творчий акт; творчий процес; творча діяльність; творча особистість; творчий пошук; творчий продукт; творчий потенціал.

Існує думка, згідно з якої, творчість у широкому розумінні – механізм розвитку, взаємодія, яка призводить до розвитку. Це дає можливість стверджувати факт наявності різних сфер творчості. Творчість в одній сфері лише є можливістю для реалізації творчості в іншій сфері. Саме педагогічна творчість більше за інші відповідає такій гіпотезі. Творча діяльність вчителя, педагога, вихователя є цією умовою, яка посилить розвиток творчої особистості дитини. Однією зі складових педагогічної творчості є наукова творчість.

У дослідженнях з педагогіки мистецтва, зокрема, музичної та хореографічної, нерідко творчість проявляється у різних площинах:

- По-перше, творчим є сам процес наукового пізнання: визначення проблеми, теми на основі міркувань, спостережень, визначення найбільш цікавого та інтересного як для дослідника, так і для тих, хто навчається мистецтву;
- По-друге, саме мистецтво, яке стає у центрі дослідницького процесу, також вимагає творчого підходу. Вибір музичного матеріалу, художньо-ілюстративних прикладів, пошук нових трактувань інтерпретації образу та інші творчі прояви найтіснішим чином пов'язані з науковим дослідженням у методиці художнього навчання.

- По-третє, вибір методів вдосконалення мистецького навчання або художнього виховання нерідко вимагає від науковця створення спеціальних умов, в яких досліджувані будуть розкриватися так, як це потрібно досліднику. Для цього доцільно використовувати різні творчі проекти, спеціальні розробки уроків, нестандартні заходи, які зацікавлюють дітей або студентів, висвітлюють їхні можливості, мотиви, здібності, смаки тощо.

Таким чином, обґрунтовуючи актуальність теми дослідження автор має показати, що в цьому напрямку вже досліджено, а що потребує уточнення, подальшого розроблення, чого взагалі бракує.

Визначившись з проблемою дослідження, яка має бути доцільною щодо жанру магістерської роботи, сформулювавши тему дослідження, слід звернутися до розробки плану, якій бути відповідати змісту роботи. Невиключно, що в ході дослідження назви розділів та підрозділів (параграфів) можуть змінюватися, уточнюватися, але починати все ж треба з попереднього плану-змісту, що робота набула певної необхідної логіки, були зрозумілими зміст наукових джерел, що підлягає аналізу, експериментальна база дослідження, категорія досліджуваних тощо.

Мета у мистецько-педагогічному дослідженні завжди передбачає поєднання двох основних складових: теоретичного обґрунтування основних концептуальних положень дослідження та експериментального доведення ефективності пропонованих методичних засад дослідження. Формулювання мети завжди має бути стратегічно інтегрованим процесом, оскільки вона мусить охопити і теоретичну і практично-експериментальну роботу дослідника. Тому нерідко у формулюванні мети дослідники користуються наступними вербальними конструктами: «розробити, науково обґрунтувати та експериментально перевірити (задля педагогічних робіт); мета полягає в розробці, обґрунтуванні й експериментальній перевірці; теоретично обґрунтувати та реалізувати...». Якщо магістерська робота пишеться зі спеціальності 025 музичне мистецтво, можна включати в мету такі вербальніс

конструкти відповідно до теми: «представити методика роботи над творами...над опануванням стилю...; обґрунтувати педагогічний потенціал музики бароко...; представити історичний аналіз...» тощо.

Об'єктом дослідження в педагогіці є сукупність споріднених елементів (О. Рудницька), які складають певний змістовно-процесуальний напрямок педагогічної теорії і практики, що визначений для наукового дослідження. У мистецькій освіті об'єктами можуть бути процеси розвитку творчої особистості, її художньої культури або формування якихось їх складових. В методиці музичного навчання об'єктом дослідження можуть виступати процеси вдосконалення музично-перцептивної сфери особистості, її музично-виконавської майстерності. У підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва – це процеси, що визначають підвищення рівня його професійних якостей, компетентностей, його професійного становлення як музиканта-виконавця, вчителя-інтерпретатора музичних творів, здатного до кваліфікованого творчого розвитку дітей. Для вчителів хореографії – це процеси розвитку хореографічно-виконавського комплексу, сфера художньо-світоглядних інтенцій, що знаходять відображення в хореографічно-постановчої роботі тощо.

Предметом дослідження слід вважати конкретизовані феномени, які є в центрі уваги науковця у даному дослідницькому процесі і складають певний ракурс визначеного об'єкту дослідження. Предмет дослідження тісно пов'язаний саме з темою дослідження і входить до об'єкту. Отже, предмет – це те конкретне, що досліджується і входить до певної сфери – об'єкту пізнання. В мистецько-педагогічній галузі, особливо у сфері навчання, у визначенні предмету дослідження слід орієнтуватися на методичний сегмент, який дозволяє підвищити якість навчального процесу. Наприклад, якщо тема дослідження «Формування музичної культури школярів засобами класичної музики», то предметом дослідження можуть бути педагогічні умови формування музичної культури школярів засобами класичної музики. Такий ракурс обирає предмету дослідження відповідає саме напрямку методики

музичного навчання або музичного виховання. В основному саме методичне забезпечення формування, розвитку або вдосконалення того або того феномену стає предметом дослідження у галузі методики музичного виховання.

Методичні засади дослідження складають основу припущення у мистецько-педагогічному дослідженні. Автор припускає, що завдяки впровадженню визначених на теоретичному рівні педагогічних умов, принципів, методів тощо можуть бути здійсненні позитивні зрушення у рівні сформованості досліджуваного феномену. Взагалі у педагогічному дослідженні гіпотеза – це припущення про ефективність здійснення певних дій, що сприяють отриманню позитивного результату.

Гіпотеза формулюється на основі узагальнення аналізу джерел, власного досвіду, досвіду інших, інколи, перш ніж визначитися з гіпотезою, роблять попередні дослідження. Навіть існує особливий етап дослідження, якій має назву попереднього етапу, що виконує функцію визначення факторів впливу на формування досліджуваного явища або феномену, педагогічних умов, принципів та методів, що можуть бути включені до гіпотези дослідження. Разом з тим, в магістерських роботах не варто включати гіпотезу, оскільки вона має бути точно перевірена. В сучасних умовах освітнього процесу з цим виникають певні ускладнення. Достатньо досліднику висловитися стосовно певних припущень, які підтверджуються його особливою практикою, спостереженнями за практикою інших осіб, аналізу їх результатів.

Завдання дослідження – це дії, що віддзеркалюють процеси і результати поступового розкриття тих або інших необхідних знань щодо дослідженого феномену або інших явищ, що мають відношення до теми дослідження. Завдання вирішуються згідно з попередньо розробленим планом, що відображений у змісті дослідження. У науковій роботі (дипломній або магістерській) доцільно обирати і формулювати завдання згідно з розробленим сумісно з науковим керівником планом. Наведемо приклад: якщо згідно з планом спочатку необхідно розкрити сутність ключового поняття дослідження на основі аналізу літературних джерел, що визначено у плані, припустимо,

«Сутність поняття «музично-естетичний інтерес», то обов'язком є вирішення завдання, що допоможе розкрити сутність поняття і відповідно до цього його сформулювати. Таким чином, завдання може бути сформульоване як: розкрити сутність поняття «музично-естетичний інтерес на основі аналізу літературних наукових джерел» .

Методи у педагогічному дослідженні – це комплекс того інструментарію, за допомогою якого здійснюється дослідження. Існують теоретичні, емпіричні та математико-статистичні методи дослідження. Інколи дослідник конкретизує, з якою метою обиралися певні методи, наприклад:

теоретичні:

- аналіз культурологічної, психологічної, педагогічної, музикознавчої, мистецтвознавчої та навчально-методичної літератури з метою створення теоретичної бази дослідження та обґрунтування інноваційної стратегії компетентнісного підходу у процесі формування художньої компетентності майбутніх учителів музики та хореографії;
- метод художньо-історичного аналізу для визначення динаміки становлення та розвитку певних художніх явищ;
- теоретичне та графічне моделювання, методи порівняння та класифікація в узагальненні проаналізованих теоретичних положень дослідження;
- порівняльний аналіз нормативних документів у межах компаративістського підходу;

емпіричні:

педагогічне спостереження, анкетування, самооцінка, метод експертних оцінок, бесіди, навчальні тести, інтерактивні методи, педагогічний експеримент (пілотажний, констатувальний, формувальний) для перевірки ефективності визначених педагогічних умов; методи стимулювання самостійної пізнавальної діяльності;

статистичні: з метою якісного і кількісного аналізу результатів дослідження та забезпечення його вірогідності.

Характерною ознакою педагогічного дослідження у мистецькій освіті є також використання методів аналізу музичного матеріалу, художніх творів, розкриття їх педагогічного потенціалу. Для цього нерідко використовують методи мистецтвознавства, які допомагають знайти саме такий матеріал, який найбільш доцільний до поставлених педагогічних завдань. Йдеться і про гармонійний аналіз, і про аналіз форми, і про культурологічний, історичний аналізи, і про художньо-образний, що на практиці сприяють більш якісній художньо-образній інтерпретації твору.

Музично-педагогічне дослідження у межах жанру магістерської роботи має складатися з двох частин, що охоплюють два основних етапи: теоретичне дослідження з використанням відповідних методів роботи з літературними джерелами, що дозволяє створити методологічну базу дослідження; емпіричне дослідження, яке ставить за мету визначення рівня сформованості досліджуваної якості у школярів або студентів. Саме на цьому етапі використовуються емпіричні методи дослідження. Разом з тим другий розділ магістерської роботи може бути присвячений методологічним та методичним аспектам, методичним рекомендаціям.

Визначений науковий апарат дослідження презентується у вступі магістерської роботи. Крім того, слід також вказати структуру роботи. Вона обов'язково містить у собі не менш як два розділи, що описують хід і результати теоретичної та експериментальної роботи. Кожний розділ завершується висновками. В у розділі можуть бути два або три параграфи. Кожен з них не може бути представлений короткою презентацією проведеної роботи, оскільки проаналізовані джерела потребують теоретичного узагальнення, а експериментальна робота конкретного повідомлення про її хід і результати. Автор повідомляє наприкінці вступу про обсяг роботи та джерельну базу.

Специфіка педагогічного дослідження

у галузі педагогіки мистецтва

Педагогіка мистецтва як наукова галузь складає особливий напрямок педагогічної науки, яка досліджує процеси впливу мистецтва на духовно-творчій розвиток дітей, школярів, студентів, майбутніх учителів у галузі мистецтва. Музична педагогіка є складовою педагогіки мистецтва. Як наукова галузь знань музична педагогіка вже має достатній обсяг наукових досліджень, концепцій. Серед корифеїв музичної педагогіки на Україні слід вважати О.П.Рудницьку, О.Я.Ростовського; Г.М.Падалку. О.М.Олексюк, О.П. Щолокову та ін. Проблематика наукового дослідження у педагогіці мистецтва представлена в роботах О.Рудницької, Г.Ніколаї, О.Реброваї, В.Черкасова. Історичні аспекти висвітлює О.Міхайличенко.

Як свідчить розвиток сучасної науки, сьогодні спостерігається великий попит на дослідження, які мають методичну спрямованість. Саме вибір найбільш ефективних методів, педагогічних умов використання музики та мистецтва взагалі як педагогічних засобів впливу на формування духовно збагаченої особистості стає предметом сучасної наукової думки.

У проблематиці підготовки майбутніх учителів та викладачів музичного мистецтва, хореографії та художньої культури методичні засади торкаються питань професійного становлення фахівців у різних формах художньо-творчої діяльності. Такою діяльністю є виконавська, перцептивна, пізнавальна, комунікативна, дослідницька, професійно-педагогічна. Крім того, методичного потенціалу достатньо і у самому мистецтві. Наприклад, галузю дослідження може бути виховний потенціал народного мистецтва, класичної музики, узагальнення творчості будь-якого композитора, або музиканта-викладача, якій своєю педагогічною практикою досягнув високих професійних результатів.

Музично-педагогічна наука має свою специфіку. Сутність її полягає в тому, що вона поєднує стратегічно дві сторони наукового пошуку: наукові дослідження у галузі теоретико-методичних засад впливу музичного мистецтва на ті або інші сторони формування духовної культури школярів, студентів,

професійного становлення майбутніх учителів та викладачів музичного мистецтва; дослідження виховного потенціалу самого мистецтва, у тому числі і музики. Актуальними стають питання інтерпретації художніх творів (О.Ляшенко, Г.Падалка, С.Шип, О.Щолокова), що вимагає від учителя особливих навичок і герменевтичних педагогічних умінь (О.Олексюк, А.Линенко).

Щодо другого напрямку, то тут значення має таке явище, як поліфункціональність мистецтва. Мистецтво взагалі та музика безпосередньо виконують ряд функцій, які були помічені ще в античну добу. Мова йде про виховну, естетичну, пізнавальну, гедоністичну, аксіологічну, комунікативну, терапевтичну, розважальну функції, катарсичну функції мистецтва, серед видів якого саме музиці більшою мірою притаманний феномен поліфункціональності.

Поліфункціональність хореографічного мистецтва також можна простежити ще з доби античності. Американський вчений А. Ломас вважав танець ескізом або моделлю життєво необхідного комунікативного зв'язку між людьми прадавнього суспільства. З прадавніх часів танець виконував не лише комунікативну, а також навчальну, розвивальну функції, суспільну. Наприклад, у чоловічих танцях (в основному мисливських і воєнних) відпрацьовувалася спритність рухів і синхронність їхнього виконання. Вони слугували своєрідною підготовкою до полювання або до війни. Стародавні гімни прославляли міцність імператорів, супроводжували їх розваги. Навчання танцям у Середньовіччі було обов'язковим для знаті та лицарів, простий люд танцював свої танці, що давало можливість розважитись. Сьогодні танець – найпопулярніший вид мистецтва серед усіх вікових категорій. Він також виконує усі функції, що й музика, але доповнено синтетичними можливостями свого хореографічного образу.

З цього виходить, що і музична педагогіка з прадавніх часів до сьогодення в цілому виконує ряд певних суспільних функцій. Г. М. Падалка

зауважує на наступних функціях, які притаманні художньо-навчальній діяльності в цілому:

- Мотиваційно-виховна;
- Культурологічна;
- Пізнавальна;
- Комунікативна;
- Творчо-спонукальна;
- Гедоністична;
- Психологічної розрядки;

О. П. Рудницька визначала іще і світоглядну функцію мистецтва, яка проявляється у такому виді художньо-навчальної діяльності, як інтерпретація образу твору.

Орієнтуючись на поліфункціональність мистецтва дослідник обирає саме той напрямок наукового пошуку, який спрямовує увагу на ту або іншу функцію мистецтва.

Запитання для перевірки знань

1. З якою метою проводиться педагогічне дослідження, що є завданням педагогічного дослідження?

2. Які музично-педагогічні проблеми можуть бути вирішені дослідницьким шляхом?

3. Назвіть різновиди педагогічного дослідження, розкрийте сутність кожного.

4. Що є науковим апаратом дослідження, з чого він складається? Розкрийте сутність кожного з компонентів наукового апарату з урахуванням галузі мистецької педагогіки.

5. Що може бути об'єктом, предметом, метою, завданнями та методами педагогічного дослідження у галузі мистецької освіти?

6. У чому полягає специфіка наукового дослідження у галузі мистецької педагогіки?

7. Які функції притаманні мистецтву?

8. Які функції притаманні художньо-навчальній діяльності?

Завдання для практичних занять:

1. Визначити науковий апарат дослідження у відповідності до зазначеної проблеми.

2. Обґрунтувати актуальність теми дослідження.

3. Розробити план наукового дослідження у відповідності до сформульованої проблеми, наукової ідеї.

Рекомендована література:

1. Державний стандарт початкової освіти. **Постанови Кабінету Міністрів України** від 24 липня 2019 р. № 688)

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-п#Text>

2. Державний стандарт базової середньої освіти. **Постанова Кабінету Міністрів України** від 30 вересня 2020 р. № 898

<https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>

3. Закон України Про освіту. https://urst.com.ua/act/pro_osvitu

4. Закон України «Про вищу освіту» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

5. Лаврук М. М. (2021). **Методика науково-педагогічних досліджень : навчально-методичний посібник.** Львів : ЛНУ імені Івана Франка. 148 с.

6. Наказ МОН від 06.06.2022 №527 “Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641

7. Науково-педагогічне дослідження : навчальний посібник для магістрантів / Укладачі: Н.Н. Чайченко, О.М. Семенов, Л.М. Артюшкіна, О.М. Рудь. Суми : СОШПО, 2015. 190 с.
8. Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 № 2736-20
9. Реброва О.Є. Методичні рекомендації до самостійної роботи студентів з дисципліни «Методологія і методика науково-педагогічних досліджень». Одеса: ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2015. 63 с.
10. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: Навч. посібник / Оксана Петрівна Рудницька. – К.:..., 2002. – 270 с.
11. Черкасов В.Ф. Основи наукових досліджень у музично-освітній галузі : [Підручник]. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, Харків : ФОП Озеров, 2017. 316.

Тема 2. Особливості методології педагогіки мистецтва

Методологічні знання як основа науково-педагогічного дослідження

Якщо звернутися до змісту поняття **методології**, то він визначає сукупні знання теорій, концепцій, методів пізнання, на основі яких здійснюється процес дослідження. В методології науки існує різниця між конкретною і загальною методологіями. Якщо загальною методологією виступають філософські концепції і основні положення наукознавства, то методологія конкретної науки виникає як результат синтезу філософської методології, наукознавства, логіки, а також принципів положень і методів окремої науки, в межах якої проводиться дослідження. У мистецькій освіті такою наукою може бути теорія та методика навчання музики, хореографії, художньої культури,

мистецтвознавства. На рисунку 1 ми пропонуємо коло наукових галузей, що складають методологічну базу педагогіки мистецтва.

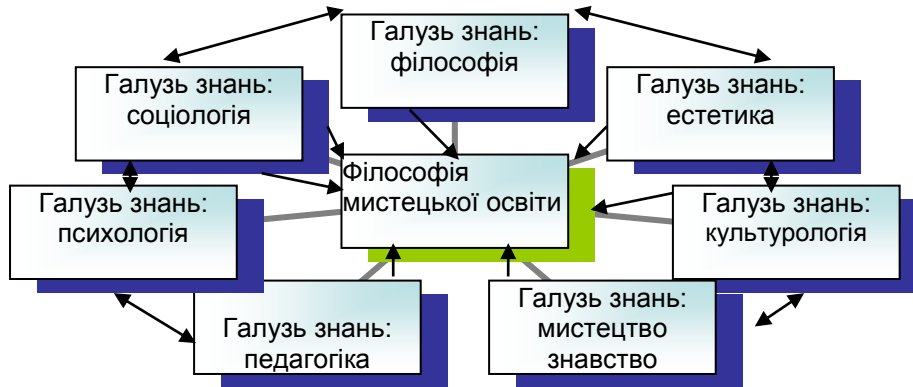

Рисунок 1 . Галузі знань, що складають методологію педагогіки мистецтва

Методологія має два значення, а саме:

- методологія як сукупність пізнавальних засобів, методів, прийомів, що використовуються у науці;
- методологія як галузь знання, що вивчає засоби, передумови і принципи організації пізнавальної і практично-перетворювальної діяльності.

Серед проблем, які вивчає методологія, виділяються такі: опис і аналіз етапів наукового дослідження, аналіз мови науки, аналіз дослідницьких принципів, концептуальних підходів та ін.

Сучасна методологія педагогіки найбільш актуальним вважає критичний перегляд існуючого понятійного апарату, конкретизацію понятійно-термінологічного апарату; здійснення перетворювальної функції методологічного знання.

У педагогічній свідомості і педагогічній дослідницькій практиці за минулі десятиліття склалися уявлення про триступеневу структуру методологічного знання, до якої увійшла матеріалістична діалектика (загально-філософський підхід), наукознавство (загальнонауковий підхід) і особливості певної галузі знань (спеціально-науковий підхід). Однак переоцінка цінностей,

зміни у світогляді суспільства певною мірою відобразилися і на методології. У даний час йде перегляд і переосмислення деяких ключових понять педагогіки, особливо у галузі системи виховання.

Методологічною основою педагогічного дослідження є теоретичні концепції щодо методів пізнання дійсності таких наук, як філософія, психологія, вікова психологія, фізіологія. Найбільш узагальнено можна представити методологію педагогіки мистецтва як сукупність теорій, концепцій та методів, що визначені гуманітарними, психологічними науками та мистецтвознавством, зокрема такими, як культурологія, естетика, музикознавство.

Крім того, важливим знаряддям досліджень у галузі мистецької освіти є підходи до пізнання педагогічних процесів, які виникли на основі розвитку наук про людину і суспільство. Поняття «підхід» як науково-педагогічний дослідницький ресурс потребує уточнення, оскільки в ньому є певні відмінності від загально наукового розуміння «підходу». У науковій галузі в контексті методологічної основи дослідження поняття підходу розглядається як таке, що позначає дослідницький феномен комплексу певних парадигм, структур, механізмів та інструментарію пізнання або практичних дій у дослідженні характеристичних ознак суспільних, філософських, політичних або соціономічних явищ. Цей комплекс у сукупності визначає стратегію і програму дослідження.

Науковий підхід – процес концентрації пізнавально-дослідницьких та організаційно-методичних впливових дій, що реалізуються по відношенню до педагогічного явища в межах певного погляду, який існує в будь-якому науковому співтоваристві відповідно до сутності цього явища.

У педагогіці, зокрема у мистецькій педагогіці, у дослідженнях з мистецької освіти підхід розуміється як певний ракурс, з боку якого досліджується феномен. А оскільки мистецьки явища є складноструктурованими, інтегрованими, то й підходів може бути декілька в

межах одного дослідження. Наприклад, музичну пам'ять можна розглядати з погляду антропологічного, ментального, когнітивного підходів, а також і з погляду індивідуально-творчого підходу, оскільки музична пам'ять – це не просто про повторення певних звуків, це про творчість на основі запам'ятовування образів, художніх уявлень і репрезентацій.

У такому аспекті підхід має бути якимось чином конкретизований. У мистецькій педагогіці він нерідко конкретизується через сукупність педагогічних принципів. Вони можуть бути загальнонауковими, а можуть мати методичний, конкретний характер.

У педагогічній галузі, звертаємося до тлумачення О.Рудницької, яка виходить з сутності самого слова, його перекладу: терміну: від латинської *principium* – основа, початок. Це дає підстави розуміти принцип як вихідне положення, провідну ідею, першорядне правило якоїсь діяльності, що виконує функцію обґрунтування змісту цієї діяльності або припису щодо порядку і способу її здійснення (Рудницька, 2002, с.80). Отже, принцип – в загальному розумінні – це «керівництво», настанова до певних дій, діяти певним чином, або діяти з огляду на щось, враховуючи щось. У такому розумінні принцип і підхід можуть бути розглянуті як однопорядкові феномени: підхід дозволяє розглянути педагогічні явища під певним кутом зору, з якогось погляду, а принцип дозволяє зробити цей розгляд ефективнішим. Ця логіка доцільна не лише до педагогічного дослідження, а й і до педагогічних дій та педагогічного впливу. З цього виходить, що дослідник завжди має обирати і підходи, і принципи, завдяки яким дослідницький процес буде ефективним.

У межах магістерської роботи зазвичай користуються такими підходами, як-от: культурологічний, когнітивний, індивідуально-творчий, або творчо-діяльнісний, аксеологічний, інтеграційний, компетентнісний.

Аксіологічний підхід – пізнання мистецьких освітніх процесів крізь призму теорії цінностей (І.Бех, О.Олексюк, Г.Падалки, О.Рудницької, Ріккерт, Олпорт, інші). В основі аксіологічного підходу полягає аксіологія – наука о

цінностях та ціннісного ставлення до буття. В педагогічних дослідженнях нерідко використовують тест «Ціннісні орієнтації» Рокіча.

Відповідно до аксіологічного підходу застосовують поняття цінностей та ціннісний орієнтації.

Ціннісні орієнтації – складний соціально-психологічний феномен, що характеризує активне та вибіркоче ставлення особистості до світу, до себе, наповнює змістом особистісні позиції, поведінку, вчинки, співвідносить їх із загальновизначеною системою цінностей.

Цінності – узагальнений результат осмислення сприйнятих явищ різного порядку: суспільних, життєвих, етичних, естетичних, релігійних, художніх тощо, на основі чого формується вибіркоче ставлення до сприйнятих явищ.

Діяльнісний підхід – пізнання явища на основі теорії діяльності. Психологічні основи теорії діяльності стали підґрунтям їх застосування в педагогіки. Поперед усього, це концепції А. Леонтьєва, С.Рубінштейна; у тому числі, розумових дій – Н. Гавін, Ж. Піаже, творчої діяльності Л. Вуготського, В.Моляко, інших вчених.

Інтеграційний підхід – забезпечує комплекс розвитку всіх необхідних музично-педагогічних якостей майбутнього вчителя: художній кругозір, культурологічна підготовка музичної культури школярів. Знайшов свого тлумачення в працях з мистецької педагогіки в концепції Л.Ващенко, О.Комаровської, Л.Мосол, О.Рудницької, С.Шипа, О.Щолокової, інших науковців.

Культурологічний підхід – пізнання явищ мистецької освіти, формування художньої культури особистості крізь призму розвитку культури. Завдяки йому будь які явища досліджуються та вдосконалюються у вимірах соціокультурної сфери. Методологія культурологічного підходу в педагогіки мистецтва будується на основі концепцій Гусерля (Е.Хуссерль), Хайдегера (М. Хайдеггер), Габермаса (Ж.Габермас).

Культурологічний підхід в дослідженні складних явищ – багатоаспектна науково-пізнавальна діяльність, що ґрунтується на досягненнях історичної та

психологічної антропології, історичному аспекті розвитку культури, мистецтва та здатності людини охопити його образно-символічну мову.

У мистецькій педагогіці культурологічний підхід представлений в працях і дослідженнях Л.Кондрацької, Н.Міропольської, Г.Падалки, О.Рудницької, О.Ростовського, О.Щолокової, інших науковців.

Системний, або системно-структурний підхід – дозволяє дослідити явище як складне утворення в його цілісності, що має компонентну структуру. Освітній процес є системним та спеціально організованим. Системою передбачено наявність певних обов'язкових елементів та їх функціональних взаємозв'язків. Системний підхід у дослідженні спрямований на визначення структури освітнього процесу, або окремих його частин, Наприклад, професійна підготовка майбутніх викладачів, учителів музичного мистецтва в своїй структурі має історико-теоретичну підготовку, виконавську, методичну та практичну. Кожний з зазначених компонентів містить свою структуру, яка також не є прямолінійною. Отже, на рівні дослідження особливостей таких організаційно-методичних систем, або їх підсистем, досліджуються і чинники впливу на них, і специфіку їх функціональності, і взаємозв'язок. Методологія системного підходу представлена у працях П. Йолона, О.Яковенка.

Особистісно-диференційований, особистісний підхід – дозволяє здійснити гуманістичну парадигму освіти шляхом дослідження та врахування у подальшому особливостей кожної особистості. Особистісно-орієнтований підхід ґрунтується на ідеях гуманістичної психології, зокрема в теоріях А. Маслоу, Г. Олпорта, К. Роджерса. Методологія цього підходу представлена працями І.Зязюн, Н.Міропольської, О.Ростовського, інших науковців.

Компетентнісний підхід – орієнтований на дослідження і досягнення певних результатів в процесі набуття здатностей, якостей, знань, умінь та досвіду їх використання в освітньому, виробничому процесах. Компетентності стають основою вибору змісту та результатів навчання. Крізь призму компетентностей розробляється стратегія освітнього процесу для здобувачів

усіх рівнів і видів освіти. Вони є важливими як у професійному, так і життєвому просторі особистості.

Застосування компетентнісного підходу в освіті як концептуального орієнтиру обґрунтовано в працях І.Зязюна, В.Бондар, М.Євтухом; у мистецькій освіті представлено в концепції професійної підготовки вчителів та викладачів музичних дисциплін в дослідженнях і працях таких учених, як: М.Михаськова, Г.Ніколаї, О.Олексюк, О.Реброва Н.Цюлюпа, О.Щолокова та ін.

Особливості методологічної бази дослідження у галузі мистецької освіти

Натепер зріс інтерес до філософії і педагогіки, а у галузі музичного виховання – до філософії музичного мистецтва, мистецької освіти, до їх соціальних функцій. Соціологічні аспекти цього процесу стають актуальними в контексті перетворень соціокультурного простору. Виклики сьогодення актуалізують дослідження впливу мистецтва на людину саме через низку властивих йому функцій.

Безперечної значущості сьогодні набувають теорія психології творчості, психології мистецтва, концепції, в основі яких порушуються питання розвитку духовності особистості, образного мислення, творчого розвитку, рефлексії творчого процесу та пізнання мистецтва, процеси сприйняття мистецтва, розвитку здібностей, формування художньої культури особистості. Крім психолого-педагогічних концепцій важливого значення набувають також і мистецтвознавчі концепції у контексті методології педагогічного дослідження у галузі мистецької освіти. Серед таких, що мають історичне походження, але набувають актуального смислу слід вказати на концепцію «розумного серця» Григорія Сковороди, на ідеї картини світу в музичному мистецтві Б.Яворського; концепції музичного сприйняття О.Костюка, О.Ростовського; концепції семіотики та герменевтики мистецтва С.Шипа; художньої ментальності О.Ребрової.

Методологічної сутності також набувають і принципи, на основі яких здійснюється процес пізнання, дослідження та процеси педагогічного впливу засобами мистецтва. На характер наукового пошуку великий вплив справляють такі принципи, як ясність мислення та чіткість формулювання положень та завдань, доведеність, поєднання теорії та практики, спостережливність, додатковість, відповідність і т. д., а також стан наукової картини світу, стиль наукового мислення та інші форми світоглядного знання.

Досліднику варто брати до уваги і положення таких наукових галузей знань, як вікова психологія, психологія творчості, музикологія, хореологія, теорія художніх стилів, музична естетика, культурологія, світова художня культура та інші.

Г. М. Падалка, узагальнюючи основні тенденції методологічного пошуку в галузі педагогіки мистецтва, зауважує на таких методологічних засадах останньої: гуманістичні засади мистецької освіти; національна основа художнього навчання і виховання; особистісно-орієнтований підхід у процесі навчання мистецтва; єдність раціональних і емоційних, об'єктивних і суб'єктивних, свідомих і підсвідомих способів освоєння мистецтва. До цього ж слід додати принцип єдності пізнання, діяльності та творчості; принципи інтеграції, системності та комплексності.

Запитання для перевірки знань

1. Розкрити сутність методології науки.
2. В яких аспектах дослідження методологічні основи найбільш суттєво регулюють зміст дослідження?
3. Які методологічні підходи застосовують у педагогічному дослідженні?
4. Які галузі знань стають методологічною основою для досліджень в галузі мистецької освіти?
5. Які принципи наукового пізнання стають найбільш суттєвими для здійснення педагогічного дослідження у мистецько-освітній галузі?
6. Які наукові підходи застосовують у мистецько-педагогічному дослідженні?

7. Чи існує зв'язок між науковими підходами у мистецтві та у мистецькій освіті?

Завдання для практичних занять

1. Розробити та презентувати методологічну базу дослідження: концепції, теорії, наукові підходи, принципи тощо.
2. Обґрунтувати логіку вибору мистецтвознавчих та загальнонаукових ракурсів дослідження та їх взаємозв'язку на методичному рівні.

Рекомендована література:

Бондар, В.І. (2006). Управління формуванням професійної компетентності вчителя /В. Бондар, І. Шапошнікова. *Освіта і управління*. 2006. Т. 9, № 2. С. 20-27.

Бондар, В. І. (2020). Концепція моделювання та аналогії як цілісності в системі науково-професійної підготовки сучасного освітянина. Психологічний і педагогічний дискурс : наукові записки вчених : зб. матеріалів конференції (с. 3–5). Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова

Важинський, С.Е., Щербак, Т.І. (2016). Методика та організація наукових досліджень. Навчальний посібник. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 260 с. [http://lib-net.com/book/118 Metodika ta organizaciya naykovih doslidjen .html](http://lib-net.com/book/118_Metodika_ta_organizaciya_naykovih_doslidjen_.html)

Зязюн, І. (2008). Мистецтво у вимірах епох і цивілізацій. *Мистецтво і освіта*, 3, 9–15.

П. Йолон. Системний підхід . *Філософський енциклопедичний словник* / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. — Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. — С. 584. — 742 с. — 1000 екз. — ББК 87я2. — ISBN 966-531-128-X.

Кустовська О. В. (2005). Методологія системного підходу та наукових досліджень: Курс лекцій. – Тернопіль: Економічна думка. 124 с

Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. Навчальний посібник [Електронний ресурс] / Бібліотека українських підручників. – Режим доступу: <https://westudents.com.ua/knigi/347-pedagogka-moyseyuk-n.html>

Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Галина Микитівна Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.

Щолокова О. П. Компетентнісний підхід у просвітницькій діяльності вчителя музики. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти: збірник наукових праць. – Вип.11 (16). – К.: НПУ, 2011. – С. 15 – 19.

Habermas, J. (1998). *The Philosophical Discourse of Modernity*. Cambridge : MIT Press

Heidegger, M. (2001). *Being and Time*. (J. Macquarrie, & E. Robinson, Trans.) Bodmin, Cornwall : *MPG Books Ltd*. Retrieved from <http://pdf-objects.com/files/Heidegger-Martin-Being-and-Time-trans.-Macquarrie-Robinson-Blackwell-1962.pdf>

Husserl, E. (1983). *Ideas Pertaining to a Pure Phenomenology and to a Phenomenological Philosophy : First Book : General Introduction to a Pure Phenomenology*. (F. Kersten, Trans.) Boston : Kluwer Academic Publishers Group. Retrieved from <http://dhspritory.org/kenny/PhilTexts/Husserl/Ideas1.pdf>

Rebrova, O., Oleksiuk, O., Batiuk, N., & Rebrova, H. (2020). Value Intentions in Future Art Teachers' Professional Training. *Journal of History Culture and Art Research*, 9 (3), 1–16.

Ключові поняття дослідження та їх визначення

У процесі пізнання будь-якої наукової галузі, з одного боку, відбувається поступове збільшення кількості її ключових понять і категорій, а з іншого, і це найбільше істотно, вони наповнюються усе більше багатим змістом. Кінець ХХ та початок ХХІ століть спостерігається певна інтелектуалізація мови науки, що посилює важливість точності та ємкості висловлення в наукових теоріях. Це поглиблює процес усвідомлення сутності знань, що фіксуються в поняттях і категоріях. Вони нерідко й складають так звані ключові слова, які насправді позначають ці або ці явища, які досліджуються, або такі, які певним чином кореспондується з ними або мають певну спорідненість.

Якщо взяти наукову статтю, або дисертацію, то бачимо там виокремлені ключові слова. Вона, як правило, складають сутність контенту наукового доробку. Ключові слова можуть мати визначення, а можуть бути застосовані в загальному науковому розумінні. Основні ключові слова дослідження все ж мають бути визначені автором.

Коли цілісний процес пізнання розкладений на його складові, а мислення абстраговано як особлива пізнавальна здібність, виникає наука логіки: особлива увага приділяється категоріям як формам мислення та їх логічним функціям. Серед правил цієї науки – точне розуміння сутності речей та їх визначення певним терміном, поняттям, або ширше, категорією. Ще Піфагор радив у відомому афоризмі: «Спочатку навчися кожному річ називати її ім'ям» Стародавній китайський філософ Мо Цзи зауважував на тому, що «помилка – порушення правил використання імен». Отже в дусі античної філософської традиції правила використання імен стає логічним принципом побудови методологічної бази будь якого наукового пізнання.

Таким чином, варто скористатися порадами античних мудреців і перш ніж щось досліджувати, слід визначити сутність того, що саме досліджується, який феномен, яким чином він позначається в теорії, в методології. Позначення таких явищ, які досліджує наука здійснюється за допомогою категорій, понять і термінів.

Отже, приймаючи за основу наявність такого феномену як наукове мислення із застосуванням категорій, понять і термінів, розглянемо їх докладніше.

Наука, як особлива галузь знання, де передача думки і досвіду передбачає припускає їх точне, адекватне сприйняття, виробило свою мову – мову науки. Це мова штучна, вона складається з певних термінів, понять, категорій, формул, схем, знаків, малюнків, таблиць тощо. Однак, вербальна складова такої мови прийшла в науку з побутової мови. Між тим на теоретичному рівні певної галузі знань слово буденної мови набуває значення терміну, воно вже не може трактуватися будь як, а лише певним чином. Воно точно щось означає.

Незважаючи на побутове походження мови науки від останньої її відрізняють суттєві якості. Порівняння ми наводимо в таблиці 1.

. **Термін** – атрибут наукової мови, що точно, недвозначно щось позначає. **Термін** (від латинського слова – межа) – слово або словосполучення, що є назвою спеціального поняття певної галузі науки. Термін не тільки позначає предмет, але й обов'язково ґрунтується на визначенні (дефініції). Саме тому термін має тільки одне значення. Науковий стиль характеризується широким використанням як загальної термінології, так і спеціальної. Наприклад, у мистецькій педагогіці існують терміни, котрі використовує мистецтво (наприклад, музичні або хореографічні), і терміни, що існують в педагогіці: урок, метод, клас, розклад, домашнє завдання тощо. Останні навіть не сприймаються нами як терміни, оскільки вийшли з побуту, набули певного значення і увійшли до нього знову. Між тим, слово «клас» має інше значення в біології, зоології, інших науках.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика наукової та природної (побутової) мови

Природна (побутова) мова	Наукова мова
Слова змінюють з часом своє значення	Терміни значення не міняють
Слова можуть мати подвійне значення	Терміни мають одне значення
Одне і теж явище можуть позначатися різними словами	Одне і теж явище позначається єдиним терміном
У буденній мові все приймається на віру.	У науці користуються тільки перевіреними фактами.
Користуються прислів'ями, поговорками, порівняннями, метафорами.	Користуються концепціями, теоріями, термінами, поняттями, категоріями
Нецілеспрямоване спостереження стає предметом використання природної мови	Цілеспрямоване спостереження стає предметом використання наукової мови

Педагогіка мистецтва користується цілим арсеналом термінів. Першу групу складають терміни суто педагогічні «навчальний предмет», «урок», «посібник» тощо. Однак другу групу складають терміни, що мають

походження з інших мов, навіть, іноземних, де вони були вперше вироблені і набули всесвітнього значення. Йдеться про терміни музичні, походження яких з італійської мови; терміни хореографічні, їх походження з французької мови. Для вчителя мистецьких дисциплін варто володіти термінологією усіх видів мистецтва, які включені до дисципліни «художня культура» в загальноосвітній школі. Якщо не знати термінології, то не можна кваліфіковано пояснити особливості архітектури в її стильовій еволюції; театру, кінематографу тощо.

У мистецтвознавстві як науковій галузі існує поняття «мова мистецтв». З філософського погляду мова мистецтв – це система художньо-виразових засобів, що використовуються в певному виді мистецтва. Інше поняття «художня мова» уточнює безпосередньо особливості мови конкретного виду мистецтва. Наприклад, характерними засобами мови живопису є колорит, перспектива тощо; поезії – ритм, строфа, метафора, рифма; музики – інтонація, гармонія, тембр; хореографії – пластика руху, ритм, композиція; в архітектурі – простір, маса, матеріал тощо. Мова кожного виду мистецтва – це система засобів виразності, елементи якої тісно зв'язані між собою і доповнюють один одного в розкритті художнього образу.

З погляду наукового підходу до мови мистецтва слід звернути увагу на такі напрями досліджень, як :

1. Теоретичний, що направлений на вивчення основ мови мистецтв, його структури, елементів, закономірностей їх взаємодії (С.Раппопорт, С.Шип, інші).

2. Герменевтичний, що направлений на проблему інтерпретації художніх текстів («розуміння мистецтва» Адорно, герменевтична установка Гадамар, ремарки, терміни що передають музичний зміст Б.Яворський, О.Сокол, інші).

3. Перцептивний, що направлений на проблематику сприйняття мистецтва шляхом розуміння мови мистецтва і творчого сприйняття образу. («естетичне переживання» М.Дессуар, "почуттєво-смилова суб'єктивність" М.Дюфрен, інші).

Більш складним є такий атрибут наукової мови, як **поняття**.

Поняття бувають широкі (родові) і вузькі (видові). Наприклад: родове поняття – музичний жанр, видове поняття – опера, симфонія. Видові поняття входять у родові. Кожне поняття має свою назву або термін. Так, музичний жанр, симфонія, поліфонічний стиль – терміни музикознавства, а організаційні форми, методи викладання навчального матеріалу, засоби навчання – терміни дидактики.

Поняття завжди потребують уточнення, тлумачення. Це нерідко позначається словом *дефініція*. У межах однієї науки поняття зазвичай позначають тотожні явища. Разом з тим, кожний дослідник може мати свої уявлення щодо них. Або він ґрунтовно розглядає певний бік явища, що зумовлює необхідність надати визначення в межах певного дослідження. Отже, може бути враховано загальновизнане тлумачення явища, тобто його дефініція, в може бути застосований певний інваріант, що дає змогу уявити кліше різних думок щодо цього явища.

У науковому дискурсі ширшим за змістом і тлумаченням є застосування **категорій**. Одразу вкажемо, що категорії це найґрунтовніші вербальні конструкції, які можуть бути застосовані в різних галузях знань, і саме в межах тої або тої науки категоріями можуть бути позначені явища спільні, але з інших ракурсів, відповідних до наукової галузі.

Етимологія слова «категорія» доводить, що воно походить від пізньолатинської *categoria*, грецької *katagorein*, що означає «висловлення, свідчення, звинувачування, стверджування, заявлення» і з філософської точки зору розуміється як форми усвідомлення у поняттях загальних способів ставлення людини до всесвіту, що відображає найбільш загальні та суттєві властивості, закони природи, суспільства і мислення. Поняття розкриваються у визначенні, яке звичайно будується таким чином: спочатку називається родове поняття, потім повідомляються його видові ознаки. Наприклад: наука (термін, що називає визначуване поняття) – сфера людської діяльності (родове поняття), функцією якої є вироблення та теоретична систематизація об'єктивних знань про дійсність (видова ознака).

Існує взаємні аспекти стосовно категорій як атрибутів мови науки: кожна наука намагається осмислити сутність «своїх» наукових категорій. Під впливом інтеграції знань, шляхом їх екстраполяції створюються нові категорії. Такі поняття і категорії поступово стають не лише атрибутами мови науки, але й формами мислення. Деякі стають такими важливими, що без них не можуть існувати ті або ті галузі знань, які виникають в інноваційному науковому просторі сьогодення.

На рисунку 2 представляємо основні характеристики категорій: сутність, використання, функції.

Рисунок 2. Основні характеристики категорій

Складні інтегровані категорії розглядаються в контексті формування в людини уявлень про картину світу, сутність буття, життєві цінності, засоби засвоєння природних та суспільних явищ, різних об'єктів, норм буття загалом. Означені фактори стають кінцевою метою педагогічної науки і практики, а тому цілком слушним є використання системи філософських категорій як методологічних засад у педагогічній науці.

Категорії – найбільш узагальнені поняття, що можуть тлумачитися не лише в межах однієї теорії, а й у цілому науковому напрямі систематизації знання і пізнавального процесу, де вони грають роль позначень для визначених об'єктів та предметів наукового знання; систематизують знання в певному науковому напрямі та вказують на можливість зв'язку з іншими науковими галузями.

Категорії мистецької освіти – складні понятійні лексеми, що застосовуються в науково-мистецькому тезаурусу і розкривають сучасні концептуальні погляди на цілісність, складність, системність, інтеграційність педагогічних процесів у галузі педагогіки мистецтва.

В експериментальному дослідженні варто ретельно формулювати понятійний апарат, особливо якщо проблема дослідження стосується питань, пов'язаних з вихованням і розвитком особистості.

Така вимога зумовлюється певними чинниками:

1. Поняття у педагогіці характеризуються як неодномірністю, так і однозначністю: одні й самі поняття можуть виступати у взаємозамінних значеннях. Так, наприклад, поняття розвиваючого навчання у педагогіці – це і принцип, і закон, і засіб. Застосування його потребує обговорення та уточнення того, в якому значенні буде використовуватися дане поняття.

2. Криза існуючої теорії виховання зробила необхідним перегляд деяких основних визначень. Деякі поняття взагалі неприйнятні для нової концепції виховання у тому розумінні, яке існувало у минулому столітті. Таким, наприклад, є поняття «гармонійно розвиненої особистості», «інтернаціональне виховання», «ідеологічне виховання» тощо, яке було нормативним у добу соціалізму. На противагу їм сьогодні використовуються поняття «цілісність особистості», «гуманістичне виховання», «національне та поліетнічне виховання» тощо. З'являється тенденція досліджувати визначення, існуючі в історії педагогіки, наприклад «духовність». У цьому аспекті доцільно застосувати педагогічну лексикографію і лексикологію.

Педагогічна лексикологія і лексикографія має свою історію розвитку, яка найбільш широко представлена в праці І.М.Кантора (1968). В ній автор презентує усі відомі оригінальні на той момент педагогічні енциклопедії і словники, що були зареєстровані ЮНЕСКО. Усього перелік складав 60 найменувань. На сьогодні цей перелік значно ширший. Досліднику надається можливість користуватися найбільш сучасними: Педагогічний словником С.Гончаренка, Філософський енциклопедичний словник <https://9.slovaronline.com>

Орієнтуючись на те чи інше визначення понять, дослідник має спиратися у своєму дослідженні на структуру явища, яка ним визначена шляхом узагальнення педагогічного досвіду та наукових джерел. Візьмемо, наприклад, визначення поняття світогляду, скажимо, його можна потрактувати таким чином: світогляд – система поглядів, переконань і ідеалів, у яких людина виражає своє ставлення до навколишнього природного і соціального середовища; він є результатом узагальнення знань, досвіду й емоційних оцінок, у яких відображені особливості суспільного буття, його місце в історично конкретній системі суспільних відносин, зокрема особистості і суспільства, що зумовлює вибір життєвої позиції особистості, її діяльності і поведінки та ціннісних орієнтацій. Аналізуючи це визначення, ми можемо зробити висновок, що структурними елементами світогляду є знання, переконання, оцінки, ідеали, досвід і, безумовно, сама діяльність людини, її цінності. За змістом усі ці елементи відображають і містять природу і соціальну сутність, яка оточує людину в історико-конкретній системі суспільних відносин.

А можна дати інше визначення категорії «світогляд», наприклад: світогляд – конгломерат знань та узагальнених почуттів, інтуїтивних уявлень та теоретичних поглядів, сформованих на ґрунті професійної діяльності, навчання, набуття освіти, життєвого досвіду, що у сукупності зумовлює ставлення особистості до довкілля, до навколишній світ і місце людини в ньому, на різнобічне ставлення людини до світу, до самої себе і до інших людей. Можна також надати до визначення таких змістів, як: система не завжди усвідомлених

основних життєвих установок людини, певної соціальної групи і суспільства, їх переконань, ідеалів, ціннісних орієнтацій, соціально-політичних, моральних, естетичних і релігійних принципів пізнання.

Отже, тлумачення на одне й саме явище може відрізнятися.

У наведених інших дефініціях наявна дещо інша структура елементів, це і почуття, і уяви інтуїції, і життєві установки, ціннісні орієнтації. У визначені обумовлене і змістовне начало структурних елементів. Це галузь соціально-політичних, моральних, естетичних і релігійних принципів пізнання і оцінок.

У психології може бути інше взагалі тлумачення категорії «світогляд», з погляду його структури. Зокрема, це такі властиві особистості явища,ю як «світовідчуття», «світопізнання», «світоставлення», «світооцінка» тощо.

Іншого ракурсу набуває сутність поняття «художній світогляд». Скористаємося визначенням цього поняття у дослідженнях О. П. Рудницької. Науковець визначає цю категорію як «...специфічну форму емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього буття, що фокусує смисложиттєві установки і орієнтири людини, виражені у творах мистецтва». З цього робимо висновок: компонентами художнього світогляду може бути розглянуто емоційно-ціннісне ставлення, смисложиттєві установки, орієнтації, які сформовані по відношенню до художньої сфери.

Наведемо приклад, більш близький до мистецької освіти. Візьмемо категорію «культура», яка часто застосовується в дипломних та магістерських роботах у конкретизованому варіанті, тобто: «виконавська культура», «духовна культура», «естетична культура», «художня культура особистості» тощо. Перш ніж розкрити сутність ключового поняття з наведених прикладів, слід розглянути категорію культури у різних наукових концепціях.

Наведемо лише деякі з найбільш відомих визначень культури, що зустрічаються у сучасній філософській літературі:

загальний і прийнятий усіма спосіб мислення (К. Юнг);

процес прогресуючого самозвільнення людини (Е. Кассирер);

те, що відрізняє людину від тварин (В. Ф. Оствальд);

сукупність чинників і змінених умов життя, узятих разом з необхідними для цього засобами (А. Гелен);

створена людиною частина навколишнього середовища (М. Херськовіч);

система знаків (Ч. Морріс, Ю. М. Лотман);

специфічний спосіб мислення, відчуття і поведінки (Т. Елліот);

сукупність матеріальних і духовних цінностей (Г. Францев);

єдиний зріз, що проходить через усі сфери людської діяльності (М. Мамардашвілі);

спосіб і технологія людської діяльності (Е. С. Маркарян);

Серед головних категорій музичної педагогіки вважається категорія «музичне сприйняття». Варіативність його визначення наводимо у додатку Б.

З педагогічної точки зору слід усвідомити, що багатоманіття трактовок у науці можна вважати показником її руху, розвитку, формування. Але під час наукового дослідження варто дотримуватися наступних правил логіки:

- перш ніж говорити про який-небудь предмет, необхідно точно визначитися з термінологією, якою належить користуватися;
- прийняти одну із трактовок тієї чи іншої категорії після її докладеного аналізу, у подальшому дослідженні суворо дотримуватися обраного тлумачення її сутності.

Отже, в ході написання дипломної або магістерської роботи слід чітко визначити ключові поняття, що дослідженні стають предметом наукового аналізу, на основі чого будується системна структура феномену, явища, що досліджується..

Питання для перевірки знань

1. За якими вимогами здійснюється доведення актуальності теми дослідження?

2. У чому визначається сутність творчого процесу у дослідницькій діяльності?

3. У чому визначається наукова доцільність створення художньо-творчих заходів у межах дослідження?

4. Розкрити логіку формулювання визначень ключових понять дослідження.

Завдання до практичних занять:

1. Обґрунтувати актуальність проблеми дослідження.
2. Розкрити сутність та структуру ключових понять дослідження.

Література:

1. Гончаренко С. (1997). Український педагогічний словник. Київ: Либідь. 376 с
2. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. Режим доступу <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1060-12>.
3. Кухта М.І., Ваколя З.М. (2021). Методи дослідження в педагогіці: методичні рекомендації до практичних занять і самостійної роботи. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ». 20 с.
4. Наказ МОН від 06.06.2022 №527 “Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641”
5. Реброва О.Є. (2012). Методологічні основи педагогічної ментальності: культурологічний та професійний аспекти: [монографія]. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. 283 с.
6. Реброва, О. Мікулінська, О. (2016). Термінологічна функціональна грамотність фахівців мистецької освіти в парадигмі організаційної науки – тектології. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Вінніченка. Серія: Педагогічні науки. Випуск 143. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В.Винниченка. С. 3-7.
7. Реброва О.Є. , Реброва , Г.О. (2018). Феноменологія міждисциплінарності та умови її застосування в підготовці майбутніх учителів художньої та гуманітарних спеціальностей. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : педагогіка. №3.С. 49-56. http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPU_ped_2018_3_8.

Тема 3. Теоретичні методи дослідження в галузі педагогіки мистецтва та культури і мистецтва

У науково-педагогічному дослідженні застосовуються три типи методів: теоретичні, емпіричні, математико-статистичні. Слід зауважити, що науково-дослідницькі методи, особливо теоретичного класу – це мисленнєві операції.

Найбільш загальним є розрізнення мислення на логічне та образне. Вони обидва оперують зазначеними процедурами, але предмети цих операцій різні: поняття у логічному мисленні, образи – у художньо-творчому мисленні. Відповідно до змісту завдань розрізняють також мислення на **технічне, наукове, художнє**.

- Технічне мислення спрямоване на розв'язання різних технічних завдань.

- Наукове мислення спрямоване на розв'язання теоретичних наукових завдань.

- Художнє мислення виявляється у виконанні завдань художнього зображення особливостей дійсності, зокрема людей, їх життя, суспільних і виробничих відносин.

Для творчих досягнень у науці важливі усі види мислення. Інколи саме образне мислення стає передумовою розкриття нової наукової теорії або наукового закону. Згадаємо відомий приклад виникнення закону Ньютона з ідеї-образу предмету, що падає. Інколи буває навпаки: музичний твір стає предметом наукового аналізу та переводиться в іншу – науково-технічну мову знаків, символів, кодів. Нагадаємо приклад з формулою фуґи, або задач з гармонії з використанням цифрових позначень, які на погляд нефахівця нічого не мають спільного з музикою.

В основі мислення полягають мисленнєві дії та розумові операції, що складаються з таких процесів, як порівняння, аналіз, синтез, абстрагування, конкретизація, узагальнення. Вони взаємозв'язані та існують як система операцій.

Порівняння визначає подібні і відмінні ознаки, властивості певних об'єктів. Все у світі пізнається не інакше, як через порівняння.

Аналіз – розумове розчленування об'єктів свідомості, виділення окремих їх частин, елементів, ознак і властивостей.

Синтез – розумове об'єднання окремих частин, ознак і властивостей об'єктів у єдине ціле. Аналіз і синтез є протилежними і водночас нерозривно пов'язаними між собою процесами. Аналіз і синтез - протилежні і водночас нерозривно пов'язані між собою, постійно чергуються і переплітаються. Це основні операції мислення.

Абстрагування – розумове відокремлення одних ознак і властивостей від інших і від предметів, яким вони притаманні. Абстракція готує основу для широких і ґрунтовних узагальнень. Пізнання являє собою рух думання від конкретного до абстрактного і знову до конкретного.

Конкретизація – це перехід від абстрактного до конкретного.

Узагальнення – розкриття загальних властивостей і відношень, що існують у реальній дійсності. Від глибини узагальнень залежить і коло передбачень, які може зробити людина.

Існують три форми мислення: судження, умовиводи, поняття.

Судження – це рух нашого мислення, ототожнення і розрізнення його об'єктів, перехід від поодинокого до загального, від конкретного до абстрактного і, навпаки, від подій до наслідку, від частини до цілого. Судження – форма мисленнєвого відображення об'єктивної дійсності. У судженні ми завжди стверджуємо або заперечуємо наявність у певному об'єкті якихось ознак, властивостей, зв'язків з іншими об'єктами. Судження є істинним, якщо воно адекватно відображає зв'язки та взаємовідносини, що існують в об'єктивній дійсності, і перевіряється практично.

Міркування являє собою низку зв'язаних між собою суджень, спрямованих на те, щоб з'ясувати істинність будь-якої думки, довести її або заперечити, відстояти її у суперечці.

Умовиводом називають таку розумову дію або форму мислення, в якій з одного або декількох певним способом пов'язаних суджень, що відображають зв'язані відношення предметів чи явищ об'єктивної дійсності, виводиться нове судження. Умовиводи бувають індуктивні, дедуктивні та аналогічні.

У навчальному процесі, який ставить за мету розвиненість мислення учня, слід націлювати методику роботи на активізацію пізнавальної діяльності, в результаті якої учень буде спроможний висловити власне судження, обґрунтувати свої міркування, зробити умовиводи з приводу отриманих знань, нової інформації.

Група теоретичних методів спрямована на роботу з науковими джерелами, концепціями, поняттями, їх визначеннями. Група емпіричних методів застосовується в дослідницькій експериментальній практиці. Найбільш складним багато варіативним методом є експеримент, що передбачає застосування нової перемінної при загальних незмінних. Група математико-статистичних методів дозволяє перевести якісні показники у кількісні з метою роботи з ними та опрацювання отриманих результатів (наприклад, шкалювання – приписанні кількісного параметру – чітко визначеній якісній ознаки); здійснити обчислювання отриманих поточних даних та загальних результатів дослідження.

У роботі над першим, теоретичним розділом дослідження використовують різноманітні теоретичні методи: аналіз, синтез, класифікація тощо. Також використовують наочні методи моделювання: таблиці, схеми, малюнки тощо.

Методи моделювання дозволяють показати властивості досліджуваного феномену як ідеального (не матеріального) об'єкту наочно, певною мірою матеріалізувати його, використати процес символізації. Це робиться наступним чином:

1. У процесі використання **таблиць** передбачають висвітлення змістовного матеріалу за рівнями, за класами, групами, етапами тощо. Включають також процентіві співвідношення якісних і кількісних показників, що отримані в ході дослідження. У таблиці можна показувати динаміку змін

отримуваних результатів у ході експерименту. Приклади застосування таблиці такого типу представлено у додатках.

2. При застосуванні **графіків** показують розподіл набраних балів та динаміку змін, що були експериментально встановлені у процесі методичного впливу на досліджуваний феномен. Такій само функції відповідає і гістограма, що наочно показує розподіл кількісних параметрів та надає можливість наочно побачити їх різницю шляхом порівняння. Приклади застосування графіків такого типу представлено у додатках.

3. При застосуванні **рисунків і схем** передбачають наступні завдання: показати структурну модель досліджуваного феномену; організаційно-методичну систему; взаємозв'язок компонентів системи тощо. Рисунок також може відобразити кількісне співвідношення визначених та сформованих компонентів як сегментів цілісного утворення. Приклади застосування графіків такого типу представлено у додатках.

Тема 4. Застосування теоретичних методів у галузі мистецтва та педагогіки мистецтва

Саме на основі розумових процесів мислення у науці розроблений методичний інструментарій дослідження. У теоретичному дослідженні використовують ті методи, які більше відповідають аналітичним розумовим процесам. Це пари методів:

- індукція, дедукція;
- аналіз, синтез;
- порівняння, класифікація;
- абстрагування, моделювання.

Зазначені методи використовуються не лише як суто наукові операції мислення, але й і в мистецтві, під час вивчення, дослідження, оцінювання будь-яких мистецьких явищ. У такому контексті коротко охарактеризуємо кожний з них.

Індукція. Як метод дослідження індукція сприймається як шлях дослідного вивчення явищ, у ході якого від окремих фактів відбувається перехід до загальних положень. Індуктивне положення використовується,

зокрема, при вивченні передового досвіду вчителів. У музикознавстві, наприклад, – при аналізі творчого стилю будь-якого композитора, будь-яких форм. Наприклад, при осмисленні та творчому виконавському процесі над двома-трьома мазурками Ф. Шопена виникає певний індуктивний умовивід щодо їх виконавських особливостей у цілому, що має перспективу на подальшу творчу роботу. В хореографії – робота над певною кількістю екзерсисів танцю конкретної народності формує творчо-індуктивний умовивід про існуючі характерні особливості пластики рухів певного народу. Слід зауважити на тому, що в науковому дослідженні індукція – це шлях усвідомленого умовиводу. А в творчих мистецьких процесах це може бути наслідком набуття певного художнього досвіду, який проявляє себе вже на півсвідомому або інтуїтивному рівні.

Дедукція. У широкому значенні слова під дедукцією мається на увазі будь-який висновок взагалі. У більш специфічному або найбільш уживаному значенні – це доказ або виведення твердження з одного або кількох інших тверджень на основі закону логіки: від загального до одиничного.

Дедуктивні системи поділяються на аксіоматичні і конструктивні. Дедукція застосовується при розповсюдженні загальних педагогічних правил на окремі, одиничні або специфічні.

У мистецькій освіті дедуктивний метод використовується частіше за все як перенесення усталених, визначених стереотипів щодо виконання або сприйняття твору певного стилю, автору взагалі в роботі з окремим учнем. Існуючі правила та норми роботи над поліфонією, наприклад, застосовуються в традиціях певної фортепіанної школи.

Аналіз – синтез: розкладання і поєднання. Логічний аналіз полягає в уявному розчленуванні на складові частини досліджуваного об'єкту, що дозволяє визначити його структуру. Наприклад, такі види музичного аналізу як гармонійний, динамічний, фактурний, аплікатурний та інші. Синтез – процес об'єднання в одне ціле частин, властивостей, ставлень, що виділилися за

допомогою аналізу. Наприклад, визначення музичної форми через синтезування частин та інше.

У наукових дослідженнях аналіз і синтез – основні методи теоретичного розмірковування щодо відображення досліджуваних явищ у науковій літературі. Аналіз дозволяє визначити структуру явища, взаємозв'язків його компонентів, фактори впливу на його становлення. Синтез дає можливість побудувати цілісне уявлення про предмет дослідження, зробити концептуальні висновки.

Ці два методи в мистецькій освіті мають велике значення, оскільки забезпечують творчу інтерпретацію образу. Лише на підґрунті глибокого аналізу та синтезованих узагальнень здійснюється принцип «герменевтичного кола» - принцип розуміння тексту на основі діалектики частки та цілого. Цей процес здійснюється по етапах: від цілісного сприйняття та первісного враження, емоційного реагування через аналітичну роботу, що здійснює образне мислення сумісно з аналітичними операційними процедурами до нового синтезованого уявлення щодо образу твору як об'єкту художнього пізнання.

Абстрагування – уявне відвернення від ряду властивостей предметів і відношень між ними і виділення будь-яких властивостей відношення. Цей метод пов'язаний з аналізом і синтезом. Існує два види абстракції – узагальнююча й ізолююча. Найпоширеніший випадок абстрагування – ідеалізація. Наприклад, при виконанні музичного твору або при його сприйнятті рекомендується виділити, прослухати розвиток будь-якої теми, виявити можливу «приховану поліфонію» та інше. Інколи слід абстрагуватися від чогось важливого, наприклад, в засобах виразності художнього образу, та піти за неявним, вторинним, додатковим, що «живе своїм життям». І лише розкриття цього може стати чинником цікавої творчої знахідки, нової думки, нового нестандартного виразу. Це стосується не лише художньо-творчих процесів, але й науково-пізнавальних, пошукових.

У науково-теоретичних дослідженнях це використовується під час вирішення завдання більш докладного з'ясування сутності будь-якого елементу системи, виокремлено від її цілісності. Наприклад, досліджується на теоретичному рівні феномен художнього інтересу, якій у своїй основі містить такий компонент, як потреба. На певному етапі дослідник абстрагується від інтересу як цілісного утворення, та з'ясовує сутність потреби як психологічного феномену.

Порівняння – зіставлення об'єкту з метою виявлення рис схожості або рис різниці між ними. Порівняння – передумова узагальнення. У музиці часто порівнюються особливості твору будь-якої теми у різних частинах, порівнюються різні редакції, різні трактування виконання того чи іншого твору. Інший приклад – порівняння та співставлення розкриття одного образу засобами різних видів мистецтва або різними митцями тощо. Можна також порівнювати стилі, наприклад, в архітектурі: будову романського та готичного стилю. У таких випадках метод може бути використаний як засіб розвитку мислення, а також як засіб діагностування мислення та операційних навичок у школярів у галузі мистецтва.

Слід підкреслити, що в процесі порівняння необхідно враховувати деякі положення логіки: порівнювати тільки однопорядкові педагогічні явища; порівняння об'єктів або поняття проводити тільки за існуючими спільними ознаками.

У мистецькій освіті порівняння дуже важливий метод, якій використовують з метою виявлення художньо-розумових навичок т мислення у цілому, а також як ефективний метод художнього розвитку, формування культури особистості.

Наприклад, при застосування комп'ютерних програм з художньої культури метод порівняння ефективно використовувати в процесі вивчення стильових особливостей епохи. Під час вивченні теми «Мистецтво Європейського регіону. Середньовіччя» завдяки застосуванню комп'ютерної пізнавальної програми "Шедеври архітектури", учні ознайомлюються в з архітектурними спорудами романського та готичного стилю, зокрема такими

як: Фортеця конквістадорів (Німеччина), Собор в Трієрі (Німеччина), Фортифікаційні споруди (Франція), Собор Святої Марії (Кембрідж, Англія), Пізанська вежа (Італія). як Нотр-Дам у Парижі, Сен-Шапель у Парижі, Нотр-Дам у Реймсі, Собор Св.Павла у Кьольні, Церков Саграда Фаміл'я у Барселоні, Міланський собор у Венеції. Наприкінці створюється порівняльна характеристика із застосуванням заповнення таблиці щодо архітектурних ознак тих двох стилів. Дивись таблицю №2, сторінка 59.

Натепер застосування інформаційно-комп'ютерних технологій стало звичайною вимогою часу. Саме методи порівняння, зіставлення можуть бути активно застосовані у викладанні мистецьких дисциплін. Існуюча додаткова реальність, віртуальна естетика, яка стає реальністю сучасного освітнього простору потребують дослідження в контексті їх педагогічного потенціалу. Ці явища можуть дійсно принести багато користі, якщо розкрити їх як педагогічний резерв задля розв'язання складних завдань формування художнього світогляду здобувачів.

У дослідженнях галузі знань 02 Культура і мистецтво, зокрема в магістерських роботах можуть бути застосовані методи відповідних наук, а саме: культурології і мистецтвознавства. Взагалі такі роботи можуть носити характер теоретичного або історичного характеру в галузі культури і мистецтва. Методи, які застосовуються в таких дослідженнях можна класифікувати за групами:

–Група методів мистецької компаративістики: порівняльно-історичний, аналітико-феноменологічний, структурно-функціональний.

–Групу системно-структурних методів: системний, аналітичний, структурно-функціональний.

–Група методів оцінювання мистецьких творів: жанровий, стильовий.

–Група герменевтико-семіотичних методів: семіотичний (розшифрування смислів і значень знаків і символів мистецьких творів); контекстний; інтерпретаційний.

–Група культурно-історичних методів: системно-історичний, історико-культурологічний, історико-біографічний, історико-тіпологічний; аналітичне осмислення подій та фактів минулого та сучасності.

Таблиця 2.

Порівняння двох архітектурних стилів

Собор романського типу архітектури	Собор готичного типу архітектури
<ul style="list-style-type: none"> • . Розташований нерідко на вершині скелястого пагорба, замок мав звідний міст, укріплений портал, був оточений глибоким ровом, демонструючи монолітні стіни, увінчані зубцями, вежами, бійницями. • Будинок собору, чи монастиря замка ваговитий • Масивні зводи • Стіни собору суцільні, приміщення чітко розділені • Римські арки, напіварки, відсутність скульптури, • Вітраж, мозаїка 	<ul style="list-style-type: none"> • .Будувалися міста, центром громадського життя середньовічного міста стали ратуша (будинок міського самоврядування) і великий християнський храм . Усі знаходилося в центрі міста У храмі проводилися збори, читалися лекції •Культ вертикальної, лінії, панування веж до 150 м. •Будинок собору полегшений, спрямований вгору •Звід спирається на арки, а арки - на стовпи. Стовпи у свою чергу , спираються на аркбутани . Просторий інтер'єр, немає чітких границь між приміщеннями •Вікна-троянди, вітражі, кам'яна скульптура змій, гієн

У мистецькій педагогіці порівняння в основному використовується у таких різновидах:

а) порівняння як розумова операція – зіставлення, яка полягає в основі суджень про схожість або відмінність об'єктів, тобто образів;

б) порівняння як аналіз творчого стилю митця, жанру у порівнянні з іншими, схожими, з метою визначення загального та унікального;

в) порівняння як метафора – образне означення через другий об'єкт, перенос властивостей, з метою наведення образних асоціативних уявлень;

г) метафоричність як засіб вербальної інтерпретації та адекватного сприйняття художнього образу твору. У музичній педагогіці використовують усі різновиди методу порівняння .

Отже, аналіз, синтез, порівняння – методи, що широко застосовувані в педагогіці мистецтва. Вони є методами наково-теоретичного пізнання, але мають свої можливості і в художньо-творчих та педагогічних процесах щодо пізнання мистецтва. Особливого значення вони набувають при використанні міжпредметних зв'язків.

Класифікація – розподіл предметів у взаємозв'язані групи за існуючими ознаками. Використовуються у педагогічному дослідженні для виявлення окремих рівнів, груп, типів. Прикладом класифікації різних понять і явищ в області художньо-естетичного виховання може слугувати класифікаційна зорієнтованість модульної технології навчання (за Г.Падалкою), що передбачає наступні класифікаційні орієнтири: стилевідповідні засади навчання; жанрові ознаки вибору навчального матеріалу; етапність у формуванні художніх умінь студентів.

У науковому теоретичному дослідженні класифікуються погляди науковців стосовно визначення ключового поняття, структури феномена або явища, яке воно позначає. Класифікувати також можна за певними ознаками, які визначає дослідник у результаті попереднього аналізу теоретичних даних, визначаючи також спільності та розбіжності.

Моделювання – відтворення характеристики деякого об'єкту на іншому об'єкті, що спеціально створений для вивчення. У процесі навчання, особливо з метою контролю, широко застосовується і вірогідна модель навчання, а також форма відображення дійсності, і пізнавальний метод, необхідний для упорядкування накопичених знань і подальшого їх розвитку.

Структурна модель науки – форма системної організації наукових знань, вона належить до ідеальних моделей. Суттєвою її ознакою є ієрархічність. Використовується у педагогічному прогнозуванні, теоретичному передбаченні. Різновидом моделювання може виступати уявний експеримент.

Теоретичні моделі можуть містити елементи компонентної структури досліджуваного феномену, фактори впливу на них. У педагогічних дослідженнях з методики мистецького навчання часто використовують моделі організаційно-методичної системи, яка відображає етапи формування певної якості або навичок, педагогічні умови, методи тощо (*Див. додатки*).

Питання для перевірки знань:

1. Які методи дослідження застосовують у педагогіці?
2. Які мисленнєві операції знаходяться в основі теоретичних методів дослідження?
3. На якому етапі та з якою метою застосовуються теоретичні методи дослідження?
4. Наведіть приклади використання теоретичних методів дослідження у методиці музичного навчання.
5. За якою логікою здійснюється використання методу порівняння? Наведіть приклади застосування цього методу у мистецькій педагогіці.

Завдання до практичних занять:

1. Побудувати теоретичну модель досліджуваного феномену.
2. Розробити організаційно-методичну модель формування обраного для педагогічного дослідження феномену.

Література

1. Дубасенюк О.А. (2016). Методологія та методи науково-педагогічного дослідження: навч.-методичний посібник. – Житомир: Полісся. 256 с.
2. Кухта М.І., Ваколя З.М. (2021). Методи дослідження в педагогіці: методичні рекомендації до практичних занять і самостійної роботи. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ». 20 с.
3. Лаврук М. М. (2021). Методика науково-педагогічних досліджень : навчально-методичний посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка. 148 с

- 4.Реброва О.Є. (2015). Педагогічна діагностика в контексті підвищення якості мистецької освіти. Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Сер. 14 : Теорія і методика мистецької освіти. Київ : Вид-во НПУ, 2015. Вип. 17(22). С. 3–7.
- 5.Реброва О.Є. Методичні рекомендації до самостійної роботи студентів з дисципліни «Методологія і методика науково-педагогічних досліджень». Одеса: ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2015. 63 с.
- 6.Реброва, О., Линенко, А., Реброва, Г. Індивідуальне навчально-творче завдання у професійній підготовці здобувачів вищої освіти мистецьких та мистецько-педагогічних спеціальностей. Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології, 2022, 3 (117), 273–288.
- 7.Черкасов В.Ф. Основи наукових досліджень у музично-освітній галузі : [Підручник]. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, Харків : ФОП Озеров, 2017. 316.

Тема 5. Емпіричні методи дослідження у галузі мистецької освіти

Різновиди експерименту у педагогічному дослідженні

Досвідно-практична, експериментальна робота здійснюється на основі результатів та сформульованих висновків теоретичного дослідження. Саме у висновках, які робляться на основі аналізу літературних джерел, презентуються: визначення ключових понять дослідження, структурно-компонентна модель того феномену, який досліджується, визначаються фактори впливу на його розвиток тощо.

На наступному етапі перед дослідником постають нові завдання, які потребують і нових методів дослідження; після теоретично-аналітичної роботи здійснюється досвідно-експериментальна. Методи, що використовують на цьому етапі, називаються емпіричними методами дослідження.

Емпіричні методи дослідження – методи наукового пізнання, що мають практичний характер, безпосередньо застосовуються під час дослідження

педагогічної реальності з метою отримання основного, базового наукового матеріалу для подальшої роботи у напрямку поліпшення педагогічного явища, що досліджується. Застосовують також поняття «експериментально-емпіричні методи». Така назва скоріше підкреслює практичний характер методів та їх експериментально-дослідницьку функцію.

Серед таких методів визначаються: методи збору даних, спрямовані на визначення кількісних і якісних параметрів досліджуваного феномену, об'єкту або явища; група методів опитування; експеримент.

Найбільш важливими методами є:

Вивчення документації. До документів, що можуть бути вивчені в межах магістерської роботи, можна віднести: поурочні плани, плани виховної роботи, якщо дослідження здійснюється на базі шкільних закладів; індивідуальні плани студентів, робочі програми навчальних дисциплін, репертуари для формування виконавської майстерності, що затверджується на кафедрі тощо. Також вивченню підлягають методичні розробки, рекомендації, аудіо-відео матеріал, що пропонується для ознайомлення. Форми відбору документів: фронтальний і вибірковий, при цьому документи можуть бути проаналізовані традиційним і формалізованим засобами. Вивчається і дається оцінка поурочним планам, планам естетичного виховання або планам виховної роботи тощо.

Аналіз результатів діяльності учнів (здобувачів різних рівнів освіти, зокрема й початкової мистецької освіти) (письмових робіт, усних відповідей тощо). Важливим методом є вивчення результатів діяльності учнів, однак слід врахувати, що словесна реакція того, з ким спілкується дослідник (з респондентом) і його реальна соціальна поведінка не завжди співпадають. Часто перехід від загальних знань і уявлень про мистецтво до певної практичної діяльності не здійснюється.

Вивчення та аналіз педагогічного досвіду вчителів-новаторів. Може бути застосовано порівняння практики викладання декількох учителів з точки зору інноваційних підходів. Наприклад, крізь призму використання вчителями новітніх технологій, реалізації принципу інтеграції мистецтв на уроках музики

тощо. У вивчені й узагальнені педагогічного досвіду важливо виділити різні дослідницькі завдання, цілі, яким служить цей метод: виявлення існуючого рівня досліджуваного феномену; вивчення ефективності і доступності наукових рекомендацій; вивчення ознак інноваційності у педагогічному досвіді.

Проективні методи – методи, що вивчають результати творчих завдань. До них відносяться: *конструктивні*, що передбачають малюнок, його пояснення; міні-твори, оповідання; *додаткові*, що передбачають творче доповнення незавершеного завдання: завершення мелодії, твору, оповідання тощо; *експресивні*, що передбачають активні творчі дії: інсценізацію пісні, створення сюжету гри тощо; *рольові*, що передбачають безпосередню участь в ігровій ситуації, в творчому заході, проекті тощо.

Спостереження. Основними завданнями методу є: визначення умов, у яких протікає спостереження; опис педагогічного явища, що спостерігається; установлення причинно-наслідкових зв'язків і відношень між явищами і умовами їх протікання на основі наукового аналізу. Спостереженню передують програма, яка включає об'єкт, поставлення мети, складання плану спостереження. Необхідно виділити провідні ознаки, за якими групуються окремі види методу спостереження: за обсягом (проблемні і тематичні); за програмою (розвідувальні й основні); за стилем (включені і невключені); за обізнаністю (відкритий і прихований); за часом (безперервні і дискретні).

Усі чотири перелічені методи характеризуються деяким впливом суб'єктивного ставлення дослідника до інтерпретації отриманих даних. Однак, якщо спостереження проводиться за чітко розробленими критеріями, за розробленою шкалою оцінок, то вплив суб'єктивного фактору може бути знижений до мінімуму.

Наступну групу складають *методи опитування*: бесіда, інтерв'ю, анкетування. Ця група методів дозволяє вивчати мотивацію поведінки, думки, наміри, оцінки, ставлення учнів або студентів до певних явищ, зокрема, й мистецтві і до мистецтва. Їх поєднує те, що інформацію дослідник отримує у

безпосередньому спілкуванні з респондентом. Це методи характеризуються вербально-комунікативними формами реалізації.

Опитування – метод спілкування інтерв'юера з респондентом з метою отримати відповіді на спеціально сформульовані питання.

Бесіда – це цілеспрямована розмова двох або більшої кількості співрозмовників на пропоновану дослідником тему для обговорення. Створюється план бесіди, намічаються можливі варіанти тематики бесіди, на випадок, якщо у ході її буде змінено основний змістовний напрямок. Бесіда передбачає створення довірливих стосунків між її учасниками. Лише за такою умовою висловлювання будуть відвертими.

Інтерв'ю – це метод, що запозичений з соціології. Він відрізняється від бесіди чітким плануванням тих питань, з якими інтерв'юер має звернутися до респондента. У педагогічному дослідженні інтерв'ю частіше використовують для таких респондентів, як вчителі, незалежні судді, викладачі вузів, учасники експертних груп та інші. Питальник складається з урахуванням тих завдань, які поставлені у дослідженні. У процесі інтерв'ю дослідник не має права спонукати досліджуваного на будь-яку думку, нав'язувати свої міркування тощо.

Анкетування. Метод, що також запозичений з соціології. Анкетування класифікується за такими ознаками: за обсягом (суцільне і вибіркоче); за способами спілкування (особисте і заочне); за процедурою (групове та індивідуальне); за способами вручення (поштове і роздавальне). Ця класифікація стосується зовнішніх факторів анкетування. Існує і класифікація внутрішніх факторів: за змістом (питання про факти свідомості, про факти поведінки і про особистість респондента); за формою (відкриті питання і закриті, прямі і побічні); за функцією (основні і неосновні).

При складанні анкет важливо враховувати вік опитуваних. Питання формулювати у доступній формі. Необхідно звернути увагу на зміст питань, вони повинні бути цікавими тим, для кого призначені, викликати бажання відповідати на них, у той самий час питання повинні відображати сутність проблеми, що вас цікавить.

Важливим моментом для дослідження є створення відповідей на запитання, так званого «віяла відповідей», які передбачають розподіл відповідей за рівнем оцінювання і можуть бути стандартизовані в такий спосіб, що відноситься до семантичного диференціалу: «дуже задоволений», «задоволений», «байдужий», «не задоволений»; або простіший варіант: «так», «іноді», «ні».

Слід звернути увагу, що застосування анкет передбачає для дослідника, що досліджуваний надає відповіді відверто. На це можна розраховувати, якщо анкета анонімна. Але дослідникові важливо знати, хто саме заповнив анкету. Для цього ми пропонуємо шлях мотивації до участі в анкетуванні у школярів. Його можна здійснити двома способами: 1) повідомити учнів, що їх думка та точка зору дуже важливі для вдосконалення програм, планів уроків музики; при цьому, усі відповіді правильні, важливо відповісти відверто; оскільки вони приймають участь в цікавому експерименті; 2) скласти анкету таким чином, щоб були включені питання, відповіді на які дозволять встановити особистість досліджуваного, при наймі, звузити коло досліджуваних, а потім, завдяки додатковим запитанням та іншим додатковим процедурам визначитися з особистістю, автором анонімної анкети. Приклад заповнення анкет подаємо у додатках..

У музичній педагогіці застосовуються і звукові анкети, вони спрямовані на вирішення завдань різного напрямку: від орієнтації школярів у музичному матеріалі до рівня їх музичної грамотності, ціннісних уподобань тощо. Звукова анкета може бути застосована і як творче завдання з метою визначення образних уявлень школярів. В дослідженнях з хореографічного виховання та фахової підготовки студентів хореографів доцільно застосовувати відео-анкету з записами хореографічних постанов, стилів, жанрів тощо. Для досліджування різних аспектів фахової підготовки студентів та сформованості в них певних якостей застосовують психологічні тести в залежності від мети дослідження. Найбільш часто використовують тести, опитувальники та методики, що належать до напрямку психології особистості. Наприклад: методика «Ціннісні

орієнтації» М.Рокіча, Тест «Який твій творчий потенціал», тест «Розуміння мови міміки», шкала оцінювання значущості емоцій (Б.Додонова), метод «Незавершене речення» тощо.

Тестування. Незважаючи на психологічну сутність і природу походження цього методу, він знаходить широке застосування як у соціології, так і в педагогіці. У педагогічному дослідженні використовувати проєктивні тести не можна, якщо їх проводить непрофесійний психолог. Частіше використовують модифіковані тести, або тестові завдання. В останньому випадку використовують лише технологію тестів. Цей метод може використовуватися і в музичній педагогіці. Основною функцією тесту є констатуюча функція. Однак, є тести, наприклад, тест репертуарної решітки, який може виконувати формуючу функцію, адже робота з цим тестом передбачає організацію самоаналізу і самооцінку особистості.

«Тести вчителя» – фіксування результатів тривалого педагогічного спостереження; тести, контрольні роботи; завдання, розраховані на виконання як у класі, так і вдома.

У процесі дослідження можуть бути використані тестові завдання. Це спеціальні процедури, які мають ознаки тесту, оцінюються за спеціально розробленою шкалою, але допомагають визначити досліднику не знання учнів, а їх уподобання, пріоритети, нахили, ціннісні орієнтації. У якості прикладу можна навести тестові завдання на ранжування – приписування рангу в порядку збільшення або зменшення значущості для досліджуваного пропонованої низки будь-якого змістовного напрямку:

Завдання: проранжувати у висхідному порядку пропозиції щодо проведення вільного часу:

- Піду з друзями на прогулянку;
- Пограю на комп'ютері;
- Послухаю улюблену музику;
- Почитаю книгу;
- Займуся спортом;

- Подивлюся кіно.

Через тиждень дослідник може пропонувати цю саму низку, але в низхідному порядку. Якщо дитина була відвертою, то результати мають бути протилежними. Перший вибір у першому тестуванні має бути останнім у наступному.

Говорячи про тестування як про діагностичний метод, варто звернути увагу на таке явище, як **педагогічна діагностика**, яка спрямована на визначення якості знань, рівня компетентностей, встановлених нормативними вимогами, нерідко Стандартами освіти. Це можуть бути як педагогічне тестування, так і створення спеціальних обставин (педагогічних умов), в яких якості, знання, уміння, компетентності проявляються найкращім чином.

Експертна оцінка. У науці цей метод ще має назву – метод рейтингування. Цей метод передбачає залучення експертів, які і здійснюють оцінювання на основі логіко-інтуїтивного аналізу з використанням порівняльної оцінки фактів. Експерти мають бути компетентними у певній галузі знань. Експерти встановлюють рейтинг двома способами: шляхом спостережень, на основі аналізу фактів та конкретних результатів досягнення успіху, а також на основі спеціальних власних дій, які вони могли проводити поза експериментом, спираючись на професійний досвід і компетентність.

Експеримент – це також емпіричний метод. експеримент (від лат. *experimentum* – спроба, досвід) – це емпіричний метод наукового пізнання, якій відрізняється від інших активним втручанням дослідника у процес, що досліджується. Експериментом передбачено впровадження певної перемінної між іншими незмінними. Саме експеримент дозволяє встановити причинно-наслідкові зв'язки та довести гіпотезу дослідження

Різновиди експерименту у педагогічному дослідженні

Експеримент – це основний метод дослідження, він має свою структуру, має певні різновиди, що залежать від мети дослідження. Саме в експерименті застосовуються методи емпіричного пізнання. Педагогічний експеримент здійснюється з метою отримання нових знань, які ще не відображені у науковій

літературі, а відображують об'єктивно-існуючі фактори. Характерною рисою експерименту є заплановане втручання дослідника у явища, що вивчаються. Експеримент характеризується впровадженням однієї змінної при решті незмінних. Основний принцип експериментального методу полягає у зміні (вилучені або доданні) однієї з педагогічних умов, методу, засобу при інших незмінних, що ставить досліджуваних у такій ракурс для дослідника, в якому він краще може отримати нову інформацію. Отже експеримент проводиться у спеціально створених умовах. Іншим правилом проведення педагогічного експерименту є його планування.

Існує певна класифікація методу експерименту:

- експерименти розрізняються за цілями дослідження – *констатувальний*: діагностичний, контрольний; *формувальний*: перетворювальний;
- за умовами проведення – природний і лабораторний; за способом комплектування груп: експериментальні заняття і дослідні уроки;
- за обізнаністю досліджуваних: відкритий і закритий;
- за логічною схемою доказів (послідовний і паралельний).

У педагогічному дослідженні зазвичай використовують констатувальний та формувальний експерименти. Констатувальний експеримент здійснюється з метою визначення рівня сформованості досліджуваного феномену, а формувальний – дозволяє перевірити ефективність запропонованих педагогічних умов, методів або інших засобів, які підвищують рівень сформованості досліджуваного феномену. Констатувальний експеримент ще має назву педагогічної діагностики. Він вивчає педагогічні явища в їх реальних умовах існування, без втручання експериментальної перемінної.

У дослідженні може бути застосовано і пілотажний метод, пілотажне дослідження як попередній пробний експеримент. Він відрізняється пошуково-пізнавальним характером, більшою кількістю досліджуваних, географією дослідження. На цьому етапі дослідник визначає загальний стан проблеми на практиці, а не за аналізом літературних джерел. Проводяться бесіди з

викладачами, учнями, батьками, здійснюються спостереження, робляться висновки щодо факторів впливу, найбільш доцільних методів тощо. Пошуковий експеримент носить характер розвідки, яка дозволяє добути попередню інформацію. Існує також пошуковий експеримент, що проводиться, коли дослідник ще не знає факторів впливу та проводить їх розвідку для одержання попередньої інформації.

У педагогіці мистецтва експеримент планується не лише за класифікацією відповідно до мети дослідження, вибором методів діагностування або формування (перетворення), але й за художньо-ілюстративним матеріалом, який дослідник буде використовувати. Справа в тому, що мистецтво саме по собі має розвиваючу, навіть діагностичну функцію. Якщо мета дослідження – визначення художнього смаку, або кругозору, художнього світогляду, дослідник має застосувати достатньо широкий круг допоміжного матеріалу різних стилів, жанрів, напрямків мистецтва.

Питання для перевірки:

1. Які методи опитування застосовуються у педагогічному дослідженні?
2. Як використовують у музично-педагогічному дослідженні емпіричні методи?
3. Які існують класифікації методу анкетування?
4. За якими ознаками класифікується експеримент?
5. Які особливі ознаки пошукового експерименту?
6. У чому проявляються особливості експерименту в мистецько-педагогічному дослідженні?

Завдання для практичних занять:

1. Розробити план експериментального дослідження, відповідного до поставленої мети.

2. Визначити методи дослідження та додатковий художній матеріал, що використовується відповідно до кожного методу.

Педагогічна діагностика: сутність, функції, організація проведення.

В основі педагогічної діагностики лежить положення К. Д.Ушинського про те, що якщо педагогіка бажає виховувати людей у всіх відношеннях, то вона повинна пізнати їх також у всіх відношеннях. Діагностика як диференційоване знання про одиничне імпліцитно присутнє у будь-якому педагогічному процесі, починаючи із взаємодії вчителя і учня на уроці і закінчуючи управлінням системою народної освіти.

З функціональної точки зору педагогічна діагностика є:

- практикою виявлення якості виховної діяльності, причин її успіху і невдач;
- напрямком дослідження, що обслуговують цю практику.

Функції педагогічної діагностики:

1. Функції зворотної інформації у процесі навчання. Інформація про результативність навчання, експертне оцінювання знань, навичок. За існуючою системою контролю слід розкрити недостатність, неточність і непослідовність одержуваної інформації. Задача діагностики у цій галузі – створення можливостей для прогнозування результатів перевірки саме дитиною.
2. Функції результативності виховання. Діагностика виховання здійснюється на двох рівнях: кінцевого результату – ціннісних відношень, позицій особистості школяра і виховної діяльності, її потенційної ефективності.
3. Управлінська функція як компонент контрольної і прогностичної функції органів народної освіти.
4. Функція обслуговування наукових досліджень.

Завдання діагностики:

– виявити оптимальні сукупності безпосередньо фіксованих показників факту педагогічних явищ і процесів, де кожний окремо обраний показник тільки з деякою вірогідністю свідчить про цей стан;

– з'ясувати якості, що сформовані в учасників педагогічного процесу, або динаміку їх формування.

На долю педагогічної діагностики випадає конструювання сучасного і надійного прикладу для фіксації стану існуючих прикмет, розробка алгоритмів і процедур прийняття рішень, підготовка відповідних методичних рекомендацій для ймовірних користувачів діагностичного засобу.

До сфери педагогічної діагностики слід віднести те, що виступає як безпосередня мета навчання і виховання або як засоби досягнення мети; вивчення психологічних передумов реалізації педагогічних цілей доцільно вважати передумовою психодіагностики.

Психологічна і педагогічна діагностика тісно пов'язані і мають послідовно доповнювати одна одну. Слід підкреслити необхідність і актуальність діагностики виховних процесів, розвиток рівня духовності, моральності. Ці процеси діагностуються найскладніше. Серед невирішених проблем можна назвати недосконалість методик діагностики даних процесів.

У дослідженнях у галузі мистецької педагогіки діагностиці підлягають художні (музичні, хореографічні) здібності, художнє мислення, творчі якості, інші художні параметри (смаки, інтереси, рівень культури тощо), які можуть бути властиві дитині та які стають предметом художньо-педагогічного впливу.

З педагогічної діагностики мають починатися не лише експериментальні дослідження педагогіки мистецтва, а взагалі перші кроки навчання мистецтву. Лише визначивши стан сформованості основних художньо-творчих якостей, вчитель/викладач планує стратегію майбутніх дій.

Дослідження може бути здійснено відповідно до певної кількості респондентів, що складають виборку, але входять в цілісну групу, а може бути здійснено відповідно до конкретних осіб, що частіше здійснюється в дослідженнях мистецької освіти.

Сутність та логіка розробки критеріального апарату дослідження

Питання виміру сформованості тих або тих якостей, умінь, знань, досвіду, компетентностей тощо є переважною дослідницькою метою констатувального експерименту у цілісному педагогічному дослідженні. Практика наукового підходу до вимірювання педагогічних явищ переконливо свідчить про необхідність вибору відповідного «наукового інструментарію». Його складають, перш за все, критерії та показники рівня сформованості предмету, явища, якості або інших складних педагогічних утворень, що досліджуються.

Перед початком будь-якої дослідної експериментальної роботи, як діагностики, так і перетворення, формування необхідно розробити критеріальний апарат оцінювання феноменів, які досліджуються, діагностуються. Це означає, що будь-який об'єкт, який вивчається, характеризується з різних боків за типовими для нього ознаками. Кожний критерій включає в собі низку показників. Ступінь прояву тих або тих показників зумовлює рівень прояву конкретного критерію. Саме за показниками усіх критеріїв у сукупності можна визначити загальний рівень досліджуваного феномену.

Проблема визначення критеріального апарату дослідження у кожному конкретному випадку є найактуальнішою та важливою. Учені, визначаючи сутність основних ключових понять, категорій, явищ, феноменів, що є предметом дослідження, як правило, зауважують на їх складності та інтегрованості. Найбільш складними справедливо можна вважати ті, що мають відношення до художньо-педагогічних явищ. А це, безумовно, актуалізує проблему вибору критеріїв оцінювання. Крім того, у педагогіки існують такі феномени, які дуже важко піддаються вимірюванню. Йдеться про такі, як: світогляд, духовність, духовна культура тощо. Це такі явища, що важко продіагностувати відомими, існуючими перевіреними засобами, вони

потребують складної процедури діагностування. Саме до них найважче обирати критеріальний апарат.

Відомо, що критерій – це ознака, на основі якої відбувається оцінка педагогічного явища, його визначення або класифікація (Рудницька О.П.). Розробка критеріїв та їх показників у педагогічному дослідженні нерідко складають один з аспектів наукової новизни багатьох досліджень.

За якою логікою слід вести розробку критеріального апарата, добирати показники, що відповідають рівню прояву того чи іншого критерію? Якщо проаналізувати певну кількість науково-педагогічних досліджень, то можна визначити декілька підходів до розробки критеріїв та показників. По-перше, вибір критеріїв базується на визначеній компонентній структурі досліджуваного феномену і нерідко повністю співпадає з сутністю кожного компоненту, а іноді співпадає навіть за назвою. Наприклад, у дослідженні пропонується компонентна структура художньо-творчої самореалізації, що складається з п'яти функціональних компонентів: емоційно-перцептивний, мотиваційно-вольовий, пізнавально-активний, ціннісно-орієнтаційний, художньо-діяльнісний. Відповідно до компонентної структури пропонуються і критерії: емоційно-перцептивний, мотиваційно-вольовий, пізнавально-активний, ціннісно-орієнтаційний, художньо-діяльнісний. Інший приклад – дослідження музичного мислення. Якщо визначити, що компонентна структура музичного мислення складається з емоційного, когнітивного, операційного компонентів, то відповідно до них можна використати такі критерії: мотиваційно-емоційний, когнітивного-пізнавальний, операційно-діяльнісний критерії.

Іншу групу досліджень складають ті, в яких критерії відповідають компонентній структурі, але більш повно їх пояснюють, у той же час, кожний критерій відображає функцію того чи іншого компоненту. Тобто можна сказати, що відповідність є, але вона більш конкретизована. Так, наприклад, до компонентної структури музично-виконавської майстерності, що складається з таких компонентів, як: емоційний, нормативний, ціннісний, технічний, публічно-регулятивний, пропонуються наступні критерії: здатність до

вираження емоційно-особистісного ставлення до музики; уміння розкрити об'єктивно-нормативний зміст твору; наявність естетично-оцінної реакції на власне виконання; володіння технічними засобами музичної виразності; здатність до комунікативного впливу на публіку в процесі сценічного виконання музики (артистизм).

Отже, дослідження першої та другої групи стикаються за логікою визначення критеріїв, але в останньому прикладі дослідження критерії ще пояснюють кожний компонент.

В іншій групі досліджень вибір критеріїв має логіку протилежну: визначаються аспекти, які є спільними щодо кожного компоненту, саме вони і виконують функцію критерію. Наприклад, креативність – це якість, яка може проявлятися як у виконавській діяльності (виконавсько-інтерпретаційний компонент), так і в пошуково-інформаційній діяльності (пошуково-когнітивний компонент), тобто критерій творчої активності може бути задіяний у двох компонентах. Така логіка потребує більш складного математично-статистичного обчислювання результатів. Аналогічна логіка була використана, наприклад, у дослідженні Н. О. Батюк стосовно художньо-образного мислення молодших школярів. Вибір критеріїв співпадав з розробленою компонентною структурою, але показники деяких критеріїв були спільними. Наприклад, такий показник, як наявність концентрованої уваги і зосередженості у процесі сприймання і навчального матеріалу, і виконавської діяльності школяра стосувався мотиваційно-ціннісного та творчо-діяльнісного критерію; а адекватність словесних характеристик змісту художніх образів стосувалася раціонально-когнітивного, емоційно-емпатичного та мотиваційно-ціннісного критеріїв. Крім того, автор використовує прямі та опосередковані критерії, що відповідало логіці того, що критерії художньо-образного мислення є не лише мірою його оцінювання, але і його впливу на моральність та позитивне ставлення до національної культури (опосередковані критерії).

Отже, у залежності від побудованої компонентної структури, її складності, обирається і критеріальний апарат: чим складнішим є досліджуваний феномен,

тим більш складною, комплексно-інтегрованою буде і модель критеріального апарату.

Разом з тим, доцільно ретельно поставитися до структури феномену, що досліджується. Нерідко кожний компонент такого феномену має також свою внутрішню структуру. Це можуть бути конструкти або елементи зазначеного компоненту. Якщо сам критерій відповідає оцінюванню компонента, то показники найчастіше відповідають оцінюванню саме структурних одиниць компоненту. Нерідко вони навіть суголосні за висловленням. Але показники зазвичай в своєму семантичному оформленні мають певну параметричність, щось таке, що вказує на можливість певного кліше результатів.

Один з варіантів розробки критеріального апарату представлений в додатку.

Питання для перевірки знань:

1. У чому полягає мета педагогічної діагностики, яке її визначення?
2. Які функції виконує педагогічна діагностика?
3. Особливості педагогічної діагностики у галузі педагогіки мистецтва.
4. Що таке критеріальний апарат дослідження?
5. У чому полягає логіка розробки критеріального апарату.

Завдання для практичних занять:

1. Розробити критеріальний апарат (критерії і показники) щодо оцінювання зазначеного у магістерській роботі відповідно до оцінювання ключового феномену.
2. Обґрунтувати вибір критеріїв та показників у відповідності до розробленої компонентної структури феномена, що досліджується.

**Специфіка та особливості проведення
констатувального експерименту у галузі мистецької освіти**

Констатувальний експеримент – це такий вид педагогічного експерименту, якій дозволяє визначити наступне:

- рівень сформованості у досліджуваних якості, ознаки, навичок, що є науковим предметом певного дослідження;
- взаємозв'язок компонентів у цілісній системі – структурі, що досліджується;
- перевірити ефективність пропонованої методики діагностування певного предмету дослідження;

Мета констатувального експерименту, що проводиться у межах магістерської або дипломної роботи з педагогіки мистецтва, в основному пролягає в площині визначення рівня сформованості музично-естетичних якостей, художньо-естетичних орієнтацій, культури, явищ духовного порядку, навичок музично-творчої діяльності школярів або професійно-педагогічних якостей майбутніх учителів музики, навичок професійної художньо-творчої діяльності, їх здібностей (фахових, природних, творчих, розумових тощо).

Констатувальний експеримент здійснюється поетапно. На першому етапі констатувального експерименту визначається критеріальний апарат: критерії та показники, які стають мірою оцінювання досліджуваного феномену.

Потім до кожного показника обираються методи, які найбільш відповідають обраному показнику. Якщо, наприклад, досліджуються показники пізнавального критерію, то не варто обирати творчі завдання. І навпаки, показники творчо-діяльнісного критерію не можна визначати за допомогою анкетування або навчального тесту.

У констатувальному експерименті найчастіше використовують такі методи, як: опитування, анкетування, педагогічне спостереження, творчі завдання, дидактичні завдання, тести вчителів, інші.

Однак, самі по собі вони покажуть лише тенденції або загальні характеристики досліджуваного явища, якостей, навичок. Щоб отримати науковий результат, слід використати математично-статистичні методи.

Найпершим і вкрай необхідним вважається вимірювання на основі використання шкал.

Шкала оцінювання – це рядок цифр у низхідному або висхідному порядку, що мають певний інтервал, кожен з яких відповідає чітко означеним параметрам оцінки. Цей процес нібито кодує рівні якості, які охарактеризовані вербально, у цифровій рядок. Завдяки шкалі ми можемо порахувати усі отримані результати по кожному досліджуваному. Отже шкала спрямована на визначення відповідності явища певному числовому ряду.

Вимірювання здійснюються за допомогою «шкали найменувань», «шкали порядку», «шкали інтервалів», «шкали відносин».

Шкала найменувань найпростіша, вона надає певному об'єкту цифрову позначку, яке не є еквівалентом математичного обмірювання, це скоріше лише знак, цифра, що показує найменування об'єктів. За її допомогою зручно класифікувати об'єкти, визначати кількість їх повторювань у часі, тощо. Їх не можна додавати один до одного та віднімати.

Шкала порядку – це скоріше позначення існуючої різниці між виявленими якістьями досліджуваного об'єкту в різних його варіантах за типом їх ієрархії: в якій мірі краще, швидше, якісніше тощо. За допомогою такої шкали можна охарактеризувати можливі параметри прояву якості та позначити їх певним балом. Такі бали вже можна рахувати.

Наведемо декілька прикладів шкал порядку за критеріями, що найбільш часто використовуються.

Шкала №1, що може бути використана за художньо-когнітивним критерієм у дослідженні студентів:

«3» бали – студенти мають достатній рівень знань, орієнтуються у термінології, розуміють і точно, грамотно відтворюють на інструменті всі виконавські завдання. Уміють аналізувати твори як з точки зору теорії музики, так і з точки зору художнього контексту.

«2» бали – студенти володіють обмеженим колом знань, слабо володіють термінологією, не завжди адекватно передають її у виконанні, можуть

аналізувати твір з точки зору теорії, проте не завжди адекватно висловлюють художньо-образний контекст твору.

«1» бал – студенти мають дуже обмежений запас інформації, знання термінології дуже примітивні, не уміють точно передати виконавський еквівалент музичних термінів, не уміють аналізувати твір.

Шкала № 2. Оцінки показників критерію емоційно-образного сприйняття і художньо-естетичного відношення до твору.

«3» бали – студенти проявляли яскраву емоційність як при сприйнятті музики, так і при її виконанні. У них достатній емоційний досвід (адекватно сприймають засоби виразності, характер і стиль музики). Виявляється вибіркоче відношення до репертуару, сформовані інтереси, потреби, бажання, смаки, висока мотивація в реалізації художньо-естетичних потреб.

«2» бали – студенти мають внутрішню музичність, проте емоційно скуті, сприйняття образу адекватне, швидше на інтуїтивному рівні, оскільки емоційний досвід незначний (невеликий запас стильової різноманітності, мало слухацького досвіду), студенти слабо орієнтовані в репертуарі, аби обирати його самостійно або за бажанням для роботи.

«1» бал – студенти не емоційні, погано розвиваються у плані музичності, емоційності як сприйняття, так і виконання. Емоційний музичний досвід дуже слабкий, малий запас знань репертуару, відсутні переваги, орієнтуються виключно на рекомендації викладача.

Шкала № 3 для оцінок показників нормативно-технологічного критерію:

«3» бали – розвиток технічної бази відповідає рівню підготовки, техніка не є самоціллю, підпорядкована виключно художнім завданням, студенти уміють здійснювати технічну роботу самостійно, при розборі тексту грамотно і адекватно підбирають аплікатуру, виконують пасажі, штрихи.

«2» бали – якість технічної підготовки відповідає нормам, проте не орієнтована на художність. Технічні завдання є самоціллю. При розборі тексту допускається неохайність як в аплікатурі, так і в логіці виконання пасажів.

«1» бал – рівень технічної підготовки слабкий, при роботі над творами відсутні уміння удосконалювати технічну сторону і підпорядковувати її художньому завданню.

Шкала № 4 для оцінки показників інтерпретаційно-виконавського критерію:

«3» бали – образність інтерпретації переконлива, робота над образом ведеться постійно, творчо активно, використовуються асоціативні зв'язки. Наявність адекватності самооцінки, рефлексивність творчого виконавського процесу, наявність самоаналізу процесу роботи над твором, рефлексія власних переживань тощо.

«2» бали – образність виконання непереконлива, робота ведеться згідно із завданням викладача, ініціативи відносно художньо-виразної інтерпретації немає, образні зв'язки і асоціативні зв'язки використовуються рідко, епізодично. Адекватність самооцінки виконання епізодична, рефлексія творчого процесу, самоаналіз здійснюються після установки викладача.

«1» бал – виконання формальне, репродуктивне, інтерпретація як така відсутня. Процеси рефлексії творчості відсутні і на цій стадії здійснюються слабо навіть після установки викладача.

Наведені приклади орієнтовані на трибальну шкалу оцінювання, кожна з розроблених шкал відповідала трьом рівням прояву того або іншого показника. «3» бали отримували студенти, які повністю відповідали високому рівню прояву того показника, який досліджувався, «2» бали – частковий, епізодичний прояв, «1 бал» – показники відсутні або слабо виявляються.

Варіанти шкал оцінювання можна представити також у вигляді таблиці. Додаток № 5.

Шкала інтервалів – шкала оцінювання, що встановлює одиницю виміру. Вона вважається важкою в розробці для застосування у вимірюванні, наприклад, творчих умінь, емоційності, духовної культури тощо. Мається на увазі складні об'єкти, що важко взагалі ретельно дослідити. Однак, застосування інтервалу дає можливість відшукати непрямі ознаки

характеристик, врахувати їх в спосіб додання кількісного відсотку від обраного інтервалу.

Шкала відносин має відхідну точку, з якої починається вимірювання.

Математико-статистичні вимірювання завершуються визначенням *генеральної сукупності* - сума усіх значень, що були отриманні в дослідженні об'єкту. Будь яка частина генеральної сукупності називається *вибіркою*. Результати отриманих даних щодо вибірки записуються в таблиці (табулюються). Вертикаль – записується черга подій або номер досліджуваного, горизонталь – результативність ознаки, що досліджувалася (в балах, оцінках тощо). (*Дивись додаток*).

Зазвичай елементи сукупності позначаються *x_i та y_i* .

До математичних обчислювань залучаються формули середніх арифметичних величин: середня арифметична - $\bar{X}$; медіана - *Me*; мода – *Mo*, дисперсію вибірки; стандартне відхилення; довірчий інтервал середньої оцінки з рівнем надійності 0,95; стандартну похибку; найнижчу оцінку (мінімум); найвищу оцінку (максимум); інтервал оцінок у групі; суму (балів оцінок); кількість досліджуваних у групі.

Середнє значення (або середнє арифметичне) утворюється за допомогою ділення суми всіх даних вибірки на число цих даних, в результаті чого ми отримуємо середню оцінку в групі. Цей елемент статистичних параметрів

оцінок обчислюється за формулою $\bar{x} = \frac{\sum_{i=1}^n x_i}{n}$, де x_i – оцінка або результат i -го досліджуваного, n – кількість досліджуваних у групі.

Медіана – це число, яке є серединою множини чисел; відповідно половина чисел (половина групи) мають значення оцінок більші за медіану, а інша половина чисел (друга половина групи) мають оцінки, менші за медіану.

Порядковий номер медіани обчислюється за формулою:

$$Me = \frac{N + 1}{2},$$

де N – число членів у ряду.

Медіана в інтервальному ряду обчислюється за формулою:

$$Me = x_{Me} + \frac{k \left(\frac{N}{2} - F \right)}{f_{Me}},$$

Де x_{Me} – значення нижньої межі медіанного інтервалу;

до – довжина медіанного інтервалу;

N – число членів сукупності ($\sum af_i$ при сумі малих частот $N = \sum af_i + 1$);

f_{Me} – частота медіанного інтервалу.

Мода – це значення оцінки, яке повторюється в масиві даних більше за інші значення. Мода, як і медіана, є мірою взаємного розташування значень.

Мода рахується по наступній формулі

$$Mo = x_0 + i \frac{f_2 - f_1}{(f_2 - f_1) + (f_2 - f_3)}$$

x_0 – нижня межа модального інтервалу;

i – величина інтервалу;

f_1, f_2, f_3 – частоти передмодального, модального і послемодального інтервалу.

Моду можна визначити також і графічно за допомогою гістограм шляхом поєднання однією лінією середніх крапок в стопці

Розкид отриманих даних в позитивний або негативний бік від середньої величини позначається буквою d , а обчислюється через відхилення кожного значення від середньої, потім обчислюють середню арифметичну всіх цих відхилень. Чим вона більша, тим більше розкид даних і тим більше різномірна вибірка. Якщо ця середня невелика, то це свідчить на користь того, що дані більше сконцентровані щодо їх середнього значення і вибірка однорідніша.

Дисперсія – це величина, що характеризує ступінь розкиду кількісних значень величин статистичної вибірки (випадкових величин) щодо середнього значення для цієї вибірки. Вона обчислюється за формулою:

$$D = \frac{n \sum_{i=1}^n x_i^2 - \left(\sum_{i=1}^n x_i \right)^2}{n(n-1)}.$$

Стандартне відхилення – це середнє квадратичне відхилення елементів числового ряду від їхнього арифметичного середнього результату. Стандартне

відхилення визначають за формулою $S = \sqrt{\frac{n \sum_{i=1}^n x_i^2 - \left(\sum_{i=1}^n x_i \right)^2}{n(n-1)}}$, що представляє собою корінь квадратний із дисперсії.

Довірчий інтервал – це інтервал, у межах якого із заданою довірчою імовірністю (в розрахунках прийнято $\alpha = 0,05$) можна чекати значення оцінюваної величини. Цей інтервал застосовується для більш повної оцінки точності в порівнянні з точковою оцінкою та обчислюється за формулою

$\bar{x} \pm 1,96 \left(\frac{\sigma}{\sqrt{n}} \right)$, де $\bar{x}$ – середня оцінка в групі; S – стандартне відхилення

сукупності оцінок для інтервалу оцінок; n – кількість учнів у групі.

Стандартна похибка — це різниця між гіпотетичною середньою оцінкою та фактичними балами тих, хто проходить тест, яка виникає як міра похибки передбаченої бальної оцінки для окремого учня в групі. Вона обчислюється за

формулою $S \bar{x} = \sqrt{\frac{D}{n}}$, де D – дисперсія, n – кількість учнів в групі.

Розрахунки проводяться спочатку за критеріями: визначається середня арифметична кожного критерію, а потім середня арифметична за сумою усіх критеріїв. Отже скориставшись різноманітними обчислюваннями середніх показників визначаються рівні за отриманими результатами.

Найбільш часто використовують високий, достатній, середній та низький рівні. Інколи використовують лише три рівні. Після отримання математичних показників за рівнями дослідник нібито розкодує отримані результати та характеризує їх, вербально орієнтуючись на динаміку проявів показників.

Інколи для більшої наукоємності отриманих даних проводять кореляційний, дисперсійний або регресивний аналізи. Для обрахунку даних користуються формулами Пірсена або Спірмена.

Нерідко діагностичні методи виконують і формувальну функцію, якщо дослідник спостерігає таке, то доцільно йому використати метод і в наступному формувальному експерименті.

У ході констатувального експерименту дослідник, завдяки розробленій технології шкалювання та інших математичних обчислюваних процедур, отримує сукупність балів, які набрав кожний досліджуваний упродовж усіх випробувань. Завдяки використанню формули середньої математичної величини отримані бали за кожним набраним критерієм урівноважуються, що дає можливість отримати і сукупний бал, і простежити взаємозв'язки між компонентами структури. Після отримання усіх розрахунків, дослідник поділяє досліджуваних на рівні згідно з набраними балами. Рівнями, як правило, є високий, достатній, середній, низький. Інколи, після отриманих результатів, дослідник не може визначити високий рівень, оскільки ніхто з досліджуваних не отримав необхідну кількість балів за результатами усіх випробувань. Після розподілу досліджуваних за рівнями, слід показати % співвідношення цього розподілу. Однак усі ці процедури здійснюються за математичними підрахунками, а для педагогічного дослідження важливо визначити характеристики кожного рівня. Для цього доцільно повернутися до визначених показників та зорієнтуватися на ступінь їх прояву, що було відображено у розробці шкал оцінювання. Отже, посилаючись на них, можна охарактеризувати кожний рівень. Приклад розподілу студентів за рівнями та їх характеристики представлено у додатках.

Питання для перевірки:

1. Мета та завдання констатувального експерименту в педагогічному дослідженні.

2. Якими є основні завдання констатувального експерименту у галузі музичної педагогіки?
3. Які методи застосовуються у констатувальному експерименті?
4. Як розробляється шкала оцінювання у музично-педагогічному констатувальному експерименті?
5. Як здійснюється розподіл досліджуваних за рівнями?

Література:

1.Архипова С. П. (2009). Використання методів математичної статистики для перевірки результатів соціально-педагогічного експерименту. *Е-журнал Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку*.1 Отримано з:http://intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_arhiv_pn_n1_2009_st_6.

2.Гончаренко С. У. (2008). Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям. Київ; Вінниця: ДОВ «Вінниця». 278 с.

3.Дубасенюк О.А. (2016). Методологія та методи науково-педагогічного дослідження: навч.-методичний посібник. Житомир: Полісся, 256 с.

4.Кухта М.І., Ваколя З.М. (2021). Методи дослідження в педагогіці: методичні рекомендації до практичних занять і самостійної роботи. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ». 20 с.

5.Лаврук М. М. (2021). Методика науково-педагогічних досліджень : навчально-методичний посібник. ЛНУ імені Івана Франка. 148 с.

6.Мармоза, А.Т. Теорія статистики. Отримано з: https://pidru4niki.com/1098112052992/statistika/teoriya_statistiki

7. Реброва О.Є. (2015). Педагогічна діагностика в контексті підвищення якості мистецької освіти. Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Сер. 14 : Теорія і методика мистецької освіти. Київ : Вид-во НПУ, 2015. Вип. 17(22). С. 3–7.

8. Сисоєва С. О., Т.Є. Кристопчук. (2009). Педагогічний експеримент у наукових дослідженнях неперервної професійної освіти: навч.-метод. посібн. Луцьк : ВАТ «Волинська обласна друкарня». 460 с

9. Цюра С. (2015). Методологія порівняльних педагогічних досліджень: принципи, особливості. Український педагогічний журнал. Київ. 4. С. 65–72.

10. Черкасов В.Ф. (2017). Основи наукових досліджень у музично-освітній галузі : [Підручник]. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, Харків : ФОП Озеров. 316.

Тема 6. Дослідження педагогічного потенціалу мистецтва та його застосування у формувальному експерименті

Сутність формувального експерименту

Іншим важливим видом експерименту є формувальний експеримент. У педагогіці цей вид експерименту вважається таким, що підтверджує ефективність розробленої нової методики, або інших важливих чинників, що їх створ.є дослідник з метою покращення результатів освітнього процесу, зокрема в цій його частині, що стосується впливу на особистість здобувачів.

Сутність формувального експерименту становить перевірка ефективності запропонованої методики, що розробляється дослідником задля підвищення рівня сформованості досліджуваного феномену.

Методика, що пропонується, обов'язково пов'язана з певними припущеннями автора, його уявленнями того, що може бути продуктивним, цікавим, і призведе до покращення результатів констатувального експерименту.

Так експериментальну методику можуть складати педагогічні умови, педагогічні концептуальні принципи, окремі методи, низка творчих завдань тощо. У мистецькій педагогіці в основу формувального експерименту, зокрема й в межах магістерського дослідження може бути покладено певний проект або захід, що має цілеспрямовану дію на формування або розвиток зазначених якостей, навичок тощо. Він спеціально розроблений автором та містить у собі

усі запропоновані складові методики у сукупності. Нерідко такій захід має усі ознаки проекту. Саме у магістерських роботах у формувальному експерименті нерідко використовують метод проекту. Це пояснюється тим, що на формувальний експеримент необхідний час, певні умови, наближені до лабораторних, що в межах студентської науково-дослідної роботи важко створити. Саме проект дозволяє водночас створити усі запропоновані автором умови, методи тощо, знайти час, залучити більшість досліджуваних, індивідуально підійти до кожного учасника, спостерігати за ними під час підготовки до заходу або проекту.

Формувальна методика розробляється автором на основі аналізу методичної літератури, узагальненні педагогічного інноваційного досвіду, деяких попередніх дослідних заходах, у межах яких автор може визначати найбільш суттєві методи впливу на феномен, що формується. На основі усього вищезгаданого автор формує свою методику, ефективність якої перевіряється експериментально.

Сутність формувального експерименту становить перевірка ефективності запропонованої методики, що розробляється дослідником задля підвищення рівня сформованості досліджуваного феномену.

Так експериментальну методику можуть складати педагогічні умови, педагогічні концептуальні принципи, окремі методи, низка творчих завдань тощо. У мистецькій педагогіці в основу формувального експерименту, зокрема й в межах магістерського дослідження може бути покладено певний проект або захід, що має цілеспрямовану дію на формування або розвиток зазначених якостей, навичок тощо. Він спеціально розроблений автором та містить у собі усі запропоновані складові методики у сукупності. Нерідко такій захід має усі ознаки проекту. Саме у магістерських роботах у формувальному експерименті нерідко використовують метод проекту. Це пояснюється тим, що на формувальний експеримент необхідний час, певні умови, наближені до лабораторних, що в межах студентської науково-дослідної роботи важко створити. Саме проект дозволяє водночас створити усі запропоновані автором

умови, методи тощо, знайти час, залучити більшість досліджуваних, індивідуально підійти до кожного учасника, спостерігати за ними під час підготовки до заходу або проекту.

Формувальна методика розробляється автором на основі аналізу методичної літератури, узагальненні педагогічного інноваційного досвіду, деяких попередніх дослідних заходах, у межах яких автор може визначати найбільш суттєві методи впливу на феномен, що формується. На основі усього вищезгаданого автор формує свою методику, ефективність якої перевіряється експериментально.

Під час розробки методики, яка перевіряється в процесі формувального експерименту в галузі мистецької освіти варто враховувати педагогічний потенціал самого мистецтва.

Педагогічний потенціал мистецьких творів та художньої творчості – це той ресурс, який застосовує викладач/вчитель в освітньому процесі з метою розв'язання педагогічних завдань, які постають під час навчання учнів, студентів, здобувачів початкової мистецької освіти. Кожний музичний твір, хореографічна постановка, твір живопису має свій педагогічний потенціал. Він зумовлений наявністю таких феноменів, через які здійснюється вплив на особистість. До таких можна відноситися:

Художність – це основна особливість мистецтва, що відрізняє його від інших форм відображення та пізнання життя, дійсності тощо, позначає внутрішні якості естетичних феноменів, образів, зображених в творах мистецтва; безпосередній атрибут мистецтва та мистецької творчості, того, що складає умовну реальність, зображену в його образах.

Художній образ – атрибут художньої свідомості, сформований під впливом історико-культурного, етнонаціонального узагальнення і розуміння картини світу в її індивідуально- особливому перевтіленні в конкретному мистецькому творі.

Художній метод – засіб втілення художнього образу в творчий продукт – витвір мистецтва на основі образного мислення, уяви, оцінки та переоцінки

художніх установок, спрямованих на рефлексію об'єктивної реальності, буття, що обумовлює пошук особливих художньо-технологічних конструкцій, мовних атрибутів, їх співвідношення, які характеризують індивідуальні творчі властивості автора у процесі об'єктивації ним художньої ідеї.

Головне, це здатність особистості сприймати, переживати, а також і створювати самому твори мистецтва, нехай вони не будуть якісними з погляду культурних цінностей, но вони будуть мати свій педагогічний потенціалу, оскільки сама елементарна мистецька творчість сприяє відчуття самореалізації і задоволення. Під час формувального експерименту такі творчі дії можуть бути реалізовані у вигляді різноманітних творчих завдань.

Вибудовуючи свою авторську методика, яка спрямована на підвищення рівня сформованості феномена, який досліджується (якість, здібності, уміння, знання, компетентність, досвід, культура тощо) слід враховувати педагогічний потенціал мистецтва, зокрема стилю, жанру, художнього методу, засобів виразності, усього, що певним чином впливає на особистість шляхом збудження різних психічних процесів: мислення, уявлення, емоційне переживання, емпатія тощо. В експериментальних методиках це може носити форму так званих «змістових ліній». Наприклад, якщо учень або студент не є емоційним, не відчуває музики, не здатен до співпереживання, то краще скористатися музикою романтичною. І навпаки, якщо учень або студент надто емоційний, то краще певний час зануритися в образи класичної музики. Вибір таких змістових ліній залежить від завдань, які постають перед викладачем-дослідником.

Організація формувального експерименту в галузі мистецької освіти

Перед початком формувального експерименту слід сформувати групи. У формувальному експерименті задіяними можуть бути не менше двох груп: одна група – експериментальна, та, в якій запроваджується методика, або окремі методичні ресурси; друга група – контрольна, в ній робота проводиться за

традиційною методикою. Слід дотримуватися наступних вимог щодо розподілу досліджуваних по групах:

- кількість досліджуваних у групах має бути однаковою;
- якість досліджуваних за рівнями по результатах констатувального експерименту має бути приблизно однаковою.

Досліднику необхідно визначити відмінності запропонованої методики від традиційної, це дасть змогу знайти спільні критерії та показники для подальшого порівняння результатів. Заняття у контрольній групі повинні проводитися якісно, але за традиційною методикою.

За основу попереднього стану сформованості досліджуваного феномену зазвичай беруться результати констатувального експерименту. У сучасних школах існує практика поділу школярів у класах за окремими принципами: за профорієнтаційним принципом; за принципом урахування мовного фактору; за принципом урахування розумових здібностей та здібностей до навчання тощо. Стосовно досліджень, які проводяться в ЗВО, також можуть бути враховані чинники попереднього професійного досвіду, зокрема, яка попередня фахова освіта, в якому закладі (школа мистецтва, позашкільна освіта, гуртки тощо) навчався здобувач. Це варто врахувати під час поділу досліджуваних на групи.

Бажано, щоб групи були все ж такі однакові за якісними показниками. Якщо в школі немає однакових класів, то варто витримати умови щодо поділу на групи задля формувального експерименту у межах одного класу, скориставшись індивідуально-диференційованим підходом до учнів.

Формувальний експеримент має бути чітко спланованим. У тексті магістерської роботи слід розкрити сутність кожного застосованого принципу, логіку поетапності, впроваджуваних педагогічних умов. Варто скористатися принципом послідовності та поетапності, поступово впроваджувати методику, визначивши мету кожного етапу. У цьому процесі слід орієнтуватися або на компонентну структуру досліджуваного феномену, або на розроблені критерії та показники; спрямовувати на кожному етапі увагу на той або той компонент або критерій.

Контрольні зрізи у формувальному експерименті

У ході формувального експерименту зазвичай впроваджують два або більшу кількість контрольних зрізів. Не виключено й один зріз наприкінці експерименту. Але краще з метою здійснення моніторингу якості запроваджені методики, робити контрольні зрізи. У випадку, якщо позитивних наслідків не спостерігається при першому контрольному зрізі, варто переглянути пропоновані методи або замінити всю методику повністю. Якщо після першого контрольного зрізу позитивну динаміку вже прослідковано, варто продовжувати експеримент до проведення наступних контрольних зрізів. Можна здійснити контрольні зрізи після кожного етапу; якщо етапи відповідають певному критерію та містять окремі методи, буде встановлена і окрема оцінка росту того або іншого критерію, відповідно до нього і компонента.

Необхідно вибрати методику задля отримання даних при контрольних зрізах. Доцільніше використовувати ті ж методи, що під час констатувального експерименту. Або обмежити кількість випробувань, оскільки буде достатньо й встановлених фактів покращення результатів, які отримує викладач-дослідник під час формувального експерименту. початковому діагностичному експерименті. Але можна підключити й інші методи. Це дозволить забезпечити надійність експерименту.

Останній зріз не є контрольним, він є узагальнюючим, проводиться у з метою отримання остаточних результатів. Він ставить за мету довести ефективність усього методичного комплексу, що застосований у дослідженні. Слід скористатися діагностичними процедурами за визначеними критеріями і показниками, підрахувати отримані дані за кожним досліджуваним і здійснити низку математико-статистичних обчислень, які допоможуть встановити розподіл досліджуваних за рівнями після завершення експерименту.

Отримані дані слід порівняти з попередніми, пояснити, за рахунок яких методів ефективніше збільшувалися результати, яких методів можна уникнути. Порівняльні результати завжди презентуються з використанням наочних методів, таких як графіки, таблиці динаміки росту, гістограми (Приклади у додатках: оформлення порівняльної таблиці; порівняльна гістограма).

Після порівняння результатів у контрольній (КГ) та експериментальній групі (ЕГ) слід провести процедуру підтвердження вірогідності отриманих результатів. Справа в тому, що успішність методики може бути отримана й за рахунок інших факторів: майстерність викладача/вчителя, унікальність його особистості; у мистецькій педагогіці важливе значення має й самі продукти художньої творчості, які застосовані під час експерименту, вони мають свій педагогічний потенціал, який можуть не мати інші твори; здобувачі, що брали участь в експерименті, ще додатково десь займаються (чинник неформальної освіти). У таких випадках може бути підвищення результату, але не до рівня статистичної вірогідності. Ось для того, щоб перевірити надійність результатів, застосовують спеціальні математично-статистичні методи. Для маленьких груп, де кількість досліджуваних складає менш за 30 осіб, задля підтвердження результатів дослідження застосовують емпіричне значення критерію Фішера – це критерій кутового перетворення. В його основі покладено процедуру вибору гіпотез.

H_1 : Частка респондентів ЕГ, які досягли бажаного рівня сформованості досліджуваного феномена істотно перевищує частку таких респондентів у КГ.

H_0 : Частка респондентів ЕГ, які досягли бажаного рівня сформованості досліджуваного феномену істотно не перевищує частку таких респондентів у КГ.

Задля здійснення підрахунків здійснюється перетворення значення частки респондентів, які досягли бажаного рівня сформованості досліджуваного феномену (тобто ти, хто продемонстрував високий та достатній рівні) у значення центрального кута за наступною формулою:

$$\varphi = 2 \cdot \arcsin \sqrt{\rho}$$

де p – кількість (у відсотках) респондентів, які досягли бажаного рівня сформованості художньо-проектувального досвіду, виражена через частку одиниці. Подальші розрахунки можна здійснювати за допомогою онлайн калькуляторів, зокрема, можна скористатися посиланням

<https://www.socscistatistics.com/tests/fisher/default2.aspx>

Застосовують також величину дельту Δ – для підтвердження ефективності розробленої методики та встановлення позитивної динаміки за результатами застосування експериментальних даних в порівнянні з двох груп.

Питання для перевірки знань:

1. У чому полягає сутність формульованого експерименту, його мета.
2. Якими є вимоги до організації формульованого експерименту.
3. З чого складається експериментальна методика в галузі мистецької освіти, ефективність якої перевіряється.
4. Що позначає сутність поняття «педагогічний потенціал мистецтва».
5. Які методи математичної статистики застосовують для підтвердження вірогідності результатів дослідження.

Завдання на практичні заняття

1. Представити основні конструкти експериментальної методики.
2. Добрати змістову лінію формульованої методики (твори мистецтва, стилі, жанри тощо).
3. Обґрунтувати педагогічну доцільність обраної змістової лінії формульованої методики.

Література:

1. Архипова С. П. (2009). Використання методів математичної статистики для перевірки результатів соціально-педагогічного експерименту. *Е-журнал Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку*.¹ Отримано з: http://intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_arhiv_pn_n1_2009_st_6.

2. Гончаренко С. У. (2008). Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям. Київ; Вінниця: ДОВ «Вінниця». 278 с.

3.

3.Дубасенюк О.А. (2016). *Методологія та методи науково-педагогічного дослідження: навч.-методичний посібник*. Житомир: Полісся, 256 с.

4.Кухта М.І., Ваколя З.М. (2021). *Методи дослідження в педагогіці: методичні рекомендації до практичних занять і самостійної роботи*. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ». 20 с.

5.Лаврук М. М. (2021). *Методика науково-педагогічних досліджень : навчально-методичний посібник*. ЛНУ імені Івана Франка. 148 с.

6.Мармоза, А.Т. *Теорія статистики*. Отримано з: https://pidru4niki.com/1098112052992/statistika/teoriya_statistiki

7.Мельниченко, О. П., Якименко, І. Л., & Шевченко, Р. Л. (2006). *Статистична обробка експериментальних даних: Навчальний посібник*. Біла Церква: Білоцерківський державний аграрний університет.

8.Моцний, Ф. В. (2019). Аналіз непараметричних і параметричних критеріїв перевірки статистичних гіпотез. Частина II. Критерії узгодження Романовського, Стьюдента і Фішера. *Статистика України*, 84(1), 13–23. doi:10.31767/su.1(84)2019.01.02

9.Реброва О.Є. (2023). *Теоретичне дослідження художньо-ментального досвіду в проекції педагогіки мистецтва: [монографія]*. Друге видання перероб. і доп. Суми, ФОП Цьома С.П. 310 с.

10.Реброва, О., Линенко, А., Реброва, Г. (2022). Індивідуальне навчально-творче завдання у професійній підготовці здобувачів вищої освіти мистецьких та мистецько-педагогічних спеціальностей. *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології*. 3 (117), 273–288.

11.Сисоєва С. О., Т.Є. Кристопчук. (2009). *Педагогічний експеримент у наукових дослідженнях неперервної професійної освіти: навч.-метод. посібн.* Луцьк : ВАТ «Волинська обласна друкарня». 460 с

12.Цюра С. (2015). *Методологія порівняльних педагогічних досліджень: принципи, особливості*. Український педагогічний журнал. Київ. 4. С. 65–72.

13.Черкасов В.Ф. (2017). Основи наукових досліджень у музично-освітній галузі : [Підручник]. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, Харків : ФОП Озеров. 316.

14.Шип С.В. (2022).Теорія художніх стилів. Монографія. Одеса.

Buehler, R. J. (1959). Some Validity Criteria for Statistical Inferences. *The Annals of*

15.Mathematical Statistics, 30(4), 845–863.

<http://www.jstor.org/stable/2237430>

Тема 7. Інтерпретація та оформлення отриманих результатів

Науково-педагогічне дослідження може бути оформлене у таких наукових жанрах: тези, стаття, методичні рекомендації, диплом, дисертація.

Тези – це основоположні принципи, положення, істинність яких обґрунтовується доказами.

Стаття – науковий твір невеликого розміру, у змісті якого відображаються деякі аспекти дослідження або постановка і актуальність якоїсь проблеми.

Методичні рекомендації – зведення рекомендованих методів, умов, принципів, що є найбільш оптимальним і ефективним для даного педагогічного явища, результати ефективності якого підтверджені або експериментально, або сталим педагогічним спостереженням.

Магістерська робота – випускна дослідницька робота здобувача другого рівня вищої освіти, яка містить експериментальну дослідно-педагогічну складову, в основі якої лежить обґрунтована теоретична ідея. Отже, вона складається з двох розділів: теоретичного та досвідно-експериментального. Необхідною вимогою є визначення актуальності обраної теми, чітке формулювання, мети, об'єкту, предмету, завдань, методів дослідження. Розділи і підрозділи мають бути логічно завершеними. Після кожного розділу

узагальнення отриманих теоретичних або експериментальних даних і оформлено у вигляді висновків.

Разом з тим, експериментальне дослідження в магістерській роботі може бути проведено лише на рівні педагогічної діагностики, якщо у здобувача немає змоги провести формувальний експеримент з такою нормою, як залучення двох груп досліджуваних. Саме в галузі мистецької освіти це може бути не реальне. У такому випадку, дослідницької процедури підлягає саме розробка методичних основ, окремих методів, умов, навіть проєктів, які можуть бути покладені в основу методичної роботи дослідника, і який він буде захищати.

Плануючи роботу над магістерською роботою, слід враховувати основні її етапи, а саме:

1. Підготовчий етап: попереднє планування дослідження, ознайомлення з науковою літературою за темою, оволодіння методами дослідження; пробні експерименти і спостереження; консультації зі спеціалістами; організація особистого «наукового архіву» – вибір системи зберігання первинної наукової документації; оглядовий реферат за темою.
2. Науково-дослідницька робота: уточнення робочого плану, накопичення власних наукових фактів, інформація на тему дисертації, оформлення попередніх наукових результатів, обговорення орієнтованих висновків, організація дослідних експериментів, спостережень або розробок, завершення планових і додаткових робіт за темою.
3. Робота над матеріалами дослідження: план магістерської, чорнові варіанти рукопису, доповідь на захист, ілюстрації і додатки, консультації по дисертації в цілому, остаточні варіанти дисертації і автореферати.
4. Оформлення магістерської роботи і підготовка її до рецензування і захисту.

Найбільш логічним є вибір теми для магістерської роботи з галузі фахового навчання майбутніх фахівців. У цьому разі варто скористатися асистентською практикою на кафедрі та в її межах провести усі етапи експериментального дослідження.

Основним результатом експериментального етапу є підвищення рівня зазначеного феномену на основі побудованої методики. Узагальнення результатів та аналітична робота щодо них відображена у висновках.

Наприкінці магістерської роботи слід вказати майбутні наукові перспективи щодо досліджуваної проблеми.

Технічними вимогами до оформлення магістерської роботи є наступні:

Обсяг роботи: 60-70 сторінок комп'ютерного набору (14 шрифтом через 1,5 інтервалу. Поля: праве - 30 мм, ліве - 10 мм, верхнє та нижнє - 2мм). Список літератури і додатки в обсяг роботи не враховуються.

Робота обов'язково повинна містити власне емпіричне дослідження автора, його практичну, методичну роботу.

Співвідношення теоретичної і практичної частини: 40% тексту повинна складати теоретична частина, 60% - опис емпіричного дослідження або обґрунтуванні методичної основи роботи (визначенні педагогічних умов або узагальнення існуючих методичних розробок,

Використаних джерела має бути від 40 позицій, серед них можуть бути та бажано вказати джерела іноземними мовами, на які автор спирався у ході теоретичного або емпіричного дослідження.

Стосовно списку використаних джерел та їх оформлення, то варто дотримуватися наступного:

- джерельна база має бути виключно українською мовою, або іншими мовами, за винятком мови держави-агресора;
- джерельна база має бути виключно науковою; не можна користуватися інформацією з сайтів блогерів тощо;
- під час пошуку наукової літератури користуватися УДК.
- кожне прізвище, яке згадується по тексту магістерської роботи, має бути відображено в переліку використаних джерел.

Базою дослідження для магістерської роботи може бути школа, позашкільний заклад, університет. Але досліджується освітній процес на першому бакалаврському рівні вищої освіти.

Самостійність і творчість у роботі над магістерським дослідженням
Робота з літературними джерелами,
нотним матеріалом, з документами
(Методичні рекомендації до самостійної роботи)

Основним джерелом здійснення теоретичного етапу дослідження є робота з науковою літературою. Цій роботі передуює етап визначення методологічної бази дослідження. Слід відповісти на запитання: що саме треба розкрити у теоретичному дослідженні, на які питання відповісти, крізь призму яких концепцій, теорій, положень науки. Це допоможе визначитися і з науковими галузями знань, які стають методологічним фундаментом дослідження.

Наукова практика визначила певні правила роботи з науковими джерелами:

1 етап – створення бібліографічного покажчика шляхом роботи у каталожному відділі, у відділі періодичних видань.

2 етап – підбір публікацій за планом дослідження, розподіл матеріалу.

3 етап – опрацювання публікацій, виписування з них найбільш важливих суттєвих аспектів, що цікавлять дослідника.

4 етап – систематизація, класифікація опрацьованого матеріалу, формулювання власних умовиводів, висновків.

Обираючи літературу, по-перше, слід враховувати основні нормативні джерела, їх зміст спрямовує хід дослідження у річище найбільш актуальних питань. По-друге, слід поцікавитися, як ті або інші положення досліджуваного феномену розкривалися у минулі часи, які погляди існували, які надавалися рекомендації, хто з науковців висвітлював питання, що на сьогодні не втратили актуальності.

По-третє, зазначити основні монографії, праці класиків мистецької освіти, а також сучасних науковців, що досліджують обрану проблему для дослідження.

Однак процес ознайомлення з науковими джерелами взагалі доцільно починати з *довідкової літератури*: (енциклопедії, спеціалізовані словники). Для

мистецько-педагогічних досліджень доцільно звернутися до словників з естетики, культурології, музичної енциклопедії.

Після довідкової літератури слід ознайомитися з науковими періодичними виданнями, які відповідають фаховим галузевим вимогам. Щодо мистецько-педагогічних досліджень, то слід переглянути такі відомі журнали, як: «Мистецтво і освіта», «Науковий вісник», «Науковий часопис», «Наукові записки» та інші журнали, які є у видавництві ЗВО і друкуються прожукція яких оприлюднена на сайтах університетів. Усі провідні університети на сьогодні мають фахові наукові видання: часописи, наукові вісники тощо.

Важливим джерелом сучасної наукової інформації є безпосередньо наукові праці, що виконані у відповідному дослідницькому жанрі: дисертації, автореферати, статті у фахових виданнях, матеріали конференції.

Статті у фахових виданнях взагалі мають практичне значення, адже друкуються швидко, тому показують найостанніші результати досліджень у галузі, якою цікавиться дослідник.

Дослідження в галузі музичної педагогіки (методика музичного навчання) можуть містити також і нотний матеріал. Він є саме тим допоміжним експериментальним засобом, якій дозволяє дослідити усі необхідні показники. Обираючи музично-дидактичний матеріал або музично-ілюстративний матеріал, варто ретельно підійти до його якості, відповідності віковим можливостям сприйняття або сформованому рівню виконавської підготовки.

Музичний матеріал обирається за:

- стильовими ознаками;
- художньо-образним змістом;
- музично-дидактичною доцільністю;
- відповідністю до вимог поставлених дослідницьких завдань.

Щодо останньої вимоги наведемо приклад: якщо дослідження стосується сформованості тембрального слуху школярів, то слід використовувати музику симфонічних жанрів, а якщо – розвитку тембрального слуху у виконавстві, то

слід використовувати поліфонічну музику або музику, яку можна явити в симфонічній інтерпретації (сонати Л. Бетховена).

Особливо важливо обирати музичний матеріал для вокально-хорової роботи. Вокально-хорова музика у школі використовується як для виконання, так і для сприйняття. Між тим, дослідник використовує вокально-хорову музику з метою різних діагностичних процедур. Мається на увазі словесний супровід, що зрозумілий школярам, якій і полягає в основі різних обговорень, аналізу його відповідності музиці тощо. Так саме для обговорення зі студентами або учнями хореографічних шкіл, студій, колективів використовуються літературні сюжети, життєві реалії, які можуть стати основою хореографічної композиції.

Інколи у дослідженнях використовують і документальні джерела: фотографії, плани уроків, продукцію творчих завдань для школярів тощо. Усі ці матеріали слід подавати у додатках. У тексті науково-дослідної роботи можна повідомити результати, що отримані під час їх опрацювання.

Магістерські роботи з мистецької освіти можуть містити художньо-ілюстративний матеріал, якій використовувався у дослідженні. Доцільно довести, чому саме було запроваджено ці твори, картини, хореографічні постановки. У межах наукового дослідження зміст запропонованого художньо-ілюстративного матеріалу може мати вагоме значення, оскільки саме мистецтво стає чинником формування певних якостей. Якщо у дослідженні поставлено за мету розвиток навичок сприймання мистецтва, то обрані твори мають відповідати тим ідеям автора, які він впроваджує в експеримент. Якщо розвиваються вокальні навички, то педагогічна стратегія щодо вибору репертуару має бути спрямована на індивідуальні властивості кожного досліджуваного. Якщо ми формуємо художню грамотність, то пропоновані твори мають містити саме ці засоби, на які звернено увагу.

Підготовка магістрантів за спеціальністю «Музичне мистецтво» та «Хореографія» можуть використовувати дослідницькі методи культурології та мистецтвознавства, відповідно галузі знань 02 Культура і мистецтво. У таких

роботах недоцільно застосовувати педагогічний експеримент. Натомість може бути застосовано методичні розробки, художньо-творчі проєкти.

Магістерські роботи спеціальності 014 Середня освіта (Музичне мистецтво) експериментальний аспект є обов'язковим. Відповідно напрямку має бути проведено дослідження, але слід враховувати і спеціалізацію магістранта, той напрямок кафедри, на якій здійснюється його фахово-професійна підготовка. Логічно, що здобувач, який вважає своїм виконавсько-фаховим видом музичного підготовки вокал, має писати роботу з питань методики вокалу, розвитку вокальної підготовки майбутнього вчителя або школярів. Навпаки, студент-магістрант, який вважає свій фахово-професійний вид підготовки – фортепіанну підготовку, то й магістерську роботу доцільно писати з проблематики виконавської фортепіанної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва або навчання учнів в умовах фортепіанного гуртка.

Однак, можуть бути і теми, що відображують різні проблеми музичного навчання, включно й історичні.

Магістерська робота є результатом творчого наукового, а також мистецько-педагогічного процесу. Структура роботи відображає хід дослідження, яке проведене згідно з науковим планом. Робота має складатися з двох розділів по три параграфи, або трьох розділів по 2 параграфи. Можливі інші структурні варіанти, але структура роботи обов'язково відображає теоретичний та досвідно-експериментальний етапи дослідження. Після кожного розділу автор обов'язково формулює висновки. Робота починається зі вступу, в якому доведено актуальність теми дослідження, презентується науковий апарат дослідження. У загальних висновках повідомляється про результати досягнення мети, доведення припущення, вирішення завдань. Повідомляється про інші результати, які можуть бути отримані як додаткові. Повідомляється також і перспективність напрямку подальших досліджень обраної проблеми.

Творчий характер магістерської роботи зумовлений самим процесом наукового дослідження, пошуком нових знань з питань музичного навчання

школярів або студентів, створенням таких заходів музично-естетичного або музично-дидактичного виховання та навчання, які:

- дозволяють визначити рівень сформованості досліджуваних якостей у школярів або студентів;
- визначати педагогічні умови, засоби, що сприяють розвитку досліджуваних якостей;
- дозволяють максимально використати педагогічний, духовно-виховний потенціал самого музичного мистецтва або синтезу мистецтв.

Усе це дозволяє умовно визначити хід досліджень у межах написання магістерської роботи як науково-творчого проєкту.

Нагадаємо, що проєкт як метод залежно від педагогічного завдання може бути використаний, як:

– метод освоєння великих тем програми, що передбачають інтеграцію знань з різних галузей знань, але поєднаних на певному етапі їх вивчення спільним завданням, можливими спільними аспектами змісту знань;

– як варіант проведення підсумкових занять по розділах програми або ж по всьому курсу;

– як велика творча робота, що дозволяє більш глибоко освоїти пропонований програмою матеріал у структурі урочно-позаурочної діяльності.

У визначених аспектах магістерська робота є науково-творчим проєктом, оскільки:

- є процесом і результатом здійснення магістерської програми підготовки фахівця певного напрямку;
- є формою художньо-педагогічної фахової самореалізації;
- є засобом творчого підходу до здійснення музично-виховних заходів, що виконують функцію формувального методу: педагогічної умови, засобу, комплексу методичних дій.

У процесі розробки проєктів задля методичної частини роботи слід чітко уявляти чотири етапи його організації:

1 етап – мета, завдання, художньо-розвивальна ідея, розробка сценарію проекту, визначення передбачених труднощів;

2 етап – аналіз можливостей, власних ресурсів, ресурсів школи, класу, учасників проекту, кого можна залучити; складання план дій – партитури проекту; розподіл обов'язків, створення виконавчих груп;

3 етап – презентація, аналіз результатів, оцінювання досягнень, попередні узагальнення спостережень; самоаналіз проведення заходу;

4 етап – наукова рефлексія; обчислювання отриманих даних, оформлення у тексті роботи отриманих даних та самого проекту; інтерпретація результатів та висвітлення подальшої стратегії дослідження обраного наукового предмету.

Питання до самостійної перевірки знань:

1.Класифікація літературних джерел, які стають основою теоретичного дослідження.

2. За якими принципами здійснюється добір музичного матеріалу задля досліджень у галузі музичного навчання?

3.За якими правилами використовується художньо-ілюстративний та музичний матеріал

4.За яким планом та з якою структурою має бути виконана магістерська робота?

5. Місце та роль творчості в магістерській роботі.

6.У чому полягає сутність проектного методу, яка роль проекту у науковому пошуку у галузі музичного навчання?

7. Класифікація літературних джерел, які стають основою теоретичного дослідження.

8. За якими принципами здійснюється добір музичного матеріалу задля досліджень у галузі музичного навчання?

9. За якими правилами використовується художньо-ілюстративний та музичний матеріал

Завдання для самостійного опрацювання:

1. Розробити план – проект авторського художньо-виховного заходу, що має розвивальну функцію у відповідності до завдань дослідження.

2. Представити додаткові художньо-творчі ресурси щодо побудови методичної основи завдань дослідження: ілюстративний матеріал, репертуарні рекомендації, сценарії уроків, евристичні методи, креативні ідеї, кейс-методи.

РОЗДІЛ 2

Структура, організація і змістовий контент Робочої програми навчальної дисципліни «Методологія наукових досліджень у галузі мистецько-педагогічної освіти»

Дисципліна викладається для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти відповідно до галузі знань та змістового контенту освітньо-наукової програми, а саме: спеціальності 014 Середня освіта (Музичне мистецтво) та 011 Освітні, педагогічні науки за ОНГП «Мистецька педагогіка вищої освіти». Оскільки обидві програми відповідають спеціальності 01 Освіта/педагогіка, а також певну спільну змістову лінію – мистецтво та художня творчість, зазначена дисципліна зорієнтована на набуття спільних компетентностей та таких предметних результатів навчання, які кореспондуються.

ЗК03. Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології.

ЗК04. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК07. Здатність до наукового аналізу, систематизації, узагальнення результатів міждисциплінарних досліджень у галузі мистецької освіти.

ЗК08. Здатність дотримуватися наукової етики, виявляти академічну культуру і доброчесність під час наукових досліджень та оприлюднення їх результатів.

Мета та завдання навчальної дисципліни *Методологія наукових досліджень у галуззі мистецько-педагогічної освіти*

Мета дисципліни – забезпечити теоретико-методологічними знаннями та дослідницьким інструментарієм майбутніх докторів філософії для здійснення викладацько-дослідницької діяльності в закладах освіти різних рівнів, де викладається мистецтва (різні його види) і створюється художньо-творче середовище, яке потребує винахідливості, дослідницької продуктивності, здатності розв'язувати освітні, педагогічні завдання на основі концептуальних та методологічних знань в галузі мистецтва та педагогіки, а також на межі галузей знань або професійної діяльності задля орієнтації в міждисциплінарному контенті досліджень та застосування практико-орієнтованих, експериментально-емпіричних методів.

Передумови для вивчення дисципліни: одночасно з вивченням навчальної дисципліни аспіранти мають опанувати знання з таких навчальних дисциплін: «Філософія та етика наукових досліджень», «Нормативно-правова база наукової діяльності», «Іноземна мова в науковому спілкуванні», «Культура української наукової мови»; а також дисципліни за профілем програми: для ОНП «Середня освіта. Музичне мистецтво: «Основи музикології в освітній проєкції», «Теорія і методика музичної антропології»; для ОНП «Мистецька педагогіка вищої освіти: «Мистецька антропологія», «Педагогічна компаративістика вищої мистецької освіти»

Очікувані результати навчання дисципліни:

Унаслідок вивчення навчальної дисципліни здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти:

знає:

- основні методологічні засади наукових досліджень у галуззі мистецької та мистецько-педагогічної освіти;
- вимоги щодо підготовки майбутніх учителів та викладачів музичного мистецтва, хореографії, інтегрованого курсу «Мистецтва»;

- наукові підходи, що відповідають поліпарадигмальності досліджень у галузі мистецької та мистецько-педагогічної освіти; відповідні до них педагогічні та методичні принципи;
- логіку і процедуру експериментальних досліджень в галузі мистецької педагогіки;
- уміє:
- впорядковувати, систематизувати методичний інструментарій наукових досліджень у галузі мистецької освіти, зокрема, професійної підготовки майбутніх учителів і викладачів музичного мистецтва, хореографії;
- пояснювати логіку планування та систему проведення експериментального дослідження у галузі мистецької та мистецько-педагогічної освіти;
- інтерпретувати сутність досліджуваних феноменів на основі аналізу, класифікації, узагальнень, робить обґрунтовані висновки;
- визначати суперечливі явища у галузі мистецької освіти на основі методологічних наукових підходів;
- обґрунтовує теоретичні положення дослідження у галузі педагогіки мистецтва;
- розробляє модель та експериментальну методику для ефективного впливу на досліджуваний феномен; презентує результати дослідження;
- вміє опрацювати наукову літературу з різних інформаційних джерел, виявляти академічну доброчесність.

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	денна форма					Заочна форма				
	усь го	л.	пр.	с.р	ін д.	усьог о	л.	пр.	с.р	інд.
1	2	3	4	5	6	2	3	4	5	6
Змістовий модуль 1. Концептуальні засади сучасних досліджень у галузі мистецької та мистецько-педагогічної освіти усіх рівнів										
Тема 1.1. Методологічні та методичні засади наукового пошуку у	10	1	2	7		10	0,5	0,5	9	

галузі мистецької та мистецько-педагогічної освіти										
Тема 1.2. Феномен суперечностей галузі мистецько та мистецько-педагогічної освіти як чинників актуальної дослідницької проблематики	9	1	2	6		9	0,5	0,5	8	
Тема 1.3. Науковий апарат дисертаційного дослідження в галузі мистецької та мистецько-педагогічної освіти	10	1	2	7		10	1	1	8	
Тема 1.4. Методичний інструментарій наукових досліджень у галузі мистецької та мистецько-педагогічної освіти	8	1	2	5		8			8	
Тема 1.5. Інформаційна джерельна база дослідження та опрацювання наукових джерел	7	1	1	5		7			7	
ІНДЗ	6				6	6				6
Разом за модулем 1	50	5	9	30	6	50	2	2	40	6
Змістовий модуль 2. Експериментальний характер дисертаційного дослідження у галузі мистецької та мистецько-педагогічної освіти, апробація результатів дослідження										
Тема 2.1. Практико-орієнтовані та експериментально-емпіричні методи дисертаційного дослідження в галузі мистецької та мистецько-педагогічної освіти	12	2	2	8		12	2	2	8	-
Тема 2.2. Моделювання експериментальної методики та перевірка її ефективності	12	2	2	8		12			12	-
Тема 2.3. Оформлення результатів наукового	10	1	1	8		10			10	-

дослідження та їх апробація і презентація										
ІНДЗ	6				6	6				6
Разом за модулем 2	40	5	5	24	6	40	2	2	30	6
УСЬОГО	90	10	16	54	12	90	4	4	70	12

Короткий зміст лекційного курсу з дисципліни «Методологія наукових досліджень у галузі мистецько-педагогічної освіти» за темами

Тема 1. Методологічні та методичні засади наукового пошуку у галузі музичної освіти

Методологія наукових досліджень є основою дослідницького пошуку та розв'язання поставлених перед дослідником завдань. Якщо скористатися точним тлумаченням слова «методологія», то це : знаю та вивчаю (логія-вчення) метод (прийом, шлях, спосіб).

Українська наукова традиція надає певної концептуальної функції методології, включаючи до неї концепції, наукові підходи, принципи, Натомість зарубіжна наукова галузь, як свідчать наукові статті у зарубіжних журналах, розглядають і приймають скоріше практичний бік методології, тобто безпосередньо методи, якими користується дослідник.

Методологія науки – це сукупність уявлень дослідника про мету, завдання, вибір методів дослідження, ракурсу, з якого розглядається об'єкт і предмет дослідження, критерії, якими керується дослідник. Беруться до уваги загальнонаукові засади методології певної наукової галузі знань. У дослідженнях з мистецько-педагогічної галузі методологічною основою слугують загальні наукові підходи, конкретні наукові підходу, на основі яких конкретизуються обґрунтовані педагогічні принципи. Вони нерідко мають конкретний характер, відповідають практичним завданням дослідження.

Разом з тим слід враховувати, що методологія науки вибудовується за рахунок рівності значення підходів та концепцій. Визначають такі рівні: а) філософський, б) загальнонауковий, в) конкретнонауковий, г) технологічний

(методичний). Відповідно для мистецької педагогіки філософський рівень нерідко кореспондується з такими процесами як пізнання та його виявлення в специфічній художній творчості; інтерпретація і контекстуальність як процеси, що здійснюються на основі визнаних герменевтичних процедур (герменевтичне коло). Гносеологія і герменевтика стають тим методологічним інструментарієм, який дозволяє дослідники розглядати концептуальні, широкі ракурси дослідницької проблеми.

Загальнонауковий рівень методології нерідко сполучається з філософським. Разом з тим, такий підхід чітко визначає науковий напрям дій, що супроводжується дотриманням принципів: поєднання теорії і практики; орієнтації на факти, що перевіряються; дотримання організаційних засад дослідження. У дослідженнях з мистецької педагогіки важливими є також принцип поєднання пізнання, дослідження і творчості; принцип врахування контексту твору та тлумачення художнього образу.

Конкретна методологія для мистецької педагогіки і відповідних досліджень – це безпосередньо вектор знань і підходів щодо явища, феномену, продукту художньої творчості. Як правило, це культурологічна парадигма, антропологічні основи виявлення творчих можливостей людини в мистецтві; це художньо-ментальні аспекти, які виявляються через етнічні характеристики і прояви мистецтва і художньої творчості; через стилевідповідність та жанроутворення, що в мистецькій педагогіці стає ресурсом формування художньої культури особистості; це системи ціннісних координат, що сполучається з аксіологічною парадигмою в мистецтві та мистецькій освіті; це екзистенційна парадигма, яка спрямована на осмислення феноменології духовної сфери особистості.

Остання технологічний рівень методології зв'язаний з праксеологічним підходом та методичним забезпеченням усього розмаїття художньо-освітнього процесу в різних формах його виявлення та умовах організації.

Парадигмальність мистецької освіти пояснюється тим, що мистецтво відображує різноманітні реалії життя та довкілля, глобальні суперечності та

духовний світ конкретної людини. Саме це спонукає розглядати явища мистецтва як об'єкти мистецької педагогіки з різних поглядів, інколи і частіше за все на стику різних поглядів. Цей процес супроводжується компаративістким підходом, який знаходить своє відображення в мистецькій компаративістиці.

До актуальних науково-педагогічних підходів щодо досліджень мистецької галузі, зокрема навчання мистецтва віднесено: культурологічний, природовідповідний, творчо-діяльнісний, особистісний, компаративістський, полісуб'єктний, художньо-комунікативний, антропологічний, аксіологічний, герменевтичний, акмеологічний, синергійний тощо. В одному дослідженні можуть сполучатися декілька підходів, оскільки галузь мистецької освіти є міждисциплінарною.

Відповідно до наукових підходів обираються принципи. Вони також можуть бути загальнонауковими і частково науковими, їх можна позначити як методичні принципи. Вони можуть бути актуальними для конкретного дослідження, завдяки ним розробляється концепції поетапності педагогічних умов, які складають основу експериментальної методики

Тема 2. Феномен суперечностей мистецького та музично-освітнього процесів

Наукове пізнання активізується там, де виникають питання. А виникають вони там, де виникають наявні суперечності.

Нерідко дослідник на інтуїтивному рівні відчуває суперечність, інколи здійснює певні попередні дослідження, щоб їх підтвердити. Суперечність виникає там, де є відставання, або відрив між об'єктами освітнього процесу, між об'єктами і суб'єктами, а також між суб'єктами.

Мистецька педагогіка також послуговується наявністю діалектичної ролі суперечностей. Як правило, встановлюються такі, що зумовлені різними уподобаннями в галузі мистецтва добувачів і викладачів; відставанням нормативних регулюючих правил, зафіксованих як даність і як рекомендація

обов'язкова до дії та стохастичними явищами в культурі і мистецтві, які нерідко випереджають в часі розроблені нормативи.

Задля встановлення суперечностей слід визначити чинники їх виникнення. Наприклад, у галузі мистецької освіти чинником суперечностей може стати різні рівні попередньої фахової підготовки здобувачів, приналежність їх художньої освіченості до певних традицій, школи. Навчання в нових умовах та в іншому мистецько-освітньому середовищі безумовно може викликати суперечність.

У дослідженнях з мистецької освіти, зокрема з музичної освіти та професійної підготовки майбутніх учителів/викладачів музичних дисциплін дослідники вказують на наявність суперечностей: в теорії питання, зокрема між потребою в розкритті сутності певного феномену мистецької освіти та відсутністю його наукової рефлексії в сучасних дослідницьких розвідках; в соціокультурних аспектах: між потребою суспільства у професіоналах мистецької освіти та педагогів мистецьких дисциплін та відсутності умов або програм для їхньої підготовки або підвищення кваліфікації; в дослідницьких аспектах: між наявною потребою в оцінюванні певних якостей, компетентностей, здатностей тощо та відсутністю критеріїв і показників їх оцінювання; методичний, практичний аспект: між важливістю формування, розвитку, набуття досвіду тощо та відсутністю розробленої методики, яка відповідає сучасним умовам і потребам суспільства.

Мистецька галузь дуже мінлива, вона змінюється, вона не має границь і обмежень в сучасному цифровому просторі. Проблема номер 1 натеper – це науково-педагогічне дослідження додаткової реальності або віртуальної естетики, яка зв'язана із застосуванням інформаційно-комунікативних технологій. Ця проблема слабо регулюється мистецько-освітніми процесами в різних закладах та формах навчання мистецтву. У цьому аспекті виникають багато суперечностей, зокрема для проведення занять з учнями як в Зкладах загальної середньої освіти, так і в позашкільних закладах.

Тема 1.3. Науковий апарат дисертаційного дослідження в галузі мистецької та мистецько педагогічної освіти

Науковий апарат дослідження в галузі мистецько та мистецько-педагогічної освіти є таким, який відповідає жанру дисертаційного дослідження. Разом з тим, в його формулюванні обов'язковим є мистецько-педагогічний контент

До наукового апарату дослідження, який презентується дослідником у вступі, відноситься:

Актуальність проблеми дослідження та логіка її обґрунтування у дисертаційному дослідженні. Важлива орієнтація на нормативні документи, сучасні положення, накази, стандарти тощо; це дає змогу довести актуальність обраної теми. Вона не може бути чітко висловлена в наукових документах, разом з тим, проблематика має бути відображена.

Основні конструкти наукового апарату: мета, завдання, об'єкт, предмет, методи, наукова новизна, практична значущість – усі ці конструкти мають співпадати з обраною галуззю знань, спеціальністю та назвою ОНП.

У вступі дослідник також представляє обрану методологічну основу, де обґрунтовує вибір домінуючого наукового підходу, або низки підходів.

Наведемо декілька прикладів сформульованої рубрики: «Методологічні основи дослідження».

1.У дисертаційному дослідженні Ван Лу «Підготовка майбутніх магістрів музичного мистецтва до формування художньо-естетичного світосприйняття особистості засобами фортепіанної музики».

Методологічну основу дослідження становлять ідеї формування цілісного світогляду, атрибутами якого є уявлення художньої картини світу, художнього світогляду як культурно-епохального, так і особистісного феномена. Відповідно до особистості сформованість художнього світогляду регулює художньо-естетичне світосприйняття особистості, що в методологічній проєкції мистецької освіти розглядається крізь призму гносеологічного, полікультурного, герменевтичного та інноваційного підходів. Зазначені підходи в процесі фахової підготовки майбутніх магістрів музичного мистецтва

спрямовують науково-методичний пошук на визначення й цілеспрямоване застосування світоглядного потенціалу фортепіанної музики для формування художньо-естетичного світосприйняття особистості.

2. У дисертаційному дослідженні Ю Янь «Формування художньо-образних репрезентацій майбутніх бакалаврів музичного мистецтва засобами фортепіанних програмних творів»

Методологічну основу дослідження становлять ідеї формування художньо-образних репрезентацій майбутніх бакалаврів музичного мистецтва на основі програмної фортепіанної музики завдяки тому, що принцип подібності та схожості в аналізі художніх образів із конкретною програмою ґрунтується на отриманих попередньо знаннях та виконавському досвіді; це створює ефективну основу уявлень другого плану, які актуалізуються під час самостійної інтерпретації схожих музично-виразових мовних атрибутів відповідно до схожих образів у подальшому. Цілеспрямований вплив на продуктивність накопичення художньо-образних репрезентацій на основі осмислення програм музичних творів супроводжується феноменологічним, художньо-ментальним, культурно-ціннісним, процесуально-діяльним та наративно-дискурсивним підходами.

Таким чином, наведені приклади показують значущість вибору наукових підходів дослідження. Варто звернути увагу на те, що наукові підходи забезпечують вибір та обґрунтування педагогічних та конкретних методичних принципів. Але треба усвідомлювати, що експериментальне дослідження має певні різновиди, воно може бути констатувальним, діагностичним, а може бути формувальним, таким що перевіряє ефективність пропонованих методичних засад. Відповідно до завдань дослідження обираються й підходи. Так саме підходи обираються і для теоретичного дослідження, і для історичного. Тобто таких видів науково-дослідницьких процедур, які не потребують експерименту.

Отже, дослідник одразу має визначитися з функціями тих підходів, які він обирає. Або ці підходи дозволяють визначити принципи педагогічного діагностування, а бо для формування та розвитку. Наприклад, як що у дослідження застосовується історичний підхід, то він відповідає теоретичному дослідженню; якщо антропологічний, то він скоріше застосовується задля діагностики здібностей на основі встановленої здатності особи бути продуктивним, ефективним, володіти певним комплексом люлського ркесурсу

задля самореалізації. Акмеологічний підхід скоріше буде застосований задля розвитку творчих здібностей особистості, отже на його основі можуть бути обґрунтовані методичні принципи музичного або мистецького навчання на засадах творчості.

Тема 1.4. Методичний інструментарій наукових досліджень у галузі мистецької та мистецько-педагогічної освіти

Поняття «науковий метод» співвідноситься з понять «педагогічний метод» та «художньо-творчий метод».

У науковому апараті дослідження представлено низку взаємоузгоджених методів, якими користується дослідник. Це відомі три групи методів: теоретичні, емпіричні (експериментально-емпіричні) та математико-статистичні. Сама класифікація дослідницьких методів представлена в програмі для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти.

На рівні дисертаційного дослідження методичний інструментарій прописується ґрунтовно, відповідно до виду експерименту.

Оскільки в зарубіжному науковому дискурсі методологія науки передбачає перш за все саме методи як інструментарій, то у дисертаційному дослідженні варто вказати на що саме, з якою метою було застосовано той або той метод.

Якщо діагностичні методи переважно мають бути вже відомими, з перевіреною валідністю, то методи, які дослідник застосовує для формування певної якості, умінь, компетентностей тощо мають мати творчий характер; це і є той авторський сегмент наукової новизни, яка представлена у відповідній рубриці «Наукова новизна дослідження».

Наведемо приклад презентації рубрики «Методи дослідження»

У дисертаційному дослідженні Ю Янь «Формування художньо-образних репрезентацій майбутніх бакалаврів музичного мистецтва засобами

фортепіанних програмних творів» зміст рубрики «**Методи дослідження**» **представлений таким чином:**

«У дослідженні було застосовано низку взаємоузгоджених методів. *Теоретичні методи:* феноменологічний, категоріальний та поняттєвий аналіз – для розкриття феномену репрезентацій, категорії досвіду, специфіки художньо-образних репрезентацій як атрибутів художньо-образної пам'яті та художньо-ментального досвіду; для розкриття в сутності ключових понять дослідження; аналіз програмного фортепіанного репертуару – з метою добору ефективного змістового матеріалу дослідження; теоретичне моделювання та каузально-функціональний аналіз – задля розробки компонентної структури художньо-образних репрезентацій, задля розробки критеріїв та показників їх оцінювання; теоретичні узагальнення й умовиводи для формулювання висновків за результатами дослідження. *Емпіричні методи:* анкетування, зокрема для визначення розуміння заявленої та прихованої програми в музичних творах; інтегративний метод ідентифікації інтертекстуальних художніх зв'язків (Sh. Dubnov); вимірювання індукованих емоцій (J. Vuoskoski, & T. Eerola); діагностування якості емоційно-естетичного відгуку (C. Madsen, R. Brittin, & D. Carperella-Sheldon) задля констатування наявного та сформованого рівня художньо-образних репрезентацій; метод керованої імпровізації (D. Puig) задля побудови та порівняння стильових паралелей схожих образів/програм (визначення рис схожості та відмінності); побудова траєкторії оцінювання та емоційного ставлення до різних кластерів програмної музики, добір художньо-ілюстративного матеріалу відповідно до програми твору задля формування художньо-образних репрезентацій. *Математико-статистичні:* емпіричне значення критерію Фішера – для підтвердження ефективності розробленої експериментальної методики».

Оскільки завданням дослідження в галузі мистецької освіти нерідко є підвищення рівня сформованості певної якості, здібності особистості тощо, то важливим методичним інструментарієм є саме методи, які підсилюють вплив мистецтва на особистість, яка його сприймає, виконує або створює.

Обираючи методичний інструментарій, варто визначитися з низкою діагностичних методів, які може обрати і розробити сам дослідник. Це може бути: анкета; питальні листи; низка завдань на самооцінювання; творчі

завдання на визначення відповідних якостей і здібностей. Зміст таких методів дослідник може розробити самостійно, спираючись на свій викладацький досвід, на результати практики. До групи інструментарію можуть входити й психологічні тести, але не проєктивні. Тести, які можна використовувати у дослідженні варто опрацювати відповідно до рівнів і шкал оцінювання, яку розробив сам дослідник.

Щодо авторської методів, що їх застосовано з метою покращення рівнів сформованості досліджуваного феномена, то саме тут дослідник має проявити і креативність, і винахідливість, творчу самостійність і продуктивність. Саме в цьому аспекті методи дослідника можуть бути схожі на художні методи в мистецтві. Схожість виявляється саме в творчому підході у виборі методичного інструментарію.

Творчий підхід до вибору методів передбачає спирання на певні чинники: власний викладацький досвід, у межах якого кристалізуються і підтверджуються власні ідеї, винаходи опрацювання певних вправ та складних виконавських завдань;

аналіз кращого досвіду та методик інших, але при цьому методи нерідко модифікуються, удосконалюються, модернізуються;

враховується мотивація на досягнення мети з боку здобувачів; якщо мотивація відсутня, то методи спочатку мають бути саме стимулюючи мотивацію.

Цікавими для досліджуваних та ефективними завжди є методи, що ґрунтуються на полімодальності сприйняття. У науковому дискурсі полімодальність – поняття, що позначає одномоментну активізацію декількох модусів. Під час різних форм спілкування з мистецтвом (безпосереднє та опосередковане), можуть бути задіяні такі модуси: музично-слуховий (сприйняття тембру, інтонації, ладу, взагалі «ландшафту»), зоровий (сприйняття кольору, композиції картини, зорового образу життєвих реалів тощо), кінестетичний (пластика тіла, власні рухи та їх відчуття), мисленнєвий (активність операційних процесів мислення), дотиковий (автоматична пам'ять

рухів, відчуття на дотик клавіатуру інструменту тощо). Навіть нюх може стати чинником збудження асоціацій. Наприклад, здобувач грає «Одиноки квіти» Р.Шумана, уявляє собі у лісі, де він бачить невеличку купку лісових квітів. Одразу згадується їх запах, запах трави, свіжого повітря. Так саме нюхові асоціації можуть виникнути під час гри такого твору як «Паруса» К.Дебюсі. Це вже точно буде відчуватися запах бризу.

Сінестезія відчуттів та сприйняття завжди є певним ресурсом для дослідників та розробників авторських методик.

Таким чином, методичний інструментарій для дослідників відіграє особливу роль на усіх етапах дослідження.

На теоретичному етапі дослідження застосовуються такі методи, які дозволяють опрацювати наукові джерела, зокрема здійснити *поняттєвий аналіз; теоретичне моделювання*, яке допомагає побудувати такі важливі для дослідника моделі, як: структура досліджуваного феномену; критерії, та показники їх оцінювання; модель експериментальної методики; класифікація – Розподіл методів за відповідними класами, роз-поділ досліджуваних за рівнями, визначення напрямів досліджень у науковому дискурсі тощо; актуальним є *каузально-функціональний аналіз*, який допомагає визначити сутність та структури явища, що досліджується крізь призму функцій, які він виконую.

На експериментальному етапі застосовуються такі методи, які відносяться до емпіричних. Їх функціональність зумовлена тими завданнями, який поставив на розв'язання дослідник. Серед такого експериментально-практичного інструментарію для мистецько-педагогічного дослідження важливими є: методи збору даних (*опитування, анкетування* (усне, письмове; відкрите та замкнуте), метод експертної оцінки); *педагогічне спостереження* (фіксоване, нефіксоване); *педагогічне тестування; психологічні тести* (не проєктивні); *спеціальні мистецьки дослідницькі методи* (звукова анкета, творчі поліхудожні завдання як методи створення асоціативних карт, пошуку метафор, голографічної траєкторії музичної/пластичної інтонації) тощо.

Деякі констатувальні методи мають і формувальну функцію. Якщо перший раз вони констатують стан сформованості досліджуваного феномену, то вже повторне застосування методу може мати позитивний вплив на особистість.

Математико-статистичні методи – методи, які допомагають довести наукоємність, достовірність результатів дослідження. Зазвичай застосовують кількісні методи в педагогіці. М. Лаврук вказує на основні напрями кількісних методів у педагогіці: «перший – для оброблення результатів спостереження й експериментів, другий – для моделювання, діагностики, прогнозування, комп'ютеризації навчально-виховного процесу» (Лаврук, 2021, с. 90).

Розробка вимірювальних шкал - обов'язкова процедура задля застосування методів математичної статистики.

Шкала – це цифровий ряд, який дозволяє встановити розподіл досліджуваного феномену за логікою, яку обирає дослідник. Тобто усі педагогічні явища мають, умовно кажучи, бути перетворені в цифровий рід. Уже далі дослідник може здійснювати обчислювання, з якісними характеристиками обчислювання не зробиш. Відповідно до цього обираються такі види шкал:

Шкала вимірювання – це числова система, в якій співвідношення між якостями об'єктів виражаються якостями числового ряду.

Шкала найменувань (номінальна), фактично не пов'язана з поняттям «величина» і використовується з метою відрізнити один об'єкт від іншого. Її ще називають шкалою класифікації назв.

Шкала порядку (рангова). На відміну від шкали найменувань у шкалі порядку ознаки впорядковані одна щодо одної (Лаврук, 2021, с. 90-92).

Стосовно методів статистики, то зазвичай користуються методами, які спрямовані на визначення кореляції між явищами, компонентами тощо. Це тест рангової кореляції Спірмена та метод узгодженості Пірсона, якій ще має назву χ^2 – «хі-квадрат». Разом з тими методами в мистецькій педагогіці та дослідженнях у галузі мистецької і мистецько-педагогічної освіти застосовують

критерій кутового розподілу Фішера. Його перевага в тому, що він працює на маленькій групах досліджуваних (респондентах).

Після усіх процедур та обчислювань варто знов повернутися до вербальності та схарактеризувати рівні, які отримано шляхом обчислювання. Для цього слід повернутися до показників та згадати, яким чином вони змінювалися відповідно шкалам оцінювання. До цього ж нерідко застосовують метод «семантичного диференціалу» (semantic differential). Цей метод також зв'язаний із шкалуванням, але відноситься до психолінгвістики, і застосовує принципи конотативних значень слова, яке позначє певне кліше ставлень, цінностей, суб'єктивних прозицій тощо, які можна розподілити за значенням полюсів на біполярній шкалі. Автором методу є Ч.Осгуд.

Тема 5. Інформаційна джерельна база дослідження та опрацювання наукових джерел

Інформаційною джерельною базою можуть бути наукові, довідкові, історичні праці, архівні документи. Застосовуються й бібліографічні джерела, у галузі культури і мистецтва джерелами інформації можуть слугувати й твори мистецтва. Це дещо опосередковані джерела. Разом з тим, для галузі культури і мистецтва це суттєвий інформаційний ресурс, який потребує спеціального аналізу.

Сучасний освітній простір, зокрема науковий зорієнтований на формування культури академічної доброчесності. Відповідно до академічної доброчесності актуальними є принципи її об'єктивації. Це принципи: нульової толерантності до академічної недоброчесності; повне уникнення фальсифікації та *фабрикації даних в науковому дослідженні*.

Академічна доброчесність – це перш за все комплекс етичних принципів коректного, доцільного та ефективного користування джерелами, поведінки в академічному середовищі під час навчання і викладання та творчої діяльності.

Запозичення творчій ідей також є проблемним питанням для академічної доброчесності.

Головне в освітньому процесі – створення умов запобігання недоброчесності. У цьому контексті варто застосувати поняття «інституту академічної доброчесності» - поняття, що позначає процес об'єктивізації академічної доброчесності як культурного надбання людства, що зв'язані з творчою (науковою, художньою) діяльністю особистості та ідентифікацією її продуктів, поважного ставлення до них. У такому смислі академічна доброчесність будується на засадах етики, самореалізації особистості та її відносин (прямих та опосередкованих) зі спільнотою в процесах створення, застосування, вивчення, користування та розповсюдження інформації (наукової, мистецької) в умовах освітнього/академічного та науково-дослідницького середовища (О.Реброва & С.Клюєва, 2020).

Фальсифікація – це процес певного спотворення інформації, або її невірне тлумачення, невірне подання і тлумачення певних явищ, подій, факторів і фактів. Це дуже важливо враховувати під час роботи з науковими джерелами, зокрема, іншомовними. Важливо точно зрозуміти сутність інформації, а також вбачати, яким чином вона може бути використана. Використання має бути доцільним, коректним та в межах академічної доброчесності.

Фабрикація – це процес вигадкування фактів, яких насправді не було, або певне корегування фактів з метою приховати справжні результати. Такі процеси ймовірно можуть виникати позасвідомо, якщо отримані результати не підлягають перевірці верифікації.

Уникнути неправдивої інформації здійснюється шляхом чіткої процедури здійснення експериментального дослідження, використання бази лабораторій, залучення викладачів до експериментальної методики, фіксування результатів.

Якісне користування науковими джерелами передбачає дотримання правил:

– коректного цитування, бажано за правилами, які прийняті і рекомендовані науковою спільнотою, зокрема гнучке і доброчесно використовувати парафраз – повідомлення основної ідеї, думки іншої особи без точного цитування, але з точним вказанням на джерело цитування

–варто вказувати у переліку використаних джерел усі прізвища науковців, які згадуються по тексті статті або дослідження;

–дотримуватися правил самоцититування.

Усі результати дослідження, проміжні і остаточні мають пройти апробацію. Треба озвучувати, оприлюднювати результати, навіть теоретичного характеру; також важливою умовою є створення середовища, в якому є усі можливості проводити дослідження, отримувати консультації та якісні науково-методичний супровід.

ЛІТЕРАТУРА

Архипова С. П. (2009). Використання методів математичної статистики для перевірки результатів соціально-педагогічного експерименту. *Е-журнал Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку*.¹ Отримано з: http://intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_arhiv_pn_n1_2009_st_6.

Бондар, В. І. (2020). Концепція моделювання та аналогії як цілісності в системі науково-професійної підготовки сучасного освітянина. Психологічний і педагогічний дискурс : наукові записки вчених : зб. матеріалів конференції (с. 3–5). Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова

Важинський, С.Е., Щербак, Т.І. (2016). Методика та організація наукових досліджень. Навчальний посібник. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 260 с. http://lib-net.com/book/118_Metodika_ta_organizaciya_naykovih_doslidjen_.html

Гончаренко С. У. (2008). Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям. Київ; Вінниця: ДОВ «Вінниця». 278 с.

Державний стандарт початкової освіти. **Постанови Кабінету Міністрів України** від 24 липня 2019 р. № 688) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-п#Text>

Державний стандарт базової середньої освіти. **Постанова Кабінету Міністрів України** від 30 вересня 2020 р. № 898 <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>

Дубасенюк О.А. (2016). Методологія та методи науково-педагогічного дослідження: навч.-методичний посібник. – Житомир: Полісся. 256 с.

Закон України Про освіту. https://urst.com.ua/act/pro_osvitu

Закон України «Про вищу освіту» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

Зязюн, І. (2008). Мистецтво у вимірах епох і цивілізацій. *Мистецтво і освіта*, 3, 9–15.

Йолон, П. Системний підхід. (2002). *Філософський енциклопедичний словник* / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис. С. 584.

Кустовська О. В. (2005). *Методологія системного підходу та наукових досліджень: Курс лекцій.* – Тернопіль: Економічна думка. 124 с

Лаврук М. М. (2021). *Методика науково-педагогічних досліджень : навчально-методичний посібник.* Львів : ЛНУ імені Івана Франка. 148 с.

Мармоза, А.Т. Теорія статистики. Отримано з: https://pidru4niki.com/1098112052992/statistika/teoriya_statistiki

Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. Навчальний посібник [Електронний ресурс] / Бібліотека українських підручників. – Режим доступу: <https://westudents.com.ua/knigi/347-pedagogka-moyseyuk-n.html>

Моцний, Ф. В. (2019). Аналіз непараметричних і параметричних критеріїв перевірки статистичних гіпотез. Частина II. Критерії узгодження Романовського, Стьюдента і Фішера. *Статистика України*, 84(1), 13–23. doi:10.31767/su.1(84)2019.01.02

Наказ МОН від 06.06.2022 №527 “Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641

Науково-педагогічне дослідження : навчальний посібник для магістрантів / Укладачі: Н.Н. Чайченко, О.М. Семенов, Л.М. Артюшкіна, О.М. Рудь. Суми : СОІППО, 2015. 190 с.

Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Галина Микитівна Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.

Про затвердження професійного стандарту на групу «Викладачі закладів вищої освіти». Наказ Мінекономіки № 610 від 23.03.2021

Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 № 2736-20

Реброва О.Є. Методичні рекомендації до самостійної роботи студентів з дисципліни «Методологія і методика науково-педагогічних досліджень». Одеса: ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2015. 63 с.

Реброва О.Є. (2012). Методологічні основи педагогічної ментальності: культурологічний та професійний аспекти: [монографія]. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. 283 с

Реброва О.Є. (2015). Педагогічна діагностика в контексті підвищення якості мистецької освіти. Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Сер. 14 : Теорія і методика мистецької освіти. Київ : Вид-во НПУ, 2015. Вип. 17(22). С. 3–7.

Реброва О.Є. (2023). Теоретичне дослідження художньо-ментального досвіду в проекції педагогіки мистецтва: [монографія]. Друге видання перероб. і доп. Суми, ФОП Цьома С.П. 310 с.

Реброва О.Є., Ключова С.Д. Чинники розвитку інституту академічної доброчесності. Академічна доброчесність: виклики сучасності : збірник наукових есе учасників дистанційного етапу наукового стажування для освітян (Республіка Польща, Варшава, 10.08 – 18.09.2020) / Польсько-українська фундація «Інститут Міжнародної Академічної та Наукової Співпраці», Духовна Академія Університету Кардинала Стефана Вишинського, Фундація ADD. – Варшава, 2020. – С. 125-129.. https://www.iiasc.org/wp-content/uploads/2020/10/iiasc_academic_integrity_09_2020.pdf

Реброва, О., Линенко, А., Реброва, Г. Індивідуальне навчально-творче завдання у професійній підготовці здобувачів вищої освіти мистецьких та

мистецько-педагогічних спеціальностей. Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології, 2022, 3 (117), 273–288

Реброва, О. Мікулінська, О. (2016). Термінологічна функціональна грамотність фахівців мистецької освіти в парадигмі організаційної науки – тектології. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Вінніченка. Серія: Педагогічні науки. Випуск 143. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В.Винниченка. С. 3-7.

Реброва О.Є., Реброва, Г.О. (2018). Феноменологія міждисциплінарності та умови її застосування в підготовці майбутніх учителів художньої та гуманітарних спеціальностей. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : педагогіка. №3.С. 49-56. http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPU_ped_2018_3_8.

Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: Навч. посібник / Оксана Петрівна Рудницька. – К.:..., 2002. – 270 с.

Сисоєва С. О., Т.Є. Кристопчук. (2009). Педагогічний експеримент у наукових дослідженнях неперервної професійної освіти: навч.-метод. посібн. Луцьк : ВАТ «Волинська обласна друкарня». 460 с

Цюра С. (2015). Методологія порівняльних педагогічних досліджень: принципи, особливості. Український педагогічний журнал. Київ. 4. С. 65–72.

Черкасов В.Ф. Основи наукових досліджень у музично-освітній галузі : [Підручник]. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, Харків : ФОП Озеров, 2017. 316.

Шип С.В. (2022). Теорія художніх стилів. Монографія. Одеса.

Buehler, R. J. (1959). Some Validity Criteria for Statistical Inferences. *The Annals of 15. Mathematical Statistics*, 30(4), 845–863. <http://www.jstor.org/stable/2237430>

Habermas, J. (1998). *The Philosophical Discourse of Modernity*. Cambridge : MIT Press

Heidegger, M. (2001). *Being and Time*. (J. Macquarrie, & E. Robinson, Trans.) Bodmin, Cornwall : *MPG Books Ltd*. Retrieved from <http://pdf-objects.com/files/Heidegger-Martin-Being-and-Time-trans.-Macquarrie-Robinson-Blackwell-1962.pdf>

Husserl, E. (1983). *Ideas Pertaining to a Pure Phenomenology and to a Phenomenological Philosophy : First Book : General Introduction to a Pure Phenomenology*. (F. Kersten, Trans.) Boston : Kluwer Academic Publishers Group. Retrieved from <http://dhspriority.org/kenny/PhilTexts/Husserl/Ideas1.pdf>

Rebrova, O., Oleksiuk, O., Batiuk, N., & Rebrova, H. (2020). Value Intentions in Future Art Teachers' Professional Training. *Journal of History Culture and Art Research*, 9 (3), 1–16.

ДОДАТКИ

Додаток № 1

Приклад заповнення змістовної таблиці

Критерії, показники та методи рівня сформованості художньої компетентності

№	Критерії	Показники	Методи
1	Художньо-мовний, комунікативний	<ul style="list-style-type: none"> • Наявність знаково-графічної освіченості (нотація, фіксація ритму, сценографія, фіксація танцю). • Певний рівень накопиченого термінологічного багажу, розуміння художньої сутності термінів. • Розуміння пластико-артикуляційної та інтонаційної основи мови фахового виду мистецтва при його сприйнятті 	Дидактичні завдання (робота з художнім текстом); Анкетування; Творчі завдання; Використання термінологічного словникового запасу в самостійній роботі, у складанні колоквиумів
2	Полікультурно-пізнавальний, герменевтичний,	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Усвідомлення ладово-інтонаційних (у музиці), лексично-інтонаційних (у хореографії), жанрових, стильових ознак не фахового для студента виду мистецтва. ▪ Художньо-ціннісне ставлення до мистецтва, якісний та свідомий вибір художньо-естетичних уподобань. ▪ Адекватність операційно-аналітичних мисленневих процесів у розумінні і обговоренні образів творів не фахових видів мистецтва. 	Презентація самостійної роботи, анкетування, педагогічне спостереження; творчі завдання; звукові анкети, відео-анкети
3	Художньо-виконавський, інтерпретаційний	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Грамотне розучування, виконання та пояснення на уроках художнього тексту (музичного твору, вправ екзерсису). ▪ Наявність певного рівня 	Презентація самостійної роботи, педагогічне спостереження,

		сформованості техніки виконавських прийомів, практичне втілення накопичених знань щодо інтерпретації. <ul style="list-style-type: none"> Наявність творчо-виконавської рефлексії, певного емоційного досвіду. 	метод оцінки незалежних суддів, співбесіди, завдання на самооцінку, анкетування
4	Методико-педагогічний, самоорганізаційний	<ul style="list-style-type: none"> Художньо-пошукова активність під час самостійної роботи над твором та під час позааудиторних творчих заходів. Наявність навичок самостійного добору методів у вирішенні виконавських задач; Самоорганізація тренувального процесу або домашньої виконавської підготовки, адекватність самооцінки навчальної діяльності, виконавських можливостей. 	Педагогічне спостереження за складанням модулів самостійної роботи та академічного репертуару, педагогічної практики, анкетування, бесіди

Додаток № 2

Приклад заповнення таблиці результатів

Результати констатувального експерименту за рівнями		
Високий	Середній	Низький
34 студенти	84 студенти	82 студенти
17%	42%	41%

Змістовна таблиця
Варіанти шкал оцінювання

№ рівня	Бали	1 варіант	2 варіант	3 варіант	4 варіант
1	«3»	студенти мають достатній рівень знань, орієнтуються в термінології, розуміють і відтворюють її виконавський еквівалент;	адекватність сприйняття, усвідомленість образу, рефлексивність (наявність самоаналізу, власних переживань і адекватності самооцінювання);	точно виконане завдання;	оригінальний підхід до вирішення завдання, нестандартність рішення, наявність творчої пошукової активності, ініціативність;
2	«2»	студенти володіють обмеженими знаннями, слабо володіють термінологією, не завжди адекватно передають її у виконавському еквіваленті;	адекватність сприйняття, усвідомленість образу, відсутність адекватної самооцінки та самоаналізу;	частково вірно виконане завдання з окремими помилками	вірність, адекватність вирішення завдань при відсутності оригінальності; пізнавальна пошукова діяльність протікає повільно та за умов стимулювання викладачем;
3	«1»	студенти мають дуже обмежений запас інформації, знання термінології обмежені, не вміють точно передати виконавський еквівалент музичних термінів.	слабкий прояв адекватності сприйняття, та усвідомленості образу, відсутність адекватної самооцінки	переважно невірне виконання завдання;	відсутність творчого підходу до вирішення завдань, переважно репродуктивний підхід до завдань.

Приклад заповнення таблиці результативності

Зріз	Група	Відносна кількість учнів за рівнями, %		
		Низький	Середній	Достатній
Початковий	ЕГ	39,13	60,87	0
	КГ	52,17	47,83	0
Після 1-го етапу	ЕГ	4,35	86,95	8,7
	КГ	34,78	60,87	4,35
Після 2-го етапу	ЕГ	0	73,91	26,09
	КГ	8,7	82,6	8,7
Заключний	ЕГ	0	52,17	47,83
	КГ	0	82,61	17,39

Додаток № 5

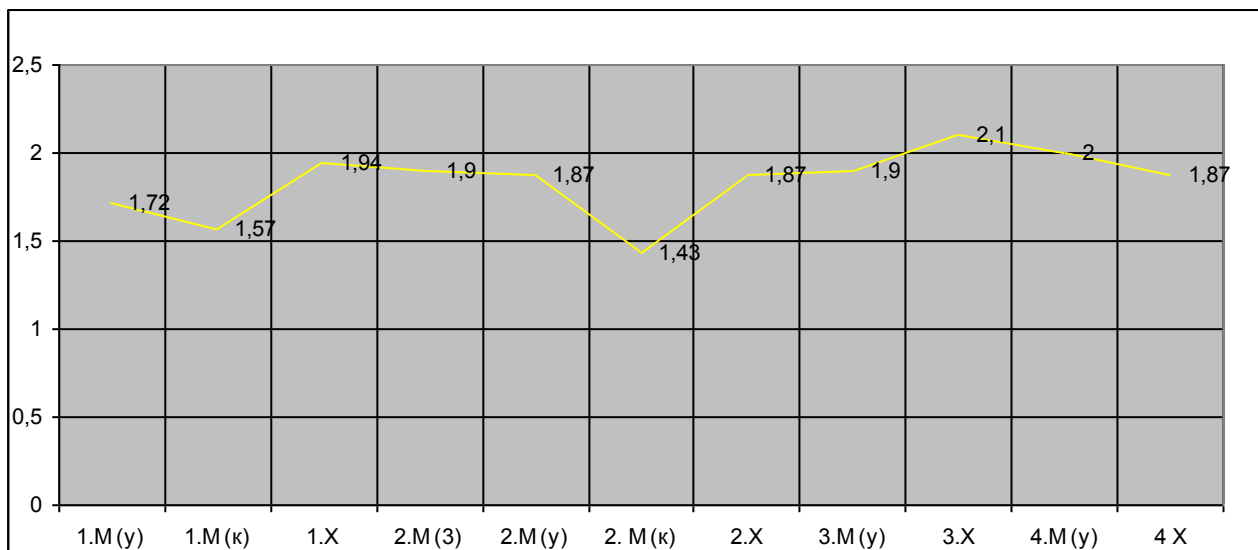

Рисунок 1 Приклад заповнення графіку росту коефіцієнту прояву певного критерію за визначеними групами

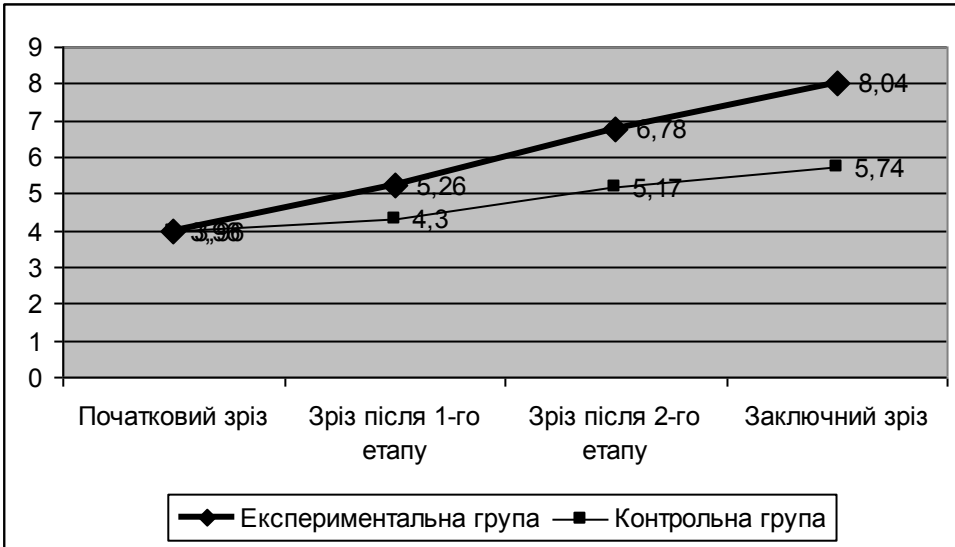

Рисунок 2 . Приклад заповнення графіку результатів контрольних зрізів

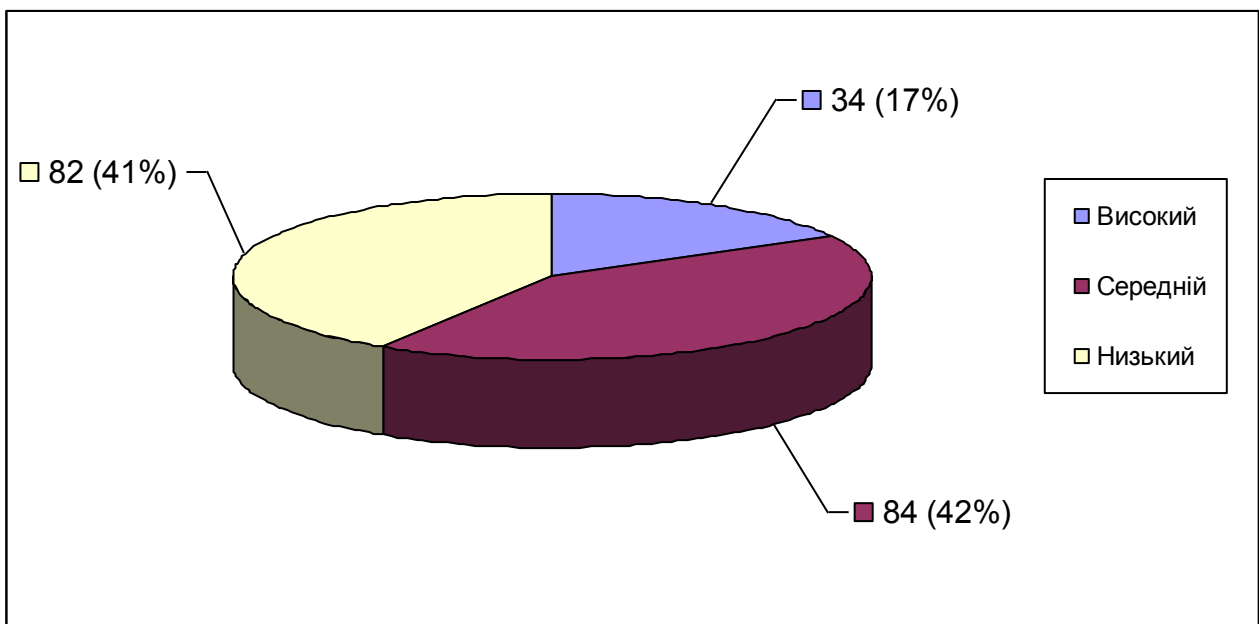

Рисунок 3. Розподіл результативності за рівнями

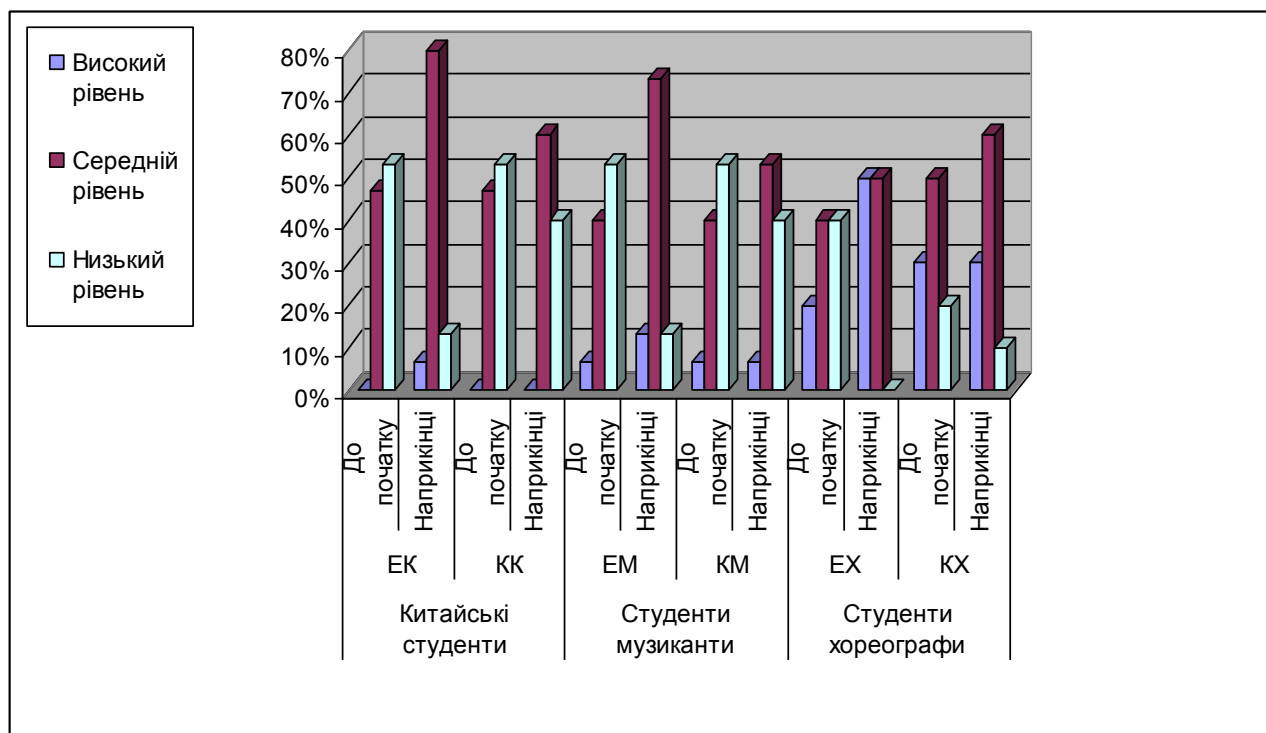

Рисунок 4. Динаміки результативності

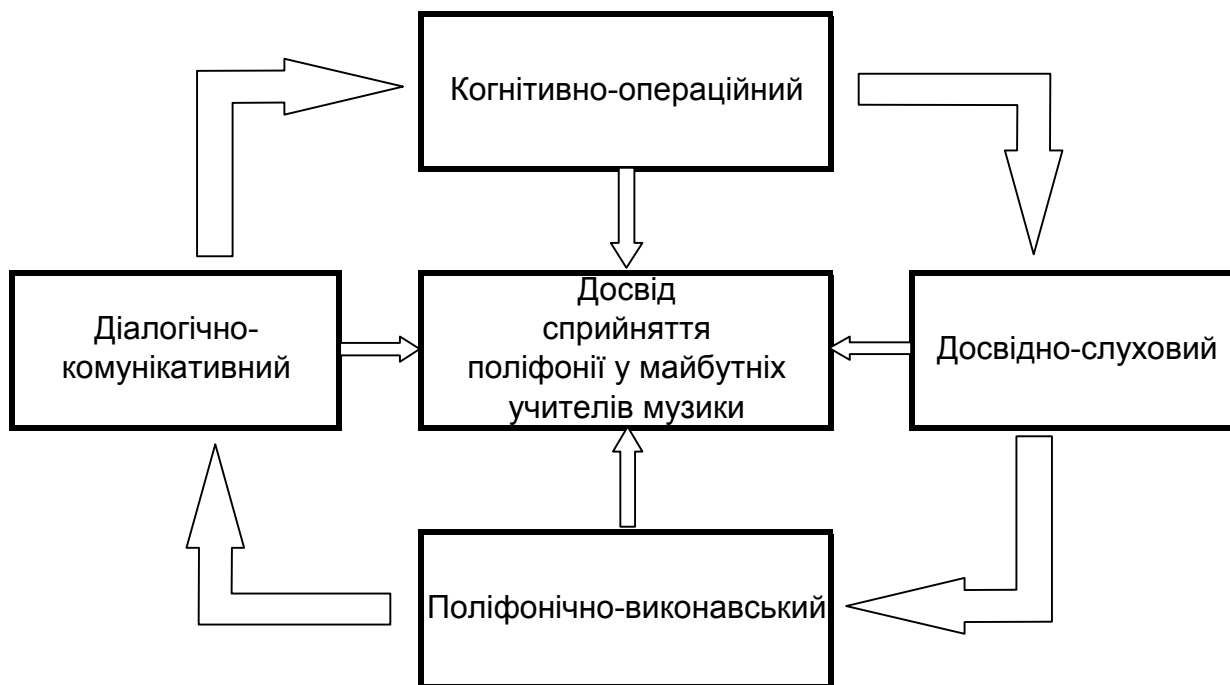

Рисунок 5. Теоретична модель досвіду сприйняття поліфонії у майбутніх учителів музики

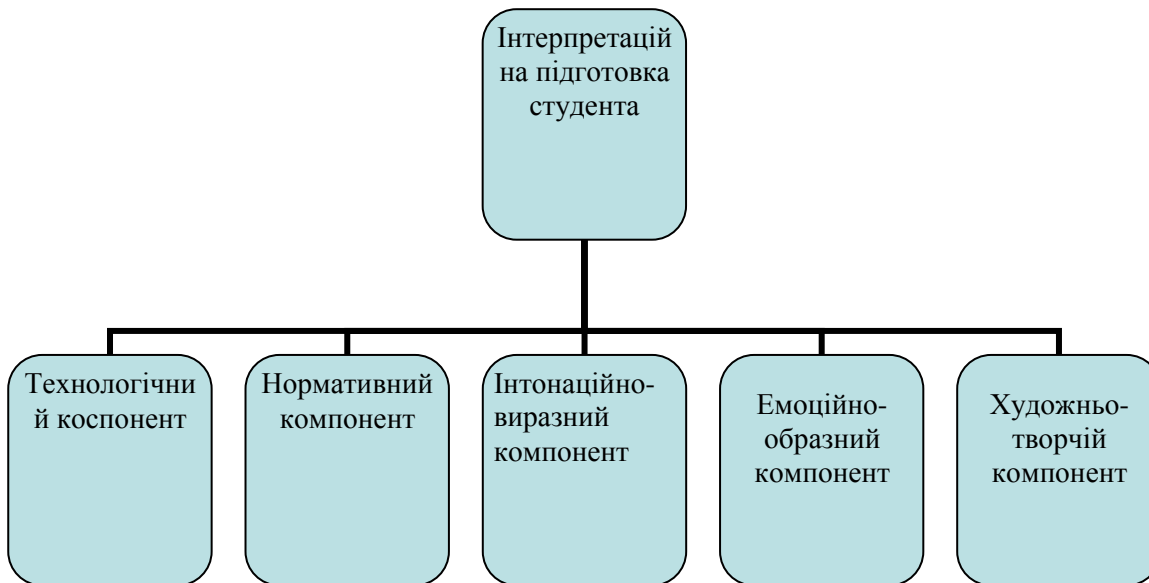

Рисунок 6. Схема компонентної моделі музично-інтерпретаційної підготовки

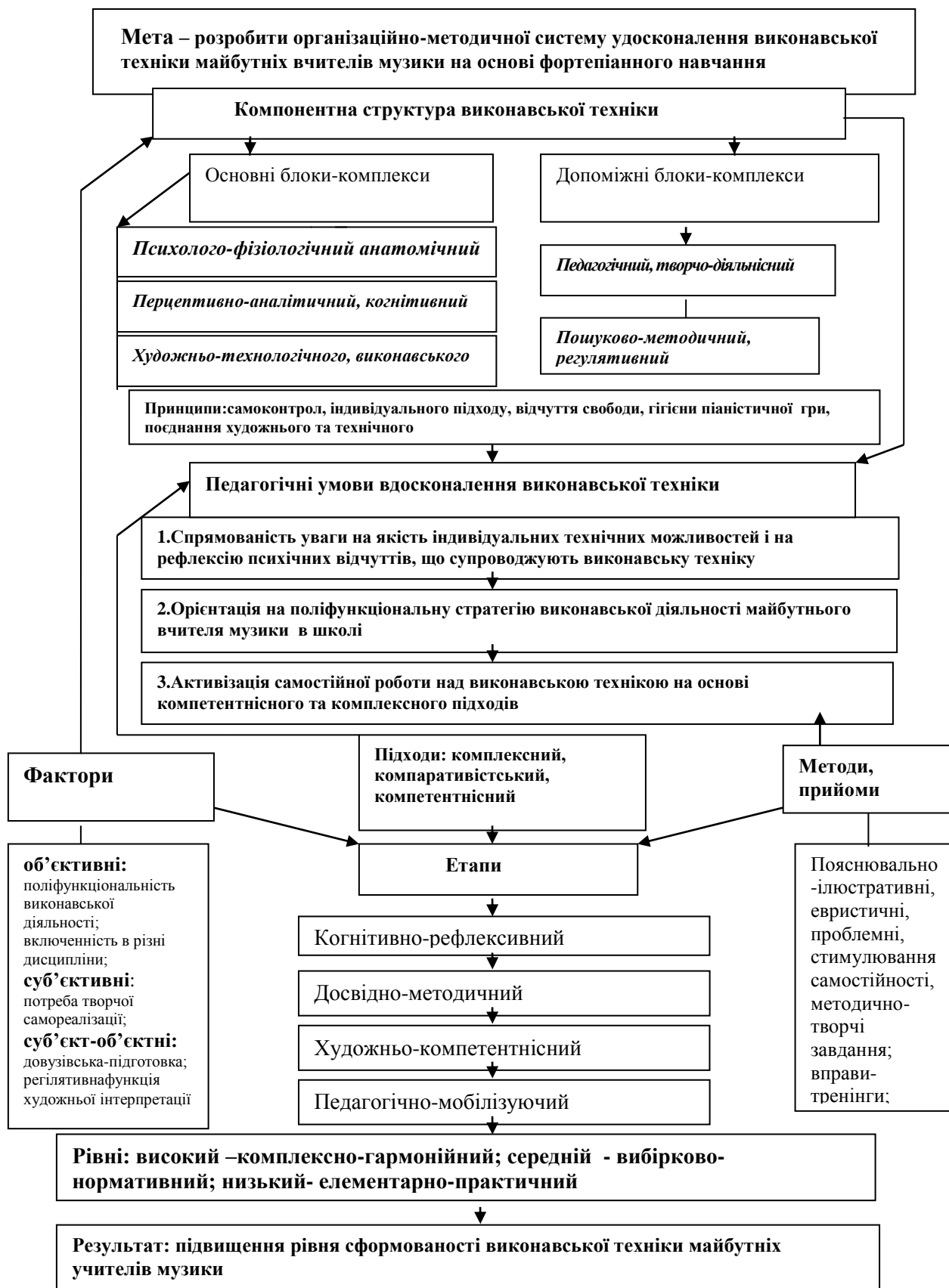

Рисунок 7. Організаційно-методична модель формування виконавської техніки

Рисунок 8. Теоретична модель «Чинники впливу на виконавську техніку майбутнього вчителя музик»

Приклад анкети
(Створена з метою визначення аспектів роботи над виконавською технікою студентів)

1. Ваша музична підготовка до вступу в університет (підкреслити)
  - ДМШ
  - Училище. Музична спеціалізована школа
  - Сільська музична школа, клуб або студія
2. Скільки годин в день йде на фортепіанну підготовку:
  - 1 година
  - 2 години
  - Більше 2 годин
3. Вважаєте за краще починати заняття з розігрування?
  - Так

- Ні
4. Якщо розігруєтеся, то граєте:
    - Гамми
    - Вправи
    - Етюди
    - Фрагменти віртуозних творів, що виконували раніше
  5. На яке завдання йде більше часу:
    - Вивчення тексту на пам'ять
    - Робота над технікою
    - Робота над звуком
    - Художні завдання
    - Залежно від твору, кожного разу по різному.
  6. Оцініть по 4-бальній шкалі технічні можливості вашого піаністичного апарату: – «4», – «3» – «2», – «1»
  7. У процесі концертного виконання більше за все переживаєте за:
    - Вирішення технічних завдань;
    - Вирішення художніх завдань;
    - Текст (що не забути на пам'ять);
  8. У роботі над технікою вважаєте за краще:
    - Багато раз програвати повільно і міцно
    - Підбирати доцільні вправи
    - Вирішувати художню задачу, а технічна вирішується паралельно
    - Шукайте свої відчуття піаністичної проблеми, прагнете проаналізувати
  9. Який вид техніки для Вас найбільш складний:
    - Дрібна пальцева
    - Крупна акордова, октавна;
    - Арпеджіо
    - Складна поліфонічна фактура
    - Все складно
    - Не випробовую складності
  10. Для хорошого піаністичного апарату необхідно (відзначте головне або поранжуйте):
    - Природна схильність;
    - Багатогодинна робота;
    - Хороша постановка руки на початковій стадії навчання;
    - Уміння «відчувати» клавіатуру, «пристосуватися» до піаністичних труднощів
  11. У чому найбільш істотною є причина недоліку піаністичного апарату:
    - Скованість рук;
    - Відсутність належної уваги до техніки
    - Відсутність багатогодинної роботи
    - Відсутність умінь підпорядкувати технічне завдання художній.

Дякуємо!

Додаток №14

Приклад складання опитувального листа для школярів

Опитувальний лист

для дітей молодшого шкільного віку – учнів початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів (музичні відділення).

Мета – визначення стану розвиненості музичного мислення молодших школярів

1. Назви, будь ласка, своє ім'я _____
2. Скільки тобі років? _____
3. В якому класі навчаєшся у загальноосвітній школі? _____
4. Які зазвичай отримуєш оцінки? _____
5. Який урок тобі подобається більше за все? _____
6. Чи виконуєш ти домашнє завдання у повному обсязі? _____
7. Який твій улюблений мультфільм? _____
8. Чи є в тебе улюблена пісня? _____ Яка? _____
9. Чи любиш ти слухати музику? _____ Яка музика подобається? _____
10. Діти люблять грати в різноманітні ігри. Яка гра тобі подобається? _____
11. Зазвичай ти приходиш на урок
  - завчасно
  - вчасно
  - запізнюєшся
12. Коли ти починаєш якусь справу, то
  - доводиш її до кінця
  - зупиняєшся на половині
  - постійно відкладаєш «на завтра»
13. Чи уважно ти слухаєш те, про що розповідає тобі вчитель? _____
14. Чи виникають у тебе під час уроку запитання до викладача? _____
15. Як ти вважаєш, чи вмієш ти вже грати на музичному інструменті? _____
16. Чи хотілося б тобі створювати власну музику? _____

17. Чи є у вашій сім'ї музиканти? _____ Хто саме? _____

18. Яка музика найчастіше звучить у вашій оселі? _____

Дякуємо!

Додаток №15

Приклад заповнення отриманих даних у таблицю (табулювання даних)

Результати художньо-мовного комунікативного критерію в групі 1. М (музиканти) Додаток Е Табл. 1

№ №	1 показник			2 показник			3 показник			$\sum 1p + \sum 2p + \sum 2p$	Відповідність рівню
	Кількість випробувань		$\sum 1p$	Кількість випробувань		$\sum 2p$	Кількість випробувань		$\sum 2p$		
1	1	1	1	1	2	1,5	2	2	2	4,5	Н
2	1	2	1,5	1	1	1	1	1	1	3,5	Н
3	2	2	2	1	2	1,5	2	2	2	5,5	С
4	2	3	2,5	3	3	3	2	2	2	7,5	В
5	1	2	1,5	2	2	2	2	2	2	5,5	С
6	1	1	1	1	2	1,5	1	2	1,5	4	Н
7	3	3	3	2	3	2,5	2	3	2,5	8	В
8	3	3	3	2	3	2,5	3	3	3	8,5	В
9	1	1	1	1	1	1	1	2	1,5	3,5	Н
10	1	2	1,5	1	2	1,5	1	1	1,5	4,5	Н
11	2	2	2	1	2	1,5	2	2	2	5,5	С
12	1	2	1,5	1	1	1	1	1	1	3,5	Н
13	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3	Н
14	1	2	1,5	1	2	1,5	1	1	1	4	Н
15	2	2	2	1	1	1	2	2	2	5	С
16	2	2	2	2	2	2	2	2	2	6	С
17	2	2	2	2	3	2,5	2	2	2	6,5	С
18	2	2	2	1	1	1	2	2	2	5	С
19	2	2	2	1	2	1,5	2	3	2,5	6	С
20	1	1	1	1	1	1	2	2	2	4	Н
			Kfp1			Kfp2			Kfp3	101,5	
Kfp			1,75			1,6			1,8	5,1 (середній бал)	Н

Високий рівень 3 студенти =15%

Середній рівень 8 студентів=40%;

Низький рівень 9 студентів=45%; Загальний коефіцієнт художньо-мовного комунікативного критерію в групі 1. М (музиканти) = 1,72, що дорівнює загальному низькому рівню.

Додаток №16

Характеристика та процентне співвідношення досліджуваних за рівнями сформованості художньої компетентності

До *високого рівня* було віднесено студентів, які володіли базовим обсягом та адекватним розумінням знань теоретичних та історичних основ мистецьких дисциплін, специфічних засобів виразності музики та хореографії, їх жанрового і стильового різноманіття у виді мистецтва, що обраний за фаховим напрямком навчання та у виді мистецтва, що не складає фаховий напрямок; вони вміють адекватно та самостійно користуватися знаннями під час сприйняття, виконання художніх творів у комунікативних та інтерпретаційних процесах; студенти вільно та самостійно використовують широкий термінологічний словниковий запас, мають певний рівень володіння комплексом технічно-виконавських, художньо-інтерпретаційних навичок, художнього мислення та творчої рефлексії, методичної самостійності та пошуково-пізнавальної активності в поліхудожній педагогічній сфері. Такий рівень художньої компетентності можна визначити як *полі художній та самостійний* (34 студенти / 17%). До *середнього рівня* було віднесено студентів, які мають базовий обсяг знань з теоретичних та історичних основ музики або хореографії, їх жанрових та стильових особливостей, проте знання виявляються лише по відношенню до обраного фахом виду мистецтва, при цьому обсяг знань потребує поповнення та поглибленого розуміння; термінологічний словниковий запас обмежений, музичне мислення та рефлексія виконавських процесів потребують постійної уваги з боку викладача; технічно-виконавські художньо-інтерпретаційні навички перебувають у процесі становлення та розвитку, тому координація між знаннями та втіленням їх у практику здійснюється під постійним контролем викладача, як наслідок – методична та пошуково-пізнавальна активність у педагогічній поліхудожній сфері слабо виявляється. Цей рівень ми умовно назвали *моно-художній та нормативний* (84 студенти / 42%). До *низького рівня* було віднесено студентів з дуже обмеженим обсягом знань і лише в галузі обраного фахом виду мистецтва, знання слабо усвідомлені; термінологічний словниковий запас обмежується елементарними термінами й поняттями; музичне мислення слабо розвинене; виконавські навички не відповідають етапу навчання, відсутня рефлексія виконавських процесів, відсутній взаємозв'язок між елементарними знаннями та їх застосуванням у виконавстві, що є наслідком слабого рівня грамотності; методична та пошуково-пізнавальна активність не виявляються. Цей рівень ми визначили як *початковий та репродуктивний* (82 студенти / 41%).

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДО ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ПРАКТИКИ І ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Перш ніж приступити до науково-педагогічного дослідження, слід взяти до уваги особливості наукового пізнання, а саме: систематичність, послідовність, цілеспрямованість, спланованість.

При організації дослідження слід враховувати значення планової роботи. У плані визначаються: уточнене формування теми, загальні і окремі завдання, методика дослідження, форма подання результатів (стаття, тези, диплом, методичні рекомендації), етапність експерименту, уявна кількість спроб, послідовність їх проведення.

Існують такі форми планування наукової роботи: попередня програма дослідження; план розподілу робіт у часті, плани на день, тиждень, місяць, рік; індивідуальний план, хронометрування результатів праці.

Необхідно враховувати певну поетапність педагогічного дослідження. Доцільно орієнтуватися на три основних етапи:

Перший етап. Вибір об'єктивної галузі дослідження. Визначення проблеми і теми, об'єкту і предмету наукового дослідження. Визначення мети і завдань дослідження як способу конкретизації теми. Формування загальної назви роботи, розділів, параграфів; визначення методологічної і теоретичної основи дослідження, виведення основних і робочих визначень і понять, категоріального апарату як передумови ефективності наукової роботи. Важливо визначити і сформулювати гіпотезу як обґрунтування припущення про результати вирішення поставленої проблеми.

Другий етап. На цьому етапі дослідник відзначає окремі процедури, що забезпечують одержання відсутніх наукових знань, розробляє програму експериментальної роботи з перевірки і уточнення гіпотези. На даному етапі визначається методика дослідження. Методику дослідження складає сукупність дослідницьких методів і заходів.

Третій етап. На даному етапі може уточнюватися і конкретизуватися література з галузі педагогіки, впроваджуються розроблені ідеї у практику. Дослідник при цьому повинен враховувати, що обробка наукової інформації, як правило, повинна йти за її створенням, що дозволяє скоріше завершити цю стадію дослідження, своєчасно виявити помилки, внести необхідні корективи до методики дослідження.

Слід відзначити, що такий розподіл на етапи має умовний характер. У запропонованій послідовності етапів не відображається аналіз роботи над літературою. На наш погляд, ця робота випереджає педагогічне дослідження, продовжується протягом всієї роботи, носить основоположний характер, є теоретичною основою експерименту.

Як рекомендацію до технічної роботи над літературою можна порадити таке:

1. Записи лекцій, конспект книги або статті, що вивчаються, слід робити з одного боку аркуша.
2. Систематизувати записи, матеріали слід за більш зручною для даної галузі і знань схемою.
3. Необхідно дотримуватися етапів вивчення матеріалу:
  - а) ознайомлення, перегортання матеріалу, читання анотації і висновків;
  - б) матеріал читається як роман, і ставляться деякі позначки олівців на полях;
  - в) вивчення з олівцем у руці і конспектування;
  - г) самоперевірка засвоєного – робляться висновки при закритій книзі.
4. Нічого не фетишизувати. Яким би не був великим в очах слухача авторитет лектора або авторитет автора книги, котра вивчається, нічого не треба брати на віру, все потрібно зрозуміти з найбільшою ясністю.
5. Основи науки треба засвоювати надійно.
6. Наука меж не знає, будь-яке питання можна розширити.
7. Негативний висновок у науці не менш ніж позитивний.

1. При визначенні теми дослідження слід дотримуватися наступного:

- А) Актуальність теми дослідження;
- Б) Зацікавленість проблемою;
- В) Практична значущість вірогідних отримуваних результатів у практичній педагогічній діяльності.

2. При визначенні методологічної основи дослідження слід використовувати загальну методологію: філософські концепції і основні положення наукознавства; приватну методологію: результат синтезу філософської методології, наукознавства, логіки, принципів положень і методів науки в їх трансформації в конкретну науку.

Необхідно показати, що загальне визначення методології має два значення,

а саме:

– методологія як сукупність пізнавальних засобів, методів, прийомів, що використовуються у науці;

– методологія як галузь знання, що вивчає засоби, передумови і принципи організації пізнавальної і практично-перетворювальної діяльності.

Важливо підкреслити, що сьогодні в методології педагогіки найбільш актуальним і суттєвим є:

– критичний перегляд існуючого понятійного апарату,

– конкретизація понятійно-термінологічного тезаурусу сучасної педагогіки:

– перетворювальні функції методологічного знання: технологія реалізації: перетворювальна роль експерименту, педагогічні виміри.

Детальніше варто зупинитися на тому, що у педагогічній свідомості і педагогічній дослідницькій праці за минулі десятиліття склалися уявлення про трьохступеневу структуру методологічного знання, до якої увійшла матеріалістична діалектика (загально філософський підхід), наукознавство (загальнонауковий і спеціально-науковий підхід). Одна переоцінка цінностей, зміни у світогляді суспільства певною мірою відобразилися і на

методології. У даний час йде перегляд і переосмислення деяких ключових понять педагогіки, особливо у галузі системи виховання.

3. При визначення наукового апарату дослідження особливу увагу варто звернути на питання про значення понять у педагогічній науці. У експериментальному дослідженні варто ретельно формулювати понятійний апарат, особливо якщо проблема дослідження стосується питань, пов'язаних з вихованням і розвитком особистості.

Така вимога обумовлена наступними причинами:

- Поняття у педагогіці характеризується як одномірністю, так і неоднозначністю: одні й ті ж питання можуть виступати у взаємозамінних значеннях. Так, наприклад, поняття «розвиваюче навчання» у різних педагогічних дослідженнях може бути і принципом, і законом, і засобом.

- Криза існуючої теорії виховання зробила необхідним перегляд деяких основних визначень. Деякі поняття взагалі неприйнятні для нової концепції виховання. Такими, наприклад, є поняття «гармонійно розвиненої особистості». З'являється тенденція досліджувати визначення, існуючі в історії педагогіки. У цьому аспекті доцільно застосувати педагогічну лексикографію і лексикологію.

Орієнтуючись на те чи інше визначення понять, «учений педагог» спирається у своєму дослідженні на структуру явища, предмету, процесу дослідження, представленому у тому чи іншому визначенні.

Багатоманіття трактовок у науці можна вважати показником її руху, формування. Але при цьому варто завжди дотримуватися правила логіки: перш ніж говорити про який-небудь предмет, необхідно точно визначити терміни, якими належить користуватися. І друге правило, яке дослідник повинен враховувати: прийняти одну із трактовок тієї чи іншої категорії, причому у явному виді, в подальшому суворо її дотримуватися.

4. При застосуванні теоретичних методів дослідження варто визначитися з найбільш ефективними, такими, що відповідають завданню теоретичного дослідження. Важливим є розуміння того, яким чином теоретичні методи застосовуються у мистецьких явищах та мистецькій освіті. Наприклад, як використати метод порівняння в музичному вихованні школярів, метод класифікації у вивченні теми: мова мистецтва тощо.

5. При проведенні педагогічної діагностики слід пам'ятати, що в основі педагогічної діагностики лежить положення К. Д.Ушинського про те, що якщо педагогіка бажає виховувати людей у всіх відношеннях, то вона повинна пізнати його теж у всіх відношеннях. Діагностика як диференційоване знання про одиничне імпліцитно присутня у будь-якому педагогічному процесі, починаючи з взаємодії вчителя і учня на уроці і закінчуючи управлінням системою народної освіти.

При вивченні даної теми слід усвідомити два значення педагогічної діагностики.

1. Педагогічна діагностика є практикою виявлення якості навчально - виховної діяльності, причин її успіху і невдач.

2. Педагогічна діагностика функціонує як напрямок дослідження, що обслуговує цю практику. Завдання діагностики: виявити оптимальні сукупності безпосередньо фіксованих показників факту педагогічних явищ і процесів, це кожний окремо обраний показник тільки з деякою вірогідністю свідчить про цей стан.

На долю педагогічної діагностики випадає конструювання сучасного і надійного прикладу для фіксації стану існуючих прикмет, розробка алгоритмів і процедур прийняття рішень, підготовка відповідних методичних рекомендацій для ймовірних користувачів діагностичного засобу.

6. При організації науково-педагогічного дослідження.

Перш ніж приступити до науково-педагогічного дослідження, слід взяти до уваги особливості наукового пізнання, а саме: систематичність, послідовність, цілеспрямованість, спланованість. Уся робота має бути цілеспрямованою, системною, плановою, а також творчою. Якщо теоретична робота чітко прослідковує розкриття теоретичної бази дослідження, що вже є в літературі, то формувальна методика – це цікавий проект поєднання наукового пошуку та творчої діяльності в галузі мистецтва.

7. При вивченні теми «Методи збору даних у педагогічному дослідженні» зауважати на тому, що методи збору даних спрямовані на визначення кількісних параметрів досліджуваних сторін певного процесу, об'єкту або явища. Методи поділяються на часткові і загальні:

1. Вивчення документів і результатів діяльності учнів. Форми відбору документів: фронтальний і вибірковий, при цьому документи можуть бути проаналізовані традиційним і формалізованим засобами. Важливим методом є вивчення результатів діяльності учнів, однак слід врахувати, що словесна реакція того, хто перевіряється, і його реальна соціальна поведінка не завжди адекватні. Часто перехід від загальних знань і уявлень про мистецтво до певної практичної діяльності не здійснюється.

2. Спостереження. Основними завданнями методу є: визначення умов, у яких протікає спостереження; опис педагогічного явища, який спостерігається; установлення причинно-наслідкових зв'язків і відношень між явищами і умовами їх протікання на основі наукового аналізу. Спостереженню передують програма, яка включає об'єкт, поставлення мети, складання плану спостереження. Необхідно виділити провідні ознаки, за якими групуються окремі види методу спостереження: за обсягом (проблемні і тематичні); за програмою (розвідувальні і основні); за стилем (включені і невключені); за обізнаністю (відкритий і прихований); за часом (безперервні і дискретні).

3. Опитування: бесіда, інтерв'ю, анкетування.

Питання складаються згідно гіпотезі, яка висувалася.

Цей метод, з одного боку, дозволяє визначити мотивації поведінки, думки, наміри, оцінки, ставлення учнів. З іншого, – обумовлює суб'єктивний характер групи методів опитування.

Анкетування. Метод анкетування класифікується за такими ознаками: за обсягом (суцільне і вибіркоче); за способами спілкування (особисте і заочне); за процедурою (групове й індивідуальне); за способами вручення (поштове і роздавальне); ця класифікація зовнішніх факторів анкетування. Існує і класифікація внутрішніх факторів: за змістом (питання про факти свідомості, про факти поведінки і про особистість респондента); за формою (відкриті питання і закриті, прямі і побічні); за функцією (основні і неосновні). При складанні анкет важливо враховувати вік опитуваних. Питання формувати у доступній формі. Необхідно звернути увагу на зміст питань, вони повинні бути цікавими опитуваним, викликати бажання відповідати на них, у той же час питання повинні відображати сутність проблеми, що вас цікавить.

У музичній педагогіці застосовуються і звукові анкети. У вивченні і узагальненні педагогічного досвіду важливо виокремити різні дослідницькі завдання, цілі, задля яких метод обирається: виявлення існуючого рівня функціонування педагогічного процесу; вивчення ефективності і доступності наукових рекомендацій; вивчення елементів нового у пошуках передових педагогів.

4. Четвертим методом є тестування. Незважаючи на психологічну сутність і природу походження даного методу, він знаходить широке застосування як в соціології, так і в педагогіці. Цей метод може використовуватися і в музичній педагогіці. Основною функцією тесту є констатуюча функція. Однак, є тести, наприклад, тест репертуарної решітки, який може виконувати формуючу функцію, адже робота з цим тестом передбачає організацію самоаналізу і самооцінку особистості.

Словник наукових термінів

Абстрагування –	мисленневий процес відмежування від певних властивостей предмету з метою більш докладного розглядання інших.
Академічна добродесність	комплекс етичних принципів коректного, доцільного та ефективного користування джерелами, поведінки в академічному середовищі під час навчання і викладання та творчої діяльності
Актуальність проблеми дослідження –	теоретичне обґрунтування та доведення того, що досліджувана проблема є сучасною, важливою, необхідною задля певного наукового осмислення та практичного втілення
Аналіз –	мисленневий процес розчленування певної цілісності на складові елементи, з метою визначення сутності та структури останньої
Аналітична діяльність –	цілеспрямовані дії на аналіз теоретичних узагальнень щодо досліджуваного феномену з метою формулювання власних умовиводів.
Анкетування –	різновид групи методів опитування, що відноситься до письмових видів опитування, спрямований на визначення рівню знань, ставлень, оцінок тощо, що включає спеціально розроблені питання (відкриті або зачинені) та пропоновані варіанти відповідей, які підлягають математичній обробці.
Бесіда –	метод опитування, що має вільний,

співрозмовний характер між респондентом та досліджуваним, це тематично спрямований діалог.

- Бінарність** – матричний принцип, що передбачає наявність протилежних точок зору або якостей, на які розраховує дослідник.
- Висновки** – умозаключення, узагальнення аналітичної або експериментальної роботи. Висновки завершують дослідження, показують його основні результати як на рівні теоретичних узагальнень, так і емпіричної роботи
- Гіпотеза** – передбачення результатів дослідження на основі інтуїтивно-творчого науково-розумового процесу. У педагогіці у якості гіпотези можуть виступати пропоновані засоби методичного характеру, що сприяють уникненню визначених проблем
- Гістограма** – кількісні співвідношення досліджуваних показників, що визначені і представлені у вигляді прямокутників, площі яких пропорційні. Гістограма є графічним зображенням залежності частоти співпадання елементів вибірки від відповідного інтервалу угруповання.
- Графік** – наочний метод, що показує динаміку змін або порівняння отриманих даних у проекції у проекції двох осей – осі «абсцис» і осі «ординат» (x, y).
- Дедукція** – метод теоретичного дослідження, що базується на існуючих теоретичних наукових концепціях,

має вірогідний характер, оскільки основою дедуктивного методу виступають положення і постулати, які в конкретному дослідженні сприймаються аксіоматично і не потребують експериментального підтвердження. Дедуктивний шлях таким чином має напрям мисленнєвих операцій від узагальненого до конкретного.

- Дефініція** – визначення, логічна процедура додання точно і строго фіксованого сенсу поняттю або терміну в даному конкретному дослідженні або в теоретичній концепції.
- Динаміка розвитку** – поступові зміни в якостях особистості, що підлягають педагогічному спостереженню та експериментальному дослідженню, в межах якого впроваджують певні процедури, спрямовані на інтенсифікацію розвитку зазначеної якості.
- Діагностика педагогічна** – експериментальне дослідження, що дозволяє визначити стан сформованості досліджуваної якості або якості педагогічних процесів. Застосовується у констатувальному експерименті.
- Експеримент** – експеримент (від лат. *experimentum* – спроба, досвід) – це емпіричний метод наукового пізнання, якій відрізняється від інших активним втручанням дослідника у процес, що досліджується. Експериментом передбачено впровадження певної перемінної між іншими незмінними. Саме експеримент дозволяє

встановити причино-наслідкові зв'язки та довести гіпотезу дослідження.

Експериментальна група – група, що створена задля здійснення експерименту, в якій він і впроваджується

Експертне оцінювання – метод оцінювання складних педагогічних явищ за допомогою кваліфікованих фахівців.

Емпіричні методи – Методи наукового пізнання, що безпосередньо застосовуються під час дослідження педагогічної реальності з метою отримання основного, базового наукового матеріалу для подальшої роботи у напрямку поліпшення педагогічного явища, що досліджується

Індукція – метод наукового пізнання, що з'ясовує причино-наслідкові зв'язки між педагогічними явищами, має імовірний характер, оскільки базується на припущенні про існування певної закономірності, котру слід перевірити експериментально. Цей метод веде шлях пошуку від конкретного (емпірично-експериментального) до узагальненого (теоретичних концепцій, положень, закономірностей тощо)

Інтерв'ю – метод наукового пізнання, що здійснюється шляхом вибіркової співбесіди за визначеною тематикою за спеціально розробленими запитаннями, не втручаючись у процес відповіді та не даючи власних коментарів. Термін прийшов з соціології. Той, хто його здійснює, називається інтерв'юером.

Завдання дослідження –	це дії, що віддзеркалюють процеси і результати поступового розкриття тих або інших необхідних знань згідно з планом дослідження.
Категорія –	більш загальне поняття, що позначає основні явища дійсності, предметів пізнання і світу, вони, як правило, не піддаються визначенню в рамках однієї теорії, а часто і в цілому науковому напрямі, дисципліні. Тому використовуються багатьма науками, у межах яких конкретизується їх інтерпретація.
Контент-аналіз –	стандартизований аналіз змісту інформації, що міститься у текстах (аналіз за певними стандартними критеріями).
Констатувальний експеримент –	експериментальний процес наукового пізнання, що ставить за мету вивчення педагогічного явища в умовах його реального існування. Konstатувальний експеримент не змінює властивостей і якостей педагогічного явища, а лише констатує його властивості та стан сформованості.
Контрольна група –	група, що задіяна у формуальному експерименті з метою контролю за ефективністю впроваджених методів та формувальних процедур.
Контрольні зрізи –	процедури, що застосовуються у констатувальному експерименті задля визначення ефективності запроваджуваних формувальних процедур.
Критерій –	міра оцінювання, характеристична ознака, на основі якої здійснюється оцінювання

- Математико-статистичні методи** – Методи вимірювання – пізнання співвідношень педагогічних явищ за допомогою чисел. В педагогічних дослідженнях – це методи, в основі яких покладено процедуру шкалювання, а саме: переведення встановленого співвідношення явищ у числовий низхідний або висхідний ряд.
- Медіана** – це число, яке є серединою множини чисел; відповідно половина чисел (половина групи) має значення оцінок, більших за медіану, а інша половина чисел (друга половина групи) має оцінки, менші за медіану.
- Мета дослідження** – усвідомлення напрямку стратегії і кінцевого результату дослідницького процесу
- Методи дослідження** – цілеспрямовані підходи, засоби, які дозволяють досягти поставленої у дослідженні мети щодо пізнання або вивчення того, що її складає.
- Методи збору даних** – група емпіричних методів наукового пізнання, спрямована на отримання інформації про педагогічну реальність шляхом ознайомлення, вивчення та узагальнення стану досліджуваного явища у безпосередніх практичних умовах.
- Методологія педагогіки мистецтва** – сукупність теорій, концепцій, наукових положень, принципів, що визначені гуманітарними, психолого-педагогічними науками та мистецтвознавством, на основі яких проводяться дослідження у галузі мистецької освіти
- Методологія науки** – сукупність теорій, концепцій, методів пізнання,

- на основі яких здійснюється процес дослідження
- Мова науки** – система понять, знаків, символів, створювана і використовувана тією або іншою областю наукового пізнання для отримання, обробки, зберігання і застосування знань.
- Мода** – значення ознаки, яка у вибірці зустрічається найчастіше.
- Модулювання** – різновид теоретичних методів, що дозволяє перенести властивості досліджуваного об'єкту на інший, штучно створений об'єкт з метою більш детального його вивчення.
- Наочні методи** – група теоретичних методів, що відносяться до класу моделювання і дозволяють наочно показати результати досліджування.
- Наука** – творчо-пізнавальна сфера діяльності людини, спрямована на розкриття нових знань щодо закономірностей розвитку природи, людини, суспільства.
- Наукові підходи** – визначенні аспекти певних наукових теорій, з точки зору яких здійснюється дослідження
- Наукова творчість** – розкриття нових знань на основі інтуїтивного відчуття об'єктивно існуючих закономірностей, що стає припущенням і вимагає доказового підтвердження
- Наукове мислення** – цілеспрямовані операції мисленнєвих процесів, спрямованих на відображення наукової теорії і практики та створення нового знання.
- Науковий апарат дослідження** – сукупність основних атрибутів дослідження, на які опирається автор і які конкретизують

стратегію наукового пошуку: це мета, об'єкт, предмет, завдання, методи дослідження та його основні ключові категорії.

- Науково-педагогічне дослідження –** цілеспрямована пізнавальна пошукова діяльність з метою здобуття нових знань у галузі педагогіки на основі узагальнення теорії і експериментальної перевірки фактів.
- Об'єкт дослідження –** сукупність споріднених елементів, які складають певний змістовно-процесуальний напрямок педагогічної теорії і практики, що визначений для наукового дослідження.
- Опитування –** метод наукового пізнання, що здійснюється у процесі спілкування інтерв'юера з респондентом з метою отримати відповіді на спеціально сформульовані питання.
- Педагогічне спостереження –** основний емпіричний метод наукового пізнання, що ґрунтується на безпосередньому, цілеспрямованому або опосередкованому сприйманні педагогічних явищ з визначеною дослідницькою метою.
- Пілотажне дослідження –** попередній пробний експеримент, що здійснюється у більш широкому полі досліджуваних з метою визначення факторів, що впливають на досліджуваний феномен.
- Практика –** діяльність, що спрямована на перетворення, на відміну від теорії, яка спрямована на вивчення дійсності та узагальнення думок щодо неї.
- Предмет дослідження –** конкретизований феномен дослідницького процесу, що складає певний ракурс, одиницю або атрибут визначеного об'єкту дослідження.

- Проективні методи** – група емпіричних методів, що вивчає результати творчих завдань.
- Поліфункціональність мистецтва** – сукупність ролей, які мистецтво виконує у суспільстві і в педагогічному процесі зокрема. Поліфункціональність мистецтва дозволяє використовувати його потенціал у широкому колі науково-педагогічних проблем мистецької педагогіки
- Поняття** – загальні, суттєві властивості цілих груп (класів) предметів.
- Порівняння** – теоретична мисленнєва операція співставлення властивостей однопорядкових явищ, з метою визначення рис схожості та відмінності.
- Ранжування** – розподіл матеріалу, що пропонується для оцінювання, в низхідному або висхідному напрямку за визначеним математичним рядком.
- Респондент** – той, хто здійснює опитування.
- Рисунок** – наочний метод, що дозволяє моделювати властивості досліджуваного феномену у малюнку. У якості наукового методу використовуються схеми, рисунки, гістограми тощо.
- Синтез** – поєднання результатів отриманих у процесі аналізу в єдину теоретичну модель або узагальнений висновок.
- Схеми** – наочний метод ілюстрації результатів теоретичного або емпіричного дослідження, що відноситься до групи методів моделювання.
- Таблиці** – наочний метод, що передбачає створення матриці, в одиниці структури якої вносяться

	отримані результати.
Тези –	стислий виклад результатів теоретичного узагальнення або експериментального дослідження, що дозволяє попереднє ознайомлення з основними результатами дослідження
Тема дослідження –	локалізована проблема педагогічного дослідження у конкретному визначенні
Терміни наукові –	елементи мови певної наукової галузі знань, що вийшли з побутової мови і набули у науці конкретизованого значення
Теоретичні методи –	сукупність методів, що відносяться до мисленневих операцій, застосованих під час опрацювання літературних джерел, теорій, концепцій тощо.
Фабрикація	це процес вигадування фактів, яких насправді не було, або певне корегування фактів з метою приховати справжні результати. Такі процеси ймовірно можуть виникати позасвідомо, якщо отримані результати не підлягають перевірці верифікації.
Фальсифікація	це процес певного спотворення інформації, або її невірне тлумачення, невірне подання і тлумачення певних явищ, подій, факторів і фактів.
Факт –	елемент емпіричного знання.
Факт науковий –	елемент знання, наявність якого доведена експериментально.
Формувальний експеримент –	експериментальне дослідження з метою отримання або підтвердження факторів, що

здійснюють позитивні зміни у педагогічних явищах.

Шкала оцінювання – шкала – це рядок цифр у низхідному або висхідному порядку, що мають певний інтервал, кожен з яких відповідає чітко означеним параметрам оцінки

Якісна характеристика педагогічного явища – вербальний опис педагогічного явища: рівнів сформованості досліджуваного феномену.

педагогічного явища –